

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**AFYONKARAHİSAR İLİ SULTANDAĞI İLÇESİNDE ORGANİK KİRAZ
YETİŞTİRİCİLİĞİNİNDE FİNANSMAN UYGULAMALARI**

Kemal Mirzat ÜNAL

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

**ANKARA
2020**

Her hakkı saklıdır

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

AFYONKARAHİSAR İLİ SULTANDAĞI İLÇESİNDE ORGANİK KIRAZ YETİŞTİRİCİLİĞİNDE FİNANSMAN UYGULAMALARI

Kemal Mirzat ÜNAL

Ankara Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Erdoğan GÜNEŞ

Afyonkarahisar ili Sultandağı ilçesi, kendine özgü bir kiraz türüne sahiptir ve Türkiye’de en çok organik kiraz üretimi yapılan yerlerin başında gelmektedir. 22.788 ton organik ürün yetiştirilen ilde, 8.406 ton kiraz yetiştiriciliği yapılmaktadır.(TÜİK 2018) Tamamı ihraç edilen bu üründe, üreticilerin üretimden satışa kadar geçen süreçteki ekonomik durumları araştırılmıştır. Toplam 7 beldeye sahip ilçede en yoğun organik kiraz üretimi yapılan dört beldesinde anket çalışması yapılmıştır (Merkez, Yakasenek, Kırca ve Dereçine). 1391 üretici bulunan çalışma alanında en düşük arazi genişliği 0,5 da olurken, en büyük arazi genişliği 40,67 dekadır. Bu bağlamda arazi büyüklükleri dikkate alınarak 0 - 5,9 da ve 6 - + da olarak iki tabaka belirlenmiş ve dört belde de kiraz yetiştiriciliği yapılan alanlar bu iki tabaka dikkate alınarak sıralanmıştır. Anket uygulanan işletmelerin tespitinde tabakalı tesadüfi örnekleme yönteminden Neyman yöntemi kullanılmıştır.

Kalibresi 23mm ve 26mm arasında olan organik kirazlar iç pazarda satışa sunulmakta, 23mm ve daha küçük kalibreli kirazlar ise sanayi tipi olarak değerlendirilmektedir. “TADİKİ” kirazının organik olarak yetiştirilmesi ihracat fiyatlarını etkilememekte ancak organik üretim yapan üreticilerin iç pazarda satışını kolaylaştırmaktadır. Bu nedenle organik üretimin tercih edilmesindeki en önemli sebepler, girdi maliyetlerini satın alacak firmaların karşılaması ve organik kirazın satış fiyatlarının konvansiyonel kiraza göre daha yüksek olmasıdır.

Organik üretimde hastalık ve zararlılarla mücadele oldukça zordur. Konvansiyonel üretimde kullanılan pestisitlerin etkisi bölge de devam etmektedir. Organik üretime başlamadan önce toprak ıslahı ve organik üretime hazır hale getirilmesi oldukça önemlidir.

Organik kiraz yetiştiriciliğinde ilk kurulum maliyetlerinin yüksek olması işletmelerin ek finansman kaynaklarına ihtiyaç duymasına yol açmaktadır. Üreticiler kiraz üretimi konusunda tecrübeli olmalarına rağmen organik tarıma geçiş sürecinde bu masrafların bir kısmını karşılamaları gerekmektedir. Anket sonuçlarına göre öz sermayenin yeterli olmadığı durumlarda başta Ziraat Bankası (%89) olmak üzere birçok kurumdan finansal destek ve kredi kullanılmaktadır.

Şubat 2020, 89 sayfa

Anahtar Kelimeler: Organik Kiraz Üretimi, Pazarlama, Tarımsal Finansman

ABSTRACT

Msc. Thesis

THE APPLICATIONS OF FINANCING OF ORGANIC CHERRY CULTIVATION IN SULTANDAĞI DİSTRİCT OF AFYONKARAHİSAR PROVINCE

Kemal Mirzat ÜNAL

Ankara University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Agricultural Economics

Supervisor: Prof.Dr. Erdoğan GÜNEŞ

Afyonkarahisar province, Sultandağı district is selected for this research because the district has its own cherry species and to be at the head of organic cherry production in Turkey. In the province where 22.788 tons of organic products are grown 8.406 tons of cherry are grown.(TÜİK 2018) In this completely exported product, the economic status of the producers in the process from production to sales has been investigated. In the total of 7 town, data gathered from 4 peak organic cherry producer towns, which are (Merkez, Yakasenek, Kırca and Dereçine). In research field there is 1391 producer, which has different land width between of 0,09 decare and 40,67 decare. In this context, two layers created by considering lands width in between 0 – 5,9 decares and 6 - + decares and the organic cherry producers, which are selected from the 4 town, sorted with this 2 layers. Neyman method, a stratified random method, is used in determining the businesses to be surveyed.

In between of 23mm – 26mm calibres organic cherries are sold in to domestic market. And the organic cherries which has less calibre than 23 mm are considered as industrial type. There are two options for organic cherry producers, when input cost is considered. Breeding “TADİKİ” cherry as organic doesn't affect the exporting price but make selling easier for organic breeders. Therefore, the most important reasons for preferring organic breeding are; the input costs are covered by buyers and price of organic cherry is higher than conventional cherry.

Combating diseases and pests in organic production is very difficult. The effect of pesticides used in conventional production continues in the region. Before starting organic production, it is very important to prepare soil and prepare it for organic production.

Enterprises have need additional funding sources because of initial installation cost is so expensive for organic cherry producers. Producers have experienced about cherry production but they must cost a few amount in organic agriculture transition process. According to the survey especially Ziraat Bank (%89) is providing support and credit like that many institutions when owners equity not enough.

February 2020, 89 page

Key Words: Organic Cherry Production, Marketing, Agricultural Finance.

ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR

Bu çalışmada ‘‘TADİKİ’’ kirazının üretiminden satışına kadar geçen sürede işletmelerin yapısal durumları, sosyo ekonomik ve finansal analizleri yapılmış olup, bölge halkına ekonomik olarak katkı sağladığı gözlemlenmiştir. On iki ay boyunca tarımsal üretim yapan işletmelerde önemli bir kalem olan kirazın, yurtdışı talepleri doğrultusunda, organik olarak yetiştirilmesine 4-5 yıl gibi kısa bir sürede başlanmıştır. Bölge halkının organik üretimi benimsemesi ve ihracatçı firmaların, üreticilere özellikle ürünün satış kısmında sağladığı desteklerle beraber üretimin artarak devam edeceği de çalışmanın sonuçları arasında yer almaktadır.

Çalışmanın her aşamasında değerli fikir ve görüşleriyle beni yönlendiren ve destekleyen, benden yardımlarını esirgemeyen danışmanım Sayın Prof. Dr. Erdoğan GÜNEŞ ‘e (Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölüm Başkanı), lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca bilgi ve tecrübeleriyle bana destek olan Sayın Dr. Sertan AVCI’ya çalışmalarım boyunca maddi manevi desteğini esirgemeyen aileme en içten duygularıyla teşekkür ederim.

Şubat 2020, Ankara
Kemal Mirzat ÜNAL

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFAISI

ETİK.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR.....	iv
SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ	viii
ÇİZELGELER DİZİNİ	ix
1.GİRİŞ	1
1.1 Konunun Önemi	1
1.2 Konunun Amacı.....	3
2. LİTERATÜR ÖZETİ	4
3. MATERYAL VE YÖNTEM	7
3.1 Materyal.....	7
3.2 Yöntem.....	7
3.2.1 İşletmelerin analizinde uygulanan metotlar	10
4. ARAŞTIRMA BÖLGESİNİN ÖZELLİKLERİ	14
4.1 Sultandağı'nın Demografik Özellikleri	14
4.2 Sultandağı'nın Fiziki Coğrafi Özellikleri.....	14
4.3 Sultandağı'nın Ekonomik Yapısı.....	16
4.4 Sultandağı'nın Tarımsal Yapısı	17
4.4.1 Hayvansal üretim	18
5. ARAŞTIRMA BULGULARI.....	21
5.1 İncelenen İşletmelerin Demografik Özellikleri	21
5.2 İncelenen İşletmelerde Nüfusun Eğitim Durumu	22
5.3 İncelenen İşletmelerde İşgücü Varlığı.....	23
5.4 İncelenen İşletmelerde Deneyim Durumları.....	25
5.5 İncelenen İşletmelerin Üretim Deseni	27
5.6 İncelenen İşletmelerin Sermaye Yapısı	29
5.6.1 Çiftlik sermayesi	30
5.6.2 İşletme sermayesi	35
5.6.2.1 Sabit işletme sermayesi	35
5.6.2.2 Döner işletme sermayesi.....	40

5.6.2.3 Aktif sermaye	41
5.6.2.4 Pasif sermaye	43
5.7 Yıllık Faaliyet Sonuçlarının Analizi.....	45
5.7.1 Gayrisafi üretim değeri.....	46
5.7.2 Gayrisafi hâsıla	52
5.7.3 İşletme masrafları	55
5.7.4 Brüt kâr.....	59
5.7.5 Saf hâsıla	60
5.7.6 Tarımsal gelir.....	61
5.7.7 İşletme net kârı	63
5.7.8 İşletme rantabilitesi	64
5.8 Organik Kiraz Üretiminde Tesis Döneminde Aylara Göre Nakit Akışı	66
5.9 Kiraz Üretiminde Üretim Döneminde Aylara Göre Nakit Çıkış Ve Girişleri	71
5.10 Kiraz Üretim Faaliyetinin Maliyet Analizi	74
5.11 Organik Kiraz Yetiştiriciliği Yapan İşletmelerde Finansman Gereksinimi	76
6. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	82
KAYNAKLAR.....	87
ÖZGEÇMİŞ	89

SİMGELER DİZİNİ

da	Dekar
m	Metre

Kısaltmalar

ÇKS	Çiftçi Kayıt Sistemi
DSİ	Devlet Su İşleri
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TL	Türk Lirası
EİB	Erkek İş Gücü Birimi
GSÜD	Gayrisafi Üretim Değeri
GSH	Gayrisafi Hasıla
SH	Saf Hasıla
PDKA	Prodüktif Demirbaş Kıymet Artışı

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 4.1 Sultandağı İlçesine Ait Yer Belirleme Haritası	15
Şekil 5.1 Aylara göre nakit akışı (0-4 yıl).....	71
Şekil 5.2 Yıllara göre nakit akışı.....	73
Şekil 5.3 İşletme Deneyim Yılları.....	76
Şekil 5.4 Organik Kiraz Yetiştiriciliği Süresi	77
Şekil 5.5 İşletmelerin Krediye İhtiyaç Duyma Nedenleri.....	77
Şekil 5.6 Tarımsal Kuruluşlara Üyelik Durumları.....	78
Şekil 5.7 İşletmelerin Krediye İhtiyaç Duyma Nedenleri.....	79
Şekil 5.8 Kredi Kullanılan Banka Seçimini Etkileyen Faktörler	80
Şekil 5.9 İncelenen İşletmelerde Tarım Sigortası Yapılma Durumu	81

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 3.1 Örnekleme formülüne göre elde edilen veriler	8
Çizelge 3.2 Organik kiraz üreticilerinde her tabakadan örneğe çıkan üretici sayısı	9
Çizelge 3.3 Örneğe çıkan organik kiraz üreticilerinin işletme büyüklük gruplarına göre beldelere dağılımı	10
Çizelge 3.4 Nüfusun erkek işgücü birimine çevrilmesinde kullanılan katsayılar (KAN,2011).....	11
Çizelge 4.1 Sultandağı Organik Ürünler (Anonim 2018b)	16
Çizelge 4.2 Türkiye, Ege Bölgesi, Afyonkarahisar ili ve Sultandağı ilçesi Hayvan Sayısı (TÜİK 2016)	20
Çizelge 5.1 Üreticilerin Yaşlara Göre Dağılımı.....	22
Çizelge 5.2 İşletmelerde yaşayan nüfusun eğitim durumu	23
Çizelge 5.3 Üreticilerin konvansiyonel üretim ile ilgili deneyim durumları	26
Çizelge 5.4 Üreticilerin organik üretim ile ilgili deneyim durumları	26
Çizelge 5.5 İşletmelerde Çok Yıllık Bitkilerin Üretim Deseni	28
Çizelge 5.6 İşletmelerde Kiraz Üretim Alanı, Ağaç Sayısı, Ortalama Ağaç Yaşı ve Verimi.....	29
Çizelge 5.7 İşletmelerde Arazi Sermayesi (TL).....	31
Çizelge 5.8 İşletmelerde Arazi Islahı Sermayesi (TL).....	32
Çizelge 5.9 İşletmelerde Bina Sermayesi (TL)	33
Çizelge 5.10 İşletmelerde Bitki Sermayesi (TL).....	34
Çizelge 5.11 İşletmelerde Alet Makine Varlığı (adet)	37
Çizelge 5.12 İşletmelerde Alet Makine Sermayesi (TL)	38
Çizelge 5.13 İşletmelerde Hayvan Sermayesi (TL)	39
Çizelge 5.14 İşletmelerde Döner İşletme Sermayesi (TL).....	40
Çizelge 5.15 İşletmelerde Aktif Sermaye	42
Çizelge 5.16 İşletmelerin Vadelerine Göre Borç Durumları (TL).....	43
Çizelge 5.17 İşletmelerde Yabancı Sermaye	44
Çizelge 5.18 İşletmelerde Pasif Sermaye.....	45
Çizelge 5.19 Tek Yıllık Bitkiler Üretim Değeri (TL)	48
Çizelge 5.20 Çok Yıllık Bitkiler Üretim Değeri	49
Çizelge 5.21 Bitkisel Üretim Değeri ve Organik Kirazın payı	50
Çizelge 5.22 Büyükbaş Hayvansal Üretim Değeri (TL)	51
Çizelge 5.23 Küçükbaş Hayvansal Üretim Değeri (TL).....	52
Çizelge 5.24 GSÜD ve GSH'nın Üretim Faaliyetlerine Göre Dağılımı	53
Çizelge 5.25 İşletme Başına Üretim Değeri.....	54

Çizelge 5.26 Hayvansal Üretim Değişen Masrafları.....	56
Çizelge 5.27 Bitkisel Üretim Değişen Masrafları	57
Çizelge 5.28 Sabit Masrafları.....	58
Çizelge 5.29 İşletme Masrafları	59
Çizelge 5.30 İşletmelerin Brüt Kârı, Saf Hâsıla ve Tarımsal Geliri	62
Çizelge 5.31 İşletmelerin Net Kârı.....	64
Çizelge 5.32 İşletmelerin Rantabilitesi	65
Çizelge 5.33 Kiraz üretiminde tesis döneminde aylara göre nakit çıkış (0-1 yıl).....	66
Çizelge 5.34 Kiraz üretiminde tesis döneminde aylara göre nakit çıkış (0-1 yıl).....	68
Çizelge 5.35 Kiraz üretiminde tesis döneminde aylara göre nakit çıkış (2-3 yıl).....	69
Çizelge 5.36 Kiraz üretiminde tesis döneminde aylara göre nakit çıkış (3-4 yıl).....	70
Çizelge 5.37 Kiraz üretiminde tesis döneminde aylara göre nakit çıkış.....	72
Çizelge 5.38 Kiraz üretiminde tesis döneminde yıllara göre nakit çıkış.....	73
Çizelge 5.39 İncelenen İşletmelerde Kiraz Üretim Masrafları	74
Çizelge 5.40 İncelenen İşletmelerde Kiraz Üretiminin Ekonomik Performansı.....	75

1. GİRİŞ

1.1 Konunun Önemi

Türkiye’de 2018 yılı verilerine göre 21.775 tona yakın organik kiraz üretimi yapılmaktadır. Anavatani Hazar Denizi, Güney Kafkasya ve Kuzey Anadolu olan kiraz, Türkiye ekonomisinde önemli bir yere sahip olup Mayıs ayı ortalarından itibaren pazara sunulmaktadır (Bolsu 2007). Türkiye’de birçok bölgede kiraz yetiştirilmekle birlikte, üretimin en yoğun olduğu yer, Ege Bölgesi’dir ve Türkiye üretiminin %27’sini karşılamaktadır (TÜİK 2016). Ege bölgesinde yetiştirilen organik kirazlar, iç pazar tüketiminin yanında ihracatta da konu olmaktadır. Üretilen organik kirazların İngiltere Kraliçesi’nin sofrasına kadar gittiği belirtilmektedir (Anonim 2016a).

Araştırma alanı olarak belirlenen Afyonkarahisar’da organik kiraz üretimi 8.500 tona yakındır ve il kiraz üretiminin %75’i Sultandağı ilçesine aittir. İlçe, var olan doğal kaynakları ve üretici yönelimi nedeniyle, organik tarım konusunda bilgili ve hevesli hale gelmiştir. Bölgede “TADİKİ” marka ismi bulunan ve diğer kiraz çeşitlerine göre daha verimli olduğu belirtilen Ziraat 900 çeşidi bu tez çalışmasının konusudur. Bu kirazın boyu, rengi ve lezzetiyle farklılık yarattığı, Sultandağı kirazı olarak ifade edilen üretimin %80’inin organik koşullara uygun olarak yapıldığı ifade edilmektedir (TÜİK 2016). Hayvancılıkla beraber ilçenin en önemli geçim kaynağı olan ve “TADİKİ” adı altında tescillenmiş kirazın bu ismi almasının sebebi; lezzetli ve tatlı bir meyve olmasıyla birlikte, “Tad” ile genellikle ikili olmasından dolayı “iki” kelimesinin bir araya getirilmesiyle ortaya çıktığı belirtilmektedir (Anonim 2016a). Sultandağı TADİKİ kirazını diğer yöre kirazlarından ayırt eden faktörlerin çevresel ve niteliksel özellikleri; kiraz çapının 26 mm’den büyük olması, büyüklük oranının %80- 90 aralığında olması, bölge adaptasyonunun fizyolojik gelişimi ve ekonomik ömrünün üst seviyelerde oluşu, ve ürünün kendine has aroma, tat ve lezzete sahip oluşunda yatmaktadır. Bu bölgede nem oranının %60’dan aşağı düşmemesinden dolayı kirazın olgunlaşma dönemindeki sıcaklarda, meyvenin su kaybı minimum seviyede kalmaktadır. Mikro klima özelliği merkezde yer alan bölgede üst düzeyde etkisini hissettirmekte, bu özellik Sultandağı kirazının istediği uygun ortamı fazlasıyla sağlamaktadır (Anonim, 2016c).

Diğer yandan tüm tarım işletmelerinde olduğu gibi organik kiraz yetiştiren işletmelerde de işletme genişlikleri, bölge şartları ve ürünün yıllar içindeki gelişimine bağlı olarak yapılan masrafların çoğu öz sermayeye, yetersizliği durumunda yabancı sermayeye gerek duymaktadır. Bölgede hayvancılığın yaygın oluşu nedeniyle üretim şubeleri arasında transfer faaliyetleri de olmaktadır. Piyasa koşullarındaki değişim, girdi fiyatlarındaki artışlar, düşük verimlilik gibi nedenler işletmelerin yabancı finansman gereksinimlerini artırmaktadır.

Malatya/Yeşilyurt'ta yürütülen bir çalışmada “Kiraz Yetiştiriciliğinde Organik ve Konvansiyonel Üretimin Karşılaştırmalı Ekonomik Analizi” örneğinde daha çok kirazın yetiştirme koşulları ve bölgenin iklim özellikleri dikkate alınarak verimlikle ilgili bir araştırma bulunmaktadır. Başka bir çalışmada ise Akşehir Kiraz'ının coğrafi işaret aldığı Afyonkarahisar ili Sultandağı bölgesi ile Konya ili Akşehir bölgesinde coğrafi işaretin yerel ekonomik kalkınmaya etkisi ve nasıl bir örgütlenme modelinin kurulması gerektiği araştırılmıştır. Çalışmada ürünün bölge ekonomisi açısından önemli olduğu ve birincil gelir kaynağı olduğu belirlenmiş, coğrafi ürün ismi konusunda yaşanan anlaşmazlıklar ve rekabetin üretime olumlu katkılar yapmış olsa bile, pazarlama da birçok sıkıntıyı da beraberinde getirdiği ifade edilmiştir (Kan 2011).

Yapılan bu araştırmanın, işletmelerin temel yapısı yanında sermaye ve finansal yapılarının ortaya konulması, üretim faaliyetlerinin, üretim ve pazarlama sonuçlarının belirlenmesi ve işletme finansal döngüsünün (akımının) tespiti açısından önemli görülmektedir. Konuyla ilgili bazı çalışmaların daha çok ekonomik analiz ve pazarlamaya yönelik odaklandığı ancak finansal analize yönelik olmadığı görülmüş ve bu çalışma ile finansal analiz konusundaki bu boşluğun doldurulmasına çalışılmıştır.

Yapılan çalışmanın en önemli boyutu, organik üretimde mevcut uygulamaların organik kiraz özelinde ortaya konulmasıdır. Çalışma, üretim sürecinde işletmelere yönelik temel istatistiklerin belirlenerek, destekleme ve finansal uygulamaların karar alıcılar yönüyle uygulamaya etkilerinin değerlendirilmesine ışık tutucu özellikle olması açısından da önemlidir.

1.2 Konunun Amacı

Türkiye'nin en verimli ve en çok tercih edilen kiraz çeşitlerinden birisi olan Sultandağı kirazı (Anonim 2016a), Afyonkarahisar-Sultandağı yöresinde konvansiyonel tarımın azlığı, temiz üretim alanlarının bulunuşu gibi nedenlerle organik yetiştiriciliğe son derece uygun bir üründür. (Balaban 2014).

Bölgede 30 yılı aşkın süredir yapılan kiraz yetiştiriciliği, organik üretimin artması ile ilçe ekonomisine önemli katkılar sağlamaya başlamıştır. Bu önem doğrultusunda, ilçede organik kiraz yetiştiriciliğinin, üretim ve dış satım sürecinde finansman kaynaklarından yararlanmaları araştırılmıştır. İşletmelerin sermaye gereksiniminin ortaya konularak karlılık ve finansal oranların belirlenmesi, kamu/özel banka, tarım kooperatifleri ve diğer finansal kurumlarla işbirliğinin ve çalışmalarının incelenmesi, organik kiraz üreticilerine yönelik devlet desteklerinin ve bu desteklerden üreticilerin yararlanmaları gibi konuların incelenmesi ve yaşanan sorunlara öneriler getirilmesi, bu araştırmanın temel amaçlarını oluşturmaktadır.

2. LİTERATÜR ÖZETİ

Yararlanılan kaynakların ortak özellikleri organik üretim veya finansal analizlerle ilgili çalışmalar olmasıdır. Aşağıdaki çalışmalar, ekonomik analizler ve bu analiz sonuçlarının yorumlanması konusunda dikkate alınmıştır.

Bülbül (1979), Bafra İlçesi tütün işletmelerinde yaptığı araştırmada, işletmelerin sosyo ekonomik özellikleri, nüfus, işgücü, arazi kullanımı, sermaye yapısı ve yıllık faaliyet sonuçları yönünden incelemiştir.

Kıral (1993), Ankara İlinde yaptığı araştırmada; Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. Besi Bölge Şefliği tarafından desteklenen sığır besiciliği yapan işletmelerde nüfus varlığı, işgücü ve sermaye yapıları analiz edilmiştir. İşletmelerin gayri safi üretim değerini, üretim masraflarını, net kârı, saf hasılayı, rantabilite oranlarını ve 1 kg canlı ağırlık artışı maliyetini hesaplamıştır.

Akbay vd. (2005), Piyasada önemli rol oynayan belirli sayıdaki meyve sebze çeşitlerinin üretimi ve pazarlanması ile ilgili olan bu çalışmada, sadece ülkemizde yetişen ürünler değil dünyanın birçok ülkesiyle de karşılaştırma yapılmıştır. Ülkemizde bölgelere göre üretim rakamları değerlendirilmiş olup iç pazarın yanı sıra dış ticaret ve pazarlanmasına dair mevcut durum incelenmiştir.

Bolsu (2007), Bu araştırmada Gisel A 5, Gisel A 6 ve Mahlep (Prunus mahaleb) anaçları üzerine aşılınmış 0900 Ziraat, Stark Gold, Stella, Vista, Lambert ve Salihli çeşitlerinin performansları 4 yaşlı ağaçlarda Tokat- Turhal ekolojik şartlarında yer alan Vasfi Diren Kazova Tarım İşletmesinde incelenmiştir.

Ataseven ve Güneş (2008), Türkiye’de ilk olarak ihracata yönelik olarak ortaya çıkan organik tarımın 2000’li yıllarla beraber iç pazara dönmesi ve üretimdeki artışlarını inceleyen bir çalışmadır. Kurutulmuş ürünlerle başlayan üretim sürecinin 2006 yılına kadar olan çeşit ve miktar açısından gelişimi ele alınmıştır.

Cesur (2008), Tarım sigortalarının tarihini, çalışma yapısını ve TARSİM oluşumunu anlatan bu çalışma, sigorta gereksinimleri ve kapsamlarını da içermektedir.

Marangoz (2008), Bu kitap organik tarım kavramı ve gelişim sürecini anlatırken, üretim rakamları ile beraber Türkiye pazarının swot ve pazarın çekicilik analiz incelenmiştir.

İpek ve Çil (2010), Bu çalışma organik tarımın ortaya çıkış sürecini, gelişmiş ülkelerin kendi iç taleplerini karşılamada yetersiz kaldığını ve gelişmekte olan ülkelere ithalat yapma ihtiyacını anlatmaktadır. Organik tarıma dünya ülkelerinin bakış açısı anlatılmıştır.

Rehber (2011), Kitabın ana amacı, organik tarımın ekonomik yapısını farklı yönlerden incelemektir. Organik tarım konusunda üretim, pazarlama, sertifikasyon gibi uygulamaya ilişkin konular başta olmak üzere, ekonomik özelliklere yer verilerek oldukça kapsamlı bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

Kan (2011), Akşehir ilçesinde üretilen kirazın sahip olduğu tat ve aromasında Akşehir bölgesinin coğrafi özelliklerinin belirleyici olduğunu belirtmiştir. Çalışmada kullanılan veriler üreticilerden ve diğer paydaşlardan yüz yüze anket yöntemi ile elde edilmiş ve SWOT analizi ile kiraz üretimi ve pazarlaması değerlendirilmiştir. Çalışmada kirazın yetiştirildiği işletmelerde en önemli gelir kaynağı olduğu vurgulanmıştır.

Kızılaslan ve Olgun (2012), Türkiye’de organik tarıma verile destekler incelenmiştir. Dünya’da ve Türkiye’de organik tarıma verilen değer, üretim ve satış rakamlarıyla anlatılmıştır.

Bayramoğlu (2013), Bu çalışmada Konya’nın Akşehir ilçesinde kiraz üretimi yapan üreticilerin yapısal durumları, sosyo ekonomik ve finansal analizleri incelenmiştir. Risk

seven ve risk sevmeyen olarak iki tabakaya ayrılan bölgede risk davranışının üretimdeki etkileri araştırılmıştır.

Er ve Başalma (2013), Kitap sekiz ana başlıktan oluşmaktadır. Organik tarımın konvansiyonel tarım ile kıyaslanması, organik tarım mevzuatı, Türkiye şartlarında organik tarımın gelişimi ve AR-GE çalışmalarını kapsamaktadır.

Aslan vd. (2014), Malatya'nın en önemli tarımsal ürünü olan kayısının yanında ekonomik anlamda kiraz yetiştiriciliğinin yapılmasını, Yeşilyurt ilçesinde yoğun olarak üretilmesini ve Dalbastı çeşidinin ön plana çıkmasını konu alan bir çalışmadır. 2008-2010 yılları arasında konvansiyonel ve organik kiraz üretiminin uygulamalı olarak karşılaştırılması yapılmıştır.

Balaban (2014), Organik tarıma yeni başlayanlar için tavsiyeler içeren bu kitap, şehir yaşıntısından sıkılmış ve sağlıklı beslenmenin formülünü arayan insanlara, üretimin püf noktalarını anlatmaktadır.

Çelik (2014), Bu çalışmanın amacı, tarım işletmelerinin faaliyet sonuçlarını ortaya koymada uygulanan farklı muhasebe sistemlerinden, gelir ve masraf unsurlarını sınıflandırma ve hesaplama yöntemlerini incelenmesidir. Çiftlik Muhasebe Veri ağı ile tek düze muhasebe yöntemlerinin karşılaştırıldığı bu çalışmada hesaplama yöntemlerinin farklılığı ve verimliliği ortaya koyulmuştur.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1 Materyal

Araştırmanın yapıldığı Afyonkarahisar ili Sultandağı ilçesinde toplam yedi belde bulunmakta ve bunların dört tanesinde organik kiraz yetiştiriciliği yapılmaktadır. Araştırma alanında Kırca, Yakasenek, Dereçine ve Sultandağı merkez yer almaktadır.

Araştırma materyalinin büyük bir bölümünü, araştırmada yer alan organik kiraz yetiştiriciliği yapan üreticilerden elde edilen orijinal veriler oluşturmıştır.

Türkiye’de genelde küçük tarım işletmeleri yapısının hakim olduğu ve kayıt tutmadıkları göz önüne alındığında bu işletmeler için veri tabanı anketler yardımıyla sağlanmaktadır. Araştırmada inceleme kapsamındaki tarım işletmelerinden bilgi alınmasında kullanılan anket formları araştırmacı tarafından 2016/2017 üretim yılı faaliyet sonuçlarını ortaya koyacak biçimde kişisel görüşmelerle anket yoluyla alınmıştır.

3.2 Yöntem

Afyonkarahisar ili Sultandağı ilçesinde organik kiraz yetiştiriciliği ve bu üretimin finansman yapısını ortaya koymak bu araştırmanın ana amacıdır. Bu nedenle organik kiraz üretiminin en yoğun olduğu ilçe (%75) belirlenmiş ve araştırmada bu ilçenin en yoğun üretim yapan beldelerinin (Kırca, Dereçine, Yakasenek ve Sultandağı merkez) seçilmesi uygun görülmüştür.

Afyon İl ve Sultandağı İlçe Tarım Müdürlükleri ile görüşülerek, Sultandağı ilçesini en iyi temsil edebilecek beldeler kiraz üretici sayıları yoluyla belirlenmiş olup, bu işletmelerin kiraz üretim alanları dikkate alınarak örnek seçilmiştir.

Ana kitleyi oluşturan 1391 üreticinin sahip olduğu en düşük kiraz üretim alanı 0,5 da, en büyüğü 40,665 dekadır. Yapılan çalışmalar sonucunda, örnek hacmi 2 tabaka

halinde (0-5,9 ve 6+) ve anket yapılan işletme sayısının belirlenmesinde % 90 güven aralığı ve % 5 hata payı ile çalışılmış, tabakalı örnekleme yöntemine göre işletme 91 adet olarak belirlenmiştir. Araştırmanın örnek seçimi aşamasında kullanılan formül ve ilgili hesaplamalar aşağıda belirtilmiştir.

$$n = \frac{N \cdot \sum N_h \cdot S_h^2}{N^2 \cdot D^2 + \sum N_h \cdot S_h^2}$$

Formülde yer alan;

N= Ana Kitledeki İşletme Sayısı

N_h= h tabakasındaki işletme sayısı

S²_h=h tabakasının varyansı

D²= (d/t)²

D²=(X.0,1/t²) formülü yardımıyla hesaplanmaktadır.

D²=(5,87 x 0,1/1,96)² = (0,299)² = 0,09

Çizelge 3.1 Örnekleme formülüne göre elde edilen veriler

İşletme Büyüklük Grupları (Da)	Ortalama	N_h	S²_h	N_h*S²_h
0 - 5,9	2,93	825	2,48	2046,83
6 - +	10,15	566	17,91	10137,06
Toplam	Genel Ort. = 5,87	1391	20,39	12183,89

Araştırma yöresinde çalışılacak üreticilere ait örnek hacmi

$$n = \frac{1391 \times 12183,89}{(1391)^2 \times 0,09 + 12183,89}$$
$$n = \frac{16947790,99}{174139,29 + 12183,89}$$

$n = 90,96 = 91$ üretici olarak belirlenmiştir.

Hesaplamalar sonunda anket uygulanan organik kiraz üreticileri, oransal dağılımı ile 0 – 5,9 da sınıfta 54 adet, 6 ve üstü da sınıfta 37 adet olarak belirlenmiştir (Çizelge 2.2). Örneğe çıkan 91 üretici, popülasyondan tesadüfî seçilmiştir. Araştırma alanında toplam örnek kiraz üretici sayısı tüm ana kitleye oranı $91/1391 = \% 6,5$ olarak belirlenmiştir. Çeşitli işletme büyüklük grupları için hesaplanan örnek kiraz üreticilerinin araştırma alanında yer alan beldelere dağılım Çizelge 2.3’de belirtilmiştir.

Çizelge 3.2 Organik kiraz üreticilerinde her tabakadan örneğe çıkan üretici sayısı

İşletme Büyüklük Grupları (Da)	Nh	Nh/N	Örnek İşletme Sayısı
0 - 5,9	825	0,59	53,97
6 - +	566	0,41	37,03
Toplam	1391	1,00	91,00

Çizelge 3.3 Örneğe çıkan organik kiraz üreticilerinin işletme büyüklük gruplarına göre beldelere dağılımı

Beldeler	Üretici Sayısı	%	Arazi Büyüklüklerine Göre Üretici Dağılımı		Arazi Büyüklüklerine Göre Örnek Dağılımı (%)		Toplam Örnek Sayısı
			0 - 5,9	5 - +	0 - 5,9	6 - +	
Kırca	239	0,17	197	42	13	3	16
Yakasenek	410	0,29	155	255	10	17	27
Dereçine	510	0,37	355	155	23	10	33
Merkez	232	0,17	118	114	8	7	15
Toplam	1391	1,00	825	566	54	37	91

Araştırma sonuçları örneğe çıkan işletmelerin beldeler bazında dağılımına göre ortaya konulmuştur. Bu şekilde sonuçların karşılaştırılması, yetiştirilen alanlar bazında karşılaştırılmalı olarak incelenmiştir.

3.2.1 İşletmelerin analizinde uygulanan metotlar

Örnek işletmelerden doldurulan anket formları üzerinde gerekli kontroller ve hesaplamalar tamamlanarak dökümleri yapılmış ve elde edilen bilgiler kullanılmaya hazır özet tablolar haline getirilmiştir. İşletmelerin sosyal yapılarına ve ekonomik faaliyetlerine ait veriler, beldelere göre ayrı ayrı değerlendirilmiş olup, tüm işletmeler ortalaması olarak da ortaya konulmuştur. İşletme sonuçlarının analiz ve değerlendirilmesinde tarım işletmesi bir bütün olarak ele alınmıştır.

İşletmelerden anket yolu ile elde edilen verilerin değerlendirilmesi, aşağıda belirtilen yöntemler kullanılarak ortaya konulmuştur.

İşletmelerdeki mevcut nüfus; yaş, cinsiyet ve eğitim durumları itibariyle incelenmiştir.

Aile işgücü varlığı, erkek işgücü birimi (EİB) cinsinden hesaplanmıştır. İşgücü birimine çevirmede, nüfusun cinsiyet ve yaş grupları itibariyle işgücü başarıları dikkate alınmıştır. Erkek işgücü birimine çevirmede Çizelge 3.4’ deki katsayılar kullanılmıştır.

Çizelge 3.4 Nüfusun erkek işgücü birimine çevrilmesinde kullanılan katsayılar (Kan 2011)

Yaş	Erkek	Kadın
0-6	-	-
7-14	0.50	0.50
15-64	1.00	0.75
65-+	0.75	0.50

Aile işgücü ücret karşılığı, işletmeci ve aile bireylerinin işletmede fiilen çalıştıkları süre ile yörede aynı işi yapan işçiye ödenen ücretin çarpılmasıyla hesaplanmıştır (Kıral 1993).

İşletme dışı tarımsal gelirin hesaplanmasında, işletme sahibinin beyanı esas alınmıştır. İşletme dışı tarımsal gelir; işletmeye ait alet ve makine ile aile işgücünün, işletme dışındaki tarımsal işlerde çalışmaları karşılığında elde ettikleri gelirden oluşmaktadır.

İşletmelerin sermaye yapıları, sermayenin fonksiyonlarına göre sınıflandırılması esas alınarak incelenmiştir (Açıl ve Demirci 1984). Aktif sermaye, arazi sermayesi ve işletme sermayesi toplamından elde edilmiş ve bundan borçların çıkarılmasıyla öz sermaye bulunmuştur (Bülbül 1979).

İşletmelerde Gayri Safi Üretim Değeri (GSÜD); tarımsal faaliyet sonucu elde edilen bitkisel ve hayvansal ürün miktarının, çiftlik avlusu fiyatlarıyla çarpılması sonucu elde edilen değere, bitki ve hayvan sermayesinde meydana gelen prodüktif demirbaş kıymet artışının da ilavesi ile hesaplanmıştır. Bitkisel ürünler üretim faaliyetleri itibariyle ana ve yan ürün olarak dikkate alınmıştır. Ana ve yan ürün ayırımında, ürünlerin işletmede yetiştirilme amacı ve ürünlerin fiyatları dikkate alınmıştır (Kıral 1993).

Brüt kâr, gayri safî üretim değerinden değişen masrafların çıkarılması ile hesaplanmıştır. Brüt kâr, üretim faaliyetinin rekabet gücünü ve işletme başarısını ortaya koymada önemli bir ölçü olarak kabul edilmektedir (Erkuş vd 1995).

Gayrisafî hasıla; gayri safî üretim değerine, işletme dışı tarımsal gelir ile konut kira karşılığı eklenerek bulunmuştur (Erkuş vd 1995).

İşletmelerin tarımsal faaliyetleri için yaptıkları toplam işletme masrafları değişen ve sabit masraflar olarak ele alınmıştır. Bu iki masraf toplanarak işletme masrafları elde edilmiştir. Değişen masraflar bitkisel ve hayvansal üretim için ayrı, ayrı hesaplanmıştır (Erkuş ve Demirci 1985).

GSH'dan işletme masraflarının çıkarılmasıyla saf hasıla (SH) bulunmuştur (Demirci 1978).

Tarımsal gelir, öz sermaye rantına çiftçi ailesi ücret karşılığının ilavesi ile bulunmuştur (Erkuş ve Demirci 1996).

İşletmelerin sahip oldukları alet ve makineleri başka tarımsal işletmelerde kullanma karşılığı elde ettikleri gelir ile işletmelerdeki aile fertlerinin işletme dışı tarımsal faaliyetlerde çalışma karşılıkları alınarak, işletme dışı tarımsal gelir bulunmuştur (Kıral 1993).

Konut kira bedelinin hesaplanmasında, cari kira değeri ile bina değeri arasındaki ilişkinin araştırılması gerekmektedir (Kıral 1995). Bu esaslara göre, bölgedeki işletmeler araştırılarak işletmelerde ikametgâh olarak kullanılan binaların yapı malzemesi taş ve tuğla olanlarda kıymetinin % 5'i dikkate alınmıştır (Aras 1956).

Tamir bakım masrafları, bina ve alet makineler için işletmelerin fiilen yaptıkları masraflar dikkate alınarak hesaplama yapılmıştır. (Demirci 1978).

İşletmede çalıştırılan ücretli işçilere yapılan ödemelerde, nakdi ödemeler için çiftçinin beyanı, aynı ödemelerin kıymetlendirilmesinde çiftlik avlusu fiyatları esas alınmıştır.

Borçlarla ilgili faiz masraflarının hesaplanmasında çiftçi beyanları ile T.C. Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifi'nce araştırma yılında tarımsal krediler için uygulanan faiz oranları esas alınmıştır.

4. ARAŞTIRMA BÖLGESİNİN ÖZELLİKLERİ

4.1 Sultandağı'nın Demografik Özellikleri

Afyonkarahisar ilçeleri arasında okuma yazma bilenlerin oranı 2017 yılı verilerine göre önceki yıllara göre artış göstermiştir. Sultandağı ilçesi %97'lik bir okuryazar oranına sahiptir. Okuma yazma bilmeyen kesim 65 yaş ve üstünü kapsamaktadır.

Afyonkarahisar nüfusunun yaklaşık %2'sini oluşturmakta olana Sultandağı nüfusunun (14.907), %52,11 'i kadın, %47,89 'u erkektir. (TÜİK). İlçe nüfusunun %74,48'i aktif nüfus olarak nitelendirilen 15-64 yaş grubunda bulunurken, %14,92 'si 0- 14 yaş grubunda %10,6'si 65 yaş üstü grubunda yer almaktadır.

4.2 Sultandağı'nın Fiziki Coğrafi Özellikleri

Sultandağı, coğrafi yapısından dolayı Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular ve Osmanlılar dönemlerinde batı doğu istikametinde önemli bir yol güzergâhı üzerinde bulunmuştur. Ortaçağdan itibaren İpek Yolu üzerinde bulunması nedeniyle ticari önem kazanmıştır. 1958 yılında Bolvadin ilçesine bağlı bir kasaba durumda iken mevcut yerleşim yerleri birleştirilerek, Sultandağı ilçesi kurulmuştur. Tarihi itibari ile bölge Selçuklu uç beylerinden İshak Bey tarafından kurulmuş olup, İshaklı olarak adlandırılmaktadır. Büyük Selçuklu komutanlarından Sahip Ata Paşanın bu bölgeye kervansaray yaptırmasından dolayı, bu isimle de bölge özdeşleşmiştir.

Sultandağı ilçesi kiraz ile birlikte diğer meyve türlerinin yoğun olarak yetiştiriciliğinin yapıldığı bir ilçedir. Afyonkarahisar şehrinin 68 kilometre doğusunda bulunur.

Yerleşim yeri olarak Ege Bölgesi ile İç Anadolu Bölgesi'nin kesişim noktasında yer alır. Konya ve Isparta illerinin sınırında bir ilçedir. Kuzeyinde Bolvadin, güneyinde Yalvaç, doğusunda Akşehir, batısında Çay ilçeleri ile komşudur. Batısında Deresenek ile Yakasenek, kuzeyinde Ortakarabağ, doğusundan Kavakçıftlığı ile Taşköprü ve

aromasıdır. Yetiştirilen kirazın bu aromaya sahip olmasında bölge ekolojisinin yapısal özellikleri belirleyicidir. Nitekim Sultandağı ilçesi Sultan dağının eteklerinde kurulmuş olup, dağın etekleri mikro klima özelliğine sahiptir. Kiraz üretim faaliyeti de yoğun olarak bu köylerde yapılmaktadır. Bölgenin sahip olduğu bu ekolojik özelliklerin yetiştirilen kirazın kalitesi üzerinde etkilidir.

4.3 Sultandağı'nın Ekonomik Yapısı

İlçede ağırlıklı olarak yapılan ekonomik faaliyetler bitkisel ve hayvansal üretimdir. İlçenin nüfusu 2007 yılında 19.847 kişi iken 2018 yılında 14.907 kişidir. Gitgide azalan nüfusun genç nüfus payından olması göz önüne alınırsa, tarımın çeşitlenmesi ve gelişme göstermesi zor görünmektedir.

Bölgenin sulanabilir tarım arazilerine sahip olması Afyonkarahisar ile karşılaştırıldığında oldukça avantajlı bir durumdur. DSİ sulama kanalları sayesinde modern sulama sistemleri kullanılmaktadır. Ağırlıklı olarak kuru arazilerde buğday, arpa nohut gibi ürünler yetiştirilse de sulu arazilerde mercimek, kimyon, haşhaş yetiştirilmektedir.

Organik tarımsal üretim rakamlarına bakıldığında sırasıyla en çok üretilen ürünler kiraz, vişne, elma ve eriktir. Bu ürünler toplam organik üretimin %76'sini karşılamaktadır. Kirazın bölge ekonomisine katkısı oldukça yüksektir.

Çizelge 4.1 Sultandağı Organik Ürünler (Anonim 2018b)

Ürünler	Üretim Miktarları	Toplamdaki Payı (%)	Toplamdaki Payı (%)
Kiraz	8.406,20	37	74%
Vişne	4.614,40	20	
Elma	2.123,40	9	
Erik	1.866,50	8	
Diğer	5.778,31	24	26%
Toplam	22.788,81	100	100

Sultandağı ilçesinde mera alanları, ilçe yüzölçümünün %31'ini kaplamaktadır. Ova tabanı, özellikle ilkbahar mevsiminde yağışların ve çevredeki dağlardan kaynaklanan derelerin akımlarının artmasına bağlı olarak çayır özelliği kazanmasına karşılık bu özelliğini yıl boyu sürdürememektedir. Bu kesim aynı zamanda daha çok bataklık ve sulak alanları seven mandaların otlatıldığı alana karşılık gelmektedir. Bu bakımdan ilçedeki mera alanlarının da kullanımının yoğun olduğu söylenebilir. Ancak yaz mevsiminde taban suyunun alçalması ve meraların kuruması ile hayvancılık faaliyetleri ahırlarda ve besi çiftliklerinde sürdürülebilmektedir (Taş 2010)

4.4 Sultandağı'nın Tarımsal Yapısı

Araştırma alanı olarak belirlenen Afyonkarahisar'da kiraz üretimi 2017 yılında 41.000 tona yakındır ve bu üretimin %30'u organik yetiştirilmektedir. İl kiraz üretiminin %75'i Sultandağı ilçesine aittir. İlçe, var olan doğal kaynakları ve üretici yönelimi nedeniyle, organik tarım konusunda bilgili ve hevesli hale gelmiştir. "TADİKİ" marka ismine sahip kirazın, diğer kiraz çeşitlerine göre daha verimli olduğu belirtilmektedir. Bu kirazın boyu, rengi ve lezzetiyle farklılık yarattığı, Sultandağı kirazı olarak ifade edilen üretimin %80'inin organik koşullara uygun olarak yapıldığı ifade edilmektedir (TÜİK 2016). Hayvancılıkla beraber ilçenin en önemli geçim kaynağı olan ve "TADİKİ" adı altında tescillenmiş kirazın bu ismi almasının sebebi; lezzetli ve tatlı bir meyve olmasıyla birlikte, "Tad" ile genellikle ikili olmasından dolayı "iki" kelimesinin bir araya getirilmesiyle ortaya çıktığı belirtilmektedir (Anonim 2016a). Sultandağı TADİKİ kirazını diğer yöre kirazlarından ayırt eden faktörlerin çevresel ve niteliksel özellikleri; kiraz çapının 26mm'den, büyüklük oranının %80- 90 aralığında olması, bölge adaptasyonunun fizyolojik gelişimi ve ekonomik ömrünün üst seviyelerde oluşu, ve ürünün kendine has aroma, tat ve lezzete sahip oluşunda yatmaktadır. Bu bölgede nem oranının %60'dan aşağı düşmemesinden dolayı kirazın olgunlaşma dönemindeki sıcaklarda, meyvenin su kaybı minimum seviyede kalmaktadır. Mikro klima özelliği merkezde yer alan bölgede üst düzeyde etkisini hissettirmekte, bu özellik Sultandağı kirazının istediği uygun ortamı fazlasıyla sağlamaktadır (Anonim 2016a).

Diğer yandan tüm tarım işletmelerinde olduğu gibi organik kiraz yetiştiren işletmelerde de işletme genişlikleri, bölge şartları ve ürünün yıllar içindeki gelişimine bağlı olarak yapılan masrafların çoğu öz sermayeye, yetersizliği durumunda yabancı sermayeye gerek duymaktadır. Bölgede hayvancılığın yaygın oluşu nedeniyle üretim şubeleri arasında transfer faaliyetleri de olmaktadır. Piyasa koşullarındaki değişim, girdi fiyatlarındaki artışlar, düşük verimlilik gibi nedenler işletmelerin yabancı finansman gereksinimlerini artırmaktadır.

Yapılan araştırma, işletmelerin sosyo ekonomik yapıları yanında, sermaye ve finansal durumun ortaya konulması, üretim faaliyet sonuçlarının belirlenmesi ve işletme finansal döngüsünün (akımının) tespiti, yaşanan sorunların tespit edilerek önerilerin sunulması açısından önemlidir. Ayrıca çalışmada işletmelerin ekonomik analizi ve pazarlamaya yönelik konular da açıklanmıştır.

Çalışmanın en önemli yönü; organik üretimde mevcut uygulamaların organik kiraz özelinde ortaya konulmasıdır. Çalışmada işletmelere yönelik finansal uygulamaların etkisi, ve bunların değerlendirilmesi de irdelenmiştir.

4.4.1 Hayvansal üretim

Sultandağı ilçesinde mera alanları, ilçe yüzölçümünün %31'ini kaplamaktadır. İlçenin kuzey yarısında toplanan mera alanları, Eber-Akşehir ovasının kuzey kesiminde yoğunlaşmaktadır. Özellikle Kasım Dağı etekleri meraların geniş yer kapladığı bir alandır. Ova tabanı, özellikle ilkbahar mevsiminde yağışların ve çevredeki dağlardan kaynaklanan derelerin akımlarının artmasına bağlı olarak çayır özelliği kazanmasına karşılık bu özelliğini yıl boyu sürdürememektedir. Bu kesim aynı zamanda daha çok bataklık ve sulak alanları seven mandaların otlatıldığı alana karşılık gelmektedir. Bu bakımdan ilçedeki mera alanlarında kullanımın yoğun olduğu söylenebilir. Ancak yaz mevsiminde taban suyunun alçalması ve meraların kuruması ile hayvancılık faaliyetleri ahırlarda ve besi çiftliklerinde sürdürülebilmektedir. İlçenin güney kesiminde hayvancılık faaliyetleri daha çok geçim türünde iken kuzey kesimindeki köylerde

tarımsal faaliyetlerin yetersiz kaldığı bu nedenle hayvancılığın da geliştiği görülmektedir.

Sultandağı ilçesi sınırları içinde iki önemli gölün bulunması, sazlık alanların da ilçe arazisi içinde bulunmasına neden olmuştur. İlçe yüzölçümünün %4'ü sazlıklardan oluşmaktadır. Eber Gölü doğu kesiminde yoğunlaşan sazlık alanlarına Akşehir Gölünün kuzeydoğu kesiminde de rastlanmaktadır. Bu sazlık alanlar, göçmen kuşlara geçici bir dönem ev sahipliği yaptığı gibi, civar köylerde saz ve kamış üretimine de katkı yapmaktadır. (TÜİK)

İlçede sanayi gelişmediği için sanayi tesislerinin kapladıkları alan da oldukça azdır. Yerleşim alanları da sanayi alanları gibi fazla yer tutmamaktadır. İlçe merkezinin nüfusu 7000'in altındadır ve gerisindeki Sultan Dağları yerleşmenin güneye doğru genişlemesini engellemiştir. Kuzeyde ise verimli tarım arazilerinin varlığı, yerleşmelerin sık bir dokuda yer almasına neden olmuştur. İlçe merkezi dışındaki diğer yerleşmelerin büyük bir çoğunluğu da, tarım arazilerinin verimli olması nedeniyle, alanda fazla yer kaplamayacak şekilde konumlanmışlardır.

TÜİK tarafından yapılan açıklamada, Afyonkarahisar'da 329.798 büyükbaş hayvan olduğunu bildirilmiştir (TÜİK).2017 yılında Türkiye'deki büyükbaş hayvan sayısı bir önceki yıla göre %13,2 artarak 16 milyon 105 bin baş olmuştur. Büyükbaş hayvanların türlerine göre dağılımı incelendiğinde, sığır (kültür, melez ve yerli) sayısı 15 milyon 944 bin baş olurken, manda sayısı 161 bin 439 baş olarak kayıtlara geçmiştir.

Ege Bölgesi illeri arasında 2017 yılı itibariyle sığır sayısı en yüksek olan il İzmir (694.438 baş), manda sayısına bakıldığında ise en yüksek olan il Afyonkarahisar (6.420 baş) olmuştur (Çizelge 4.2)

Afyonkarahisar ili 367.997 baş sığır ile en yüksek sığır sayısında Türkiye'de 10, Ege Bölgesinde 3. sırada; 6420 baş manda ile en yüksek manda sayısında Türkiye'de 7 'inci, Ege Bölgesinde 1. sırada yer almaktadır.

Afyonkarahisar ilçeleri arasında sığır sayısı en yüksek olan ilçe 63.798 baş ile Merkez ilçe olurken, sığır sayısı en düşük olan ilçe 1 274 baş ile Kızılören ilçesidir. Manda sayısına bakıldığında Afyonkarahisar ilinde manda varlığına sahip ilçeler sırasıyla Merkez, Çay, Sinanpaşa, Bolvadin, İhsaniye, Emirdağ, Sultandağı, İscehisar, Şuhut, Bayat ve Sandıklı'dır.

Çizelge 4.2 Türkiye, Ege Bölgesi, Afyonkarahisar ili ve Sultandağı ilçesi Hayvan Sayısı (TÜİK 2016)

	Sığır Sayısı	Manda Sayısı	Büyükbaş Hayvan Sayısı	Koyun	Keçi	Küçükbaş Hayvan Sayısı
Türkiye	15.943.586	161.439	16.105.025	33.677.636	10.634.672	44.312.308
Ege Bölgesi	2.501.983	11.071	2.513.054	3.670.460	1.129.904	4.800.364
Afyonkarahisar	367.997	6.420	374.417	807.728	74.171	881.899
Merkez	63.798	3.703	67.501	81.704	2.450	84.154
Sultandağı	7.665	10	7.675	36.428	3.057	39.485

5. ARAŞTIRMA BULGULARI

5.1 İncelenen İşletmelerin Demografik Özellikleri

Bu çalışma Afyonkarahisar ili Sultandağı ilçesindeki Yakasenek, Dereçine, Merkez ve Kırca ilçelerindeki organik kiraz yetiştiricilerini kapsamaktadır. Bu üreticilerin yaş gruplarına göre dağılımı Çizelge 5.1 'de verilmiştir. Bölgedeki üreticilerin tamamının organik tarım yaptığı göz önüne alındığında, anket çalışması yapılan üreticilerin %30'u 0-34 yaş arasında, % 60' ı 35 - 59 yaş arasında ve % 10' u 60 yaş ve üzerindedir. Genç nüfusun diğer ilçelere göre yüksek olması, üretimin gelişmesinde ve devamlılığında büyük önem taşımaktadır. Öte yandan nüfusun %38'inin kadınlardan oluşması, kiraz gibi hasadında ağırlıklı olarak kadınların çalıştırıldığı bir üretim kolu için oldukça önemlidir.

Tarım sektörü emek yoğun bir sektör olup, işgücünün niteliği ve sayısı tarımsal üretim performansını etkileyen en önemli faktörlerdir. Bu nedenle tarım işletmelerinin işgücü arzının kaynağı olan nüfus önemlidir. Bu önem kırsal alanda yaşayanlar tarafından daha iyi bilinmekte olup, buna paralel olarak aile başına düşen çocuk sayısı veya fert sayısı kentsel alana göre fazladır.

Tarımsal üretimde işgücü kullanımı belirli dönemlerde artmakta olup, bu dönemde işgücüne aşırı talep olmaktadır. Aile işgücünün yetersiz olduğu talep dönemlerinde işletme dışından işçi çalıştırılmaktadır. Ancak Türkiye ekonomisindeki gelişmeler kentsel ve kırsal alanda yapısal değişmelere neden olmuş, sosyo- ekonomik yapı bundan etkilenmiştir.

Çizelge 5.1 Üreticilerin Yaşlara Göre Dağılımı

Beldeler	Yaş Grupları					
	0-34	35-39	60 - +	E(%)	K (%)	Toplam
Merkez	5	7	3	73,3	26,7	15
Yakasenek	7	19	1	63	37	27
Dereçine	9	20	4	60,6	39,4	33
Kırca	6	8	2	50	50	16
Toplam	27	54	10	61,7	38,3	91

5.2 İncelenen İşletmelerde Nüfusun Eğitim Durumu

İncelenen işletmelerde yaşayan nüfusun eğitim durumu Çizelge 5.2’ de verilmiştir. Türkiye’de kırsal alanda yaşayan nüfusun eğitim düzeyi genel olarak düşüktür. Afyonkarahisar ili içinde aynı durum geçerlidir. Ancak organik tarım ile uğraşan üreticilerin daha bilinçli ve gelişmelere açık olması beklenmektedir. Eğitim durumu ile organik tarım esaslarının sağlanması arasında mutlak bir ilişki olduğu açıkça ortada olmakla beraber organik tarımın esaslarına uyumun tek göstergesi eğitim değildir.

Bölgede 1 anaokulu, 8 ilkokul, biri imam-hatip ortaokulu olmak üzeri 7 ortaokul ve 3 lise bulunmaktadır. 3 ilkokul ve 2 ortaokul haricinde tüm okulların merkezde olması, hem ulaşım hem de çevre faktörler açısından oldukça avantajlıdır. Uzaktan bir eğitim sisteminin olmayışı, beldelerin birbirlerine yakınlığı ve çok fazla göç veren bir bölge olmaması ile kendi içerisinde en az lise eğitimin tamamlanmasında oldukça avantajlıdır.

Üreticilerin %55’i lise eğitimin bu bölge içerisinde tamamlamış ve bu üreticilerin % 10’u da üniversite eğitimi almıştır. Eğitim seviyesi yüksek bir ilçe olmasıyla birlikte geçim kaynaklarının çoğu tarıma bağlı bir kesim olduğu için, hem üretim hem satış aşamalarında bölge oldukça avantajlı bir konuma gelmektedir.

Çizelge 5.2 İşletmelerde yaşayan nüfusun eğitim durumu

Beldeler		Yaş Grupları														
		İlkokul			Ortaokul			Lise			Üniversite			Toplam		
		E	K	Toplam	E	K	Toplam	E	K	Toplam	E	K	Toplam	E	K	Toplam
Merkez	Kişi Sayısı	1	-	1	2	1	3	6	3	7	2	-	2	11	4	15
Yakasenek	Kişi Sayısı		2	2	5	3	8	11	4	15	1	1	2	17	10	27
Dereçine	Kişi Sayısı	3	1	4	6	5	11	10	7	17	1	-	1	20	13	33
Kırca	Kişi Sayısı	1	-	1	2	4	13	5	4	2	-	-	-	8	8	16
Toplam	Kişi Sayısı	5	3	8	15	13	28	32	18	50	4	1	5	56	35	91

Tarım işletmelerinde istihdam edilen nüfus işletmenin işgücünü oluşturmakla birlikte üretim kararlarını alan yöneticinin de kaynağını oluşturmaktadır. Ayrıca üretim faktörlerinden biri olan müteşebbis faktörünün kaynağı da işletme nüfusedir. Tarım işletmelerinin yapısı gereği işgücü, yönetici ve müteşebbis işletmede barınan nüfus içerisinde olup ve genellikle aynı kişiden oluşmaktadır. Müteşebbis üretim faktörlerini bir araya getiren ve üretimin karşılaşacağı muhtemel risklerin sorumluluğunu üzerine alan kişi olarak tanımlanmaktadır. Bu tanıma göre müteşebbisin bilgisi ve buna paralel olarak eğitim düzeyinin yüksek olması işletmede yapılan üretimin başarısı açısından önemlidir. Gerek işgücünün etkinliği ve gerekse müteşebbis tarafından alınan kararın etkinliği açısından bilginin varlığı, düzeyi ve kullanımı önemlidir. Bu nedenle işletme nüfusunun eğitim düzeyinin etkin işletme uygulamaları ve yeni tarım tekniklerinin benimsenmesi ile işletme başarısı üzerinde etkileri vardır (Bayramoğlu 2013).

5.3 İncelenen İşletmelerde İşgücü Varlığı

İşgücü denildiği zaman akla ilk olarak üretim gelmektedir. Üretim faktörünü de doğrudan etkileyen en önemli gelişmeler teknolojik gelişmelerdir. Bu gelişmelerin üretim faktörleri içerisinde işgücü varlığına olan etkisi oldukça yüksektir.

Bu durum her ne kadar üretim maliyetlerinin düşmesi, birim alandan daha fazla verim alınması üretim işlemlerinin zamanında ve kısa sürede yapılması gibi olumlu etkileri görülse de, gizli işsiz olarak tanımlanan kırsal alandaki istihdamı açık işsiz haline getirmiştir. Kırsal alanda hane başına nüfus varlığı ve buna paralel olarak aile işgücü oranı kentsel alana göre fazladır (Balaban 2014). Bu durum çalışma alanı olan Sultandağı ilçesi ve çalışma kapsamındaki kiraz üreten işletmelerde de aynıdır.

Çalışmada işgücü varlığı aile işgücü ve yabancı işgücü olarak iki başlık altında incelenmiştir. Türkiye’de orta ve küçük ölçekli işletmelerde, işletme sahipleri hem patron hem çalışandır. Kırsal alanlarda temel geçim kaynağı çoğunlukla tarımsal üretim olduğu için, 12 ay devamlı bir çalışma dönemi vardır.

İşgücünün yaş grupları itibari ile dağılımında en fazla payı tecrübeli ve bölgede uzun yıllardır bulunan 35-59 yaş arası grup almaktadır. İşletmelerde bulunan işgücünün yaklaşık %70’ini 35-59 yaş arası nüfus oluşturmakta olup, bölgede 15-34 yaş arası aktif olabilecek bir nüfus grubu maalesef işgücünün %19’unu karşılamaktadır.

Yılın ilk iki ayı gübre kullanımı ve ara dönemlerde gübreleme uygulamaları çoğunlukla sıvı halde yapılır, bu dönemlerde erkek işçilere daha çok iş düşmektedir. Bununla birlikte bahar ve güz dönemlerinde yılda iki kere olmak üzere budama işlemi yapılır ve geçici bir işgücü ihtiyacı durumunda erkek işçiler tercih edilir.

Organik kiraz yetiştiriciliğinde aile işgücünün yetmediği zamanlarda olmaktadır. Bu dönem iki aylık hasat dönemine denk gelmekte ve geçici yabancı işgücü kullanılmaktadır. Kiraz hasadı toplama ve ayırma olarak iki aşamada çalışma gerektirir. Hem el hızı, hem de düzenli çalışmalarından dolayı kadın işçiler hasat için tercih edilmektedir.

Bir işçi günde ortalama 4-5 kasa kiraz toplayabilmektedir. Bu da kişi başı 60-75 kg arası bir günlük hasat miktarına denk gelmektedir. Günlük bölgede ortalama 60 TL ile çalışan işçiler toplama ve ayırma işlemleri için aynı parayı almaktadır.

İşletmelerin, herhangi bir tarımsal üretimde olduğu gibi, kiraz üretiminde de mevsimlere göre işgücü ihtiyaçları değişmektedir. Yetiştiricilikte en önemli dönem şüphesiz hasat dönemidir. Verim miktarı, ürün kalitesi, toplama sıklığı gibi birçok parametre işletmenin satış politikalarını etkileyecek ve yılsonu gelir durumunu belirleyecektir. Bu sebepler ile yabancı işçi çalıştırırken ve seçerken oldukça özenli davranmak gerekir. İşinde tecrübeli, ve bölgeye hakim çalışanlar tercih edilmelidir.

Anket kapsamındaki işletmelerin % 78,2'si mevsimsel olarak geçici işgücüne ihtiyaç duyarken, %16,8'i kiraz üretiminde daimi veya geçici işgücü kullanmamaktadır.

5.4 İncelenen İşletmelerde Deneyim Durumları

Sultandağı ilçesi çok fazla göç alıp vermeyen ve toprağına sahip çıkan bir bölgedir. Geçimini tarımdan sağlayan bu bölgede uzun yılladır bitkisel ve hayvansal üretim yapılmaktadır. Üreticilerin konvansiyonel ve organik üretim ile ilgili deneyim durumları Çizelge 5.3 ve Çizelge 5.4 'de gösterilmiştir.

Bu durumun getirdiğı en büyük avantajlardan biri toprak sahibi olan üreticilerin aynı yerde kalması ve üretimlerine bir süreklilik getirme olanaklarının olmasıdır. Özellikle çok yıllık bitkilerde ve hayvancılıkta yer değişimi oldukça zor ve yaşayanları büyük ölçüde olumsuz etkileyen bir durumdur. Tabi ki yıllar içerisinde ağırlıklı olarak miras yoluyla bölünen topraklar olması, aile içi sorunların yanı sıra arazilerin de hem büyüklük hem değer kaybetmesine yol açmıştır. Organik tarıma geçiş sürecinde üreticileri zorlayan en önemli konulardan birisi toprakların miras yoluyla bölünmesidir.

Türkiye'de el değmemiş toprak bulmak oldukça zordur. ÇKS kaydı olan üreticiler, hazine arazilerini kiralayabilmekte ve bununla beraber hem desteklerden hem de sigorta indirimlerinden faydalanabilmektedir. Ancak Sultandağı bölgesi, adından da anlaşılabilceğı üzere dağın eteklerinde yer alan ve meyve ağaçlarıyla kapanmış bir bölge olduğu için bu durumdan faydalanamamaktadır. Dağın diğer tarafında ise eğimin daha yüksek olduğu ve geniş yer kaplayan mera alanları bulunmaktadır. Bu mera alanları

yüksek oranda bölgeye hayvancılık alanında yetmektedir, bu bakımdan o alanlarda çok yıllık bitkiler veya sebze üretimi yapılmamaktadır.

Bölge üreticilerinin % 35'i 20 yılı aşkın süredir bölgede tarımsal üretim yapmaktadır. Bu da süreklilik için oldukça önemlidir. Dereçine bölgesindeki üreticilerin %50'sinden fazlası yıllardır o bölgede tarım ile uğraşmaktadır.

Çizelge 5.3 Üreticilerin konvansiyonel üretim ile ilgili deneyim durumları

Beldeler	Deneyim Yılları (Konvansiyonel Tarım)						
	%	0 - 9	%	10 - 19	%	20 - +	Toplam
Merkez	13,3	2	53,3	8	33,3	5	15
Yakasenek	11,1	3	63,0	17	25,9	7	27
Dereçine	15,2	5	39,4	13	45,5	15	33
Kırca	12,5	2	56,3	9	31,3	5	16
Toplam	13,2	12	51,6	47	35,2	32	91

Çizelge 5.4 Üreticilerin organik üretim ile ilgili deneyim durumları

Beldeler	Deneyim Yılları (Organik Tarım)						
	%	0 - 1	%	2 - 3	%	4 - +	Toplam
Merkez	33,3	5	26,7	4	40,00	6	15
Yakasenek	11,1	3	40,7	11	48,15	13	27
Dereçine	33,3	11	36,4	12	30,30	10	33
Kırca	50,0	8	31,3	5	18,75	3	16
Toplam	29,7	27	35,2	32	35,16	32	91

Organik tarımın Türkiye'de 1984'te Ege'de başlamıştır. Günümüzdeki popülaritesi düşünüldüğünde Sultandağı ilçesinin oldukça gelişmiştir.

İki çizelgeyi birlikte incelendiğinde son 5 yılda organik üretimin bölge halkı tarafından oldukça benimsendiği görülmektedir. İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü ve ihracatçı firmaların desteği ile üreticilerin organik tarım esaslarına uyarak doğru bir üretim yapmaları teşvik edilmektedir.

Çok yıllık bitki üretiminde geçiş süreci 3 yıldır. Üreticilerin %65'inin halen geçiş sürecinde olması, ürünlerin ihracat aşamasında değer kaybı yaşamasına, doğrudan da üreticinin daha az kazanmasına sebep olmaktadır.

5.5 İncelenen İşletmelerin Üretim Deseni

İncelenen işletmelerinde üretim deseni yapısı içinde çok yıllık bitkiler Çizelge 5.5 'de verilmiştir. İşletmelerin toplam arazi varlığı işletme başına 33,2 da olarak belirlenmiştir. İncelenen işletmelerin arazi varlığının % 66,8'i çok yıllık bitkilerden ve %33,2'si tek yıllık bitkilerden oluşmaktadır.

Çok yıllık bitkilerin işletme başına ortalama genişliği 22,17 da olup, en fazla payı (%53,3) kiraz yetiştiriciliği almakta olup, işletme başına ortalama kiraz alanı 11,8 da olarak belirlenmiştir. Bölgede yan ürün olarak en fazla vişne üretimi yapılmaktadır (%32,6). Bunu elma (%9,3), çilek (%3,3), armut (%0,91) ve şeftali (% 0,69) takip etmektedir. Organik kiraz yetiştiriciliği yapan işletmelerde bölgenin iklim şartları el verdiği sürece meyve çeşitliliği sağlanması oldukça önemlidir. Pazarlama aşamasında gelmeden, herhangi bir ürünün o sene içerisinde zarar görmesi veya veriminde düşüş yaşanması halinde yerine sunulabilecek ürünlerin olması amaçlanmıştır. Tek yıllık bitkilerin işletme başına ortalama genişliği 11,03 da olup, tahıl ağırlıklı bir üretim desenine sahip olan beldelerde buğday ve arpanın yanı sıra hayvan sahibi olan işletmelerin yemlik olarak ekim yaptığı gözlenmiştir. İşletme başına 1,79 da (%16,3) buğday ekilirken, 3,78 da (% 34,3) yonca, 3,61 da (%32,8) fiğ ekilmektedir.

Çizelge 5.5 İşletmelerde Çok Yıllık Bitkilerin Üretim Deseni

Beldeler	Çok yıllık bitkiler üretim deseni (da)									
	Kiraz		Vişne		Elma		Diğer		Toplam	
	da	%	da	%	da	%	da	%	da	%
Merkez	5,5	58,1	2,5	26,2	1,1	11,5	0,4	4,2	9,5	100,0
Yakasenek	20,4	54,4	11,8	31,4	3,1	8,3	2,2	5,9	37,5	100,0
Dereçine	12,1	53,2	7,6	33,6	1,9	8,4	1,1	4,8	22,7	100,0
Kırca	9,2	48,6	6,9	36,5	2,2	11,6	0,6	3,3	18,9	100,0
Toplam (ortalama)	11,8	53,3	7,2	32,6	2,1	9,3	1,1	4,9	22,15	100,0

Arazi değerlerinin yüksek olması (dekara 3.000 TL) merkezde tarımsal üretimin diğer beldelere göre az olmasının en önemli sebeplerindendir. Bunun yanında yerleşim yerlerinin ve ortak yaşam alanlarının (kafeler, parklar, eğlence merkezleri vb.) Sultandağı merkez de bulunması sebebiyle üretim yerleri yakın beldelere kaymıştır. Bunun yanında ihracatçı firmalara yani yıkama ve paketlenme tesislerine yakın olması sebebiyle organik kiraz yetiştiriciliği en çok Dereçine ve Yakasenek bölgesinde yapılmaktadır.

Organik “TAD İKİ” kirazı yetiştirilen alanlarda çoğunlukla Ziraat 900 cinsi fidanlar kullanılmaktadır. 6x6 dikim aralığı olan bu fidanlar bölgede ortalama dekara 23,3 adettir. Bununla beraber bölgede bodur ağaçlardan Regina ve Royal King olmak üzere iki çeşit kiraz çeşidi mevcuttur. Bodur cinslerin dikim aralığı daha sık olup (5x4) ortalama dekarda 36,4 ağaç bulunmaktadır. Ziraat 900 cinsi kiraz 7-8 yıl da verime gelmekte iken, bodur cinslerde bu süre 4-5 yıla düşmektedir.

Günümüzde dünyanın gündemini oluşturan en önemli olaylardan biri olan küresel iklim değişikliğinin etkileri Türkiye’de etkisini fazlasıyla göstermektedir. Bu tahmin edilemez durum hem üreticilerin ürün yelpazesini hem de sezon içinde verimlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Ziraat 900 yerli bir cins olup, uzun yıllardır bölgede kullanılmaktadır. Ortalama ağaç yaşı 16 yıl olarak, ağaç başına düşen kiraz üretim

miktarı da 72,4 kg olarak belirlenmiştir.

Bodur cins kiraz çeşitleri son sekiz yılda bölgeye gelmiş olup, bu çeşitlerin birçok avantajı bulunmaktadır. Erken verime gelmesi, arazi üzerine daha çok fidan dikimi yapılması, bakımının kolay olması ve en önemlisi kalibresi geniş ürün miktarının fazla olması en önemli özellikleridir. Çeşit olarak bodur ağaçların dikilmesi, organik tarımın esasları göz önüne alındığında temiz bir üretim alanına ihtiyaç duyulduğunun ve üreticilerin bu bilince sahip olduğunun göstergesidir. Bölgede ortalama ağaç yaşı 5,6 yıl olup, ağaç başına düşen kiraz üretim miktarı 41,3 kg'dır.

Çizelge 5.6 İşletmelerde Kiraz Üretim Alanı, Ağaç Sayısı, Ortalama Ağaç Yaşı ve Verimi

Beldeler	Organik Kiraz			
	Dikim Alanı (da)	Ağaç Sayısı (Adet/da)	Ortalama Ağaç Yaşı (Yıl)	Ağaç Başına Verim (kg)
Merkez	5,5	29,5	14,3	39,7
Yakasenek	20,4	29,0	7,7	84,4
Dereçine	12,1	32,2	9,1	57,9
Kırca	9,2	28,8	12,1	45,5
Toplam	11,8	29,85	10,80	56,85

5.6 İncelenen İşletmelerin Sermaye Yapısı

Modern tarım girdilerinin temini ve kullanımı ile tarımsal yatırımların gerçekleştirilmesi yeterli miktarda öz sermayeye sahip olmayan işletmelerin kredi ihtiyaçlarının karşılanmasına veya işletmelerin finansmanına bağlıdır. Bu çalışmada incelenen işletmelerin sermaye yapısı fonksiyonlarına göre sınıflandırılmıştır. Sermayenin sınıflandırılmasında bilanço düzeni dikkate alınmıştır. Bilanço işletme varlıklarını gösteren aktif sermaye ve varlıkların kaynaklarını gösteren pasif sermaye olarak iki

bölümden oluşmaktadır. Tarım işletmelerinin ekonomik analizinin yapılmasında işletmelerin sermaye yapısının incelenmesi gerekmektedir (Bayramoğlu 2013).

Tarımsal işletmelerin özellikle aile işletmelerinin, hızla artan sermaye ihtiyacı karşısında ekonomik yönden faaliyetlerini sürdürebilmesi oldukça zordur. Yabancı sermaye kullanımı her ne kadar çözüm gibi görünse bile bu kuruluşlar ve bireyler ileriye dönük olarak tarımsal işletmelerin artan sermaye talebini ne kadar karşılayabilecekleri merak konusudur. Bu sebeplerden dolayı işletmelerin sürdürülebilirliğini sağlayabilmesi için gereğinden fazla faiz, bakım vb. masrafların, işletme masraflarını arttırmaması, yabancı sermaye oranının öz sermaye oranına göre yüksek olmaması ve kısa vadeli borçların cari varlıklara göre yüksek olmaması gibi konulara dikkat etmesi gerekmektedir.

5.6.1 Çiftlik sermayesi

Araştırma kapsamındaki işletmelerin çiftlik sermayesi; arazi sermayesi, arazi ıslahı sermayesi, bina sermayesi ve bitki sermayesi olarak dört başlık altında toplanmıştır. Çiftlik sermayesi aktif sermayenin bir bölümünü oluşturmakta olup, yapılan yatırımlar sabit masrafları etkilemektedir.

Arazi sermayesi işletme başına 124.375,00 TL olarak belirlenmiş olup, bu durum beldelerin konumu ve üretim alanlarına göre değişmektedir. Yakasenek ve Dereçine bölgesinde üretim alanları ve kullanılan arazi miktarı fazla olduğundan dolayı arazi sermayesi daha yüksektir.

Bir tarım işletmesinde temel üretim faktörlerinin biri arazi olup, işletmelerin büyüklüğü arazi genişliğine göre sınıflandırılmaktadır. Buna paralel olarak işletmenin geliri de büyüklüğü ile paralel düşünülmektedir. Üretim deseninde önemi düşünüldüğünde, arazi büyüklüğü kesin olmamakla birlikte geliri arttırıcı unsurlar arasında yer almaktadır. Bu açıdan bakıldığında işletmeler gelirlerini yani arazi büyüklüklerini arttırmak

istemektedir. Bunun için işletmeler kiralama veya ortaklık yöntemiyle arazi sahibi olabilirler.

Bölgede yıllardır tarım yapılması ve arazilerin sadece miras yoluyla bölünmesinden dolayı kiralama yöntemiyle sahip olunan arazi miktarı %4,3'tür. Ayrıca organik tarım yapılması planlanan bölgelerin, organik tarım esaslarına uygunu önemli olduğu için kiralama yöntemi çok tercih edilmemektedir. Bu durum bölgelere göre farklılık göstermekte olup, Sultandağı merkez de kiralama yöntemi ile sahip olunan arazi miktarı %7,4'tür (Çizelge 5.7).

Çizelge 5.7 İşletmelerde Arazi Sermayesi (TL)

Arazi Sermayesi						
Beldeler	Mülk		Kira		Toplam	
	TL	%	TL	%	TL	%
Merkez	52.782,0	92,6	4.218,0	7,4	57.000,0	100,0
Yakasenek	204.753,6	96,4	7.646,4	3,6	212.400,0	100,0
Dereçine	127.065,0	98,5	1.935,0	1,5	129.000,0	100,0
Kırca	94.442,3	95,3	4.657,7	4,7	99.100,0	100,0
Toplam (ortalama)	119.761	95,7	4.614,3	4,3	124.375,0	100,00

Arazi ıslah sermayesi, üretim yapılan arazilerin hem değerini arttırmak hem de üretimi destekleyici yatırımları kapsamaktadır. Bölge Eber ve Akşehir göllerinin ortasında bulunmasına rağmen taban suyu yüksekliğinin düşmesi kuyu derinliğini 100 m derinliğine ulaşmasına sebep olmuştur. Sebze bahçeleri DSİ kuyularından sulandığı için, sadece tarlalarda kuyu masrafı bulunmaktadır. Bunun yanında özellikle eğimli bölgeler için duvar, tarlanın yerini belli etmek ve hayvanlarda koruma için çit yapılmaktadır. İncelenen işletmelerde işletme başına ortalama 3.362,75 TL arazi ıslah sermayesi belirlenmiştir. Bu durum beldelere göre farklılık göstermektedir. Arazi ıslah sermayesinin %72,38'ini su kuyusu oluşturmaktadır (Çizelge 5.8).

Çizelge 5.8 İşletmelerde Arazi Islahı Sermayesi (TL)

Arazi Islahı Sermayesi								
Beldeler	Su Kuyusu		Duvar		Çit		Toplam	
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
Merkez	1.870,00	72,90	45,00	1,75	650,00	25,34	2.565,00	100,00
Yakasenek	3.510,00	68,99	478,00	9,39	1.100,00	21,62	5.088,00	100,00
Dereçine	1.925,00	66,45	562,00	19,40	410,00	14,15	2.897,00	100,00
Kırca	2.431,00	83,80	350,00	12,06	120,00	4,14	2.901,00	100,00
Toplam (ortalama)	2.434,00	72,38	358,75	10,67	570,00	16,95	3.362,75	100,00

Son 15 yılda bölgede tarımsal mekanizasyonun gelişmesi ve tarımda aktif halde kullanılması, toprak sermayesinden sonra en önemli payı alet-makine sermayesine vermiştir. Bina sermayesi bunlara rağmen aktif sermaye içerisinde önemli bir yere sahiptir. Üretime doğrudan katkısı olmayan ancak hane halkının, işletmedeki ürünlerin ve işletme sermayesi unsurlarının korunmasına yardım ederek, üretime dolaylı etkilerde bulunan önemli bir sermaye grubunu oluşturmaktadır.

Bu çalışma kapsamında belirlenen işletme binaları konut, ahır, samanlık, kapalı besihane ve depodur. İşletmeci ve ailesinin ikamet ettiği konut işletme bina sermayesi içerisine dâhil edilmiştir. Bina sermayesinin de amortisman, faiz ve tamir bakım gibi sabit masrafları olup, bunların üretim masrafları içerisinde önemli bir yeri vardır. İşletmelerde konutlar tuğla veya taştan yapılmış eski yapılardır.

İşletme dışı tarımsal gelir, bölgede yaygın ve yüksek olmadığından dolayı bu tarz modernleşme hareketleri görülmemektedir.

İncelenen işletmelerde işletme başına ortalama 57.620,00 TL bina sermayesi belirlenmiştir. Bu durum beldelere göre farklılık göstermektedir. Bina sermayesi içerisinde en fazla payı %69,42 ile konut almaktadır. Bunu %12,8 ile ahır, 12,5 ile kapalı besihane, % 5,2 ile samanlık ve % 0,38 ile depo takip etmektedir (Çizelge 5.9).

Çizelge 5.9 İşletmelerde Bina Sermayesi (TL)

Bina Sermayesi												
Beldeler	Konut		Kapalı Besihane		Ahır		Samanlık		Depo		Toplam	
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
Merkez	43.200,00	69,11	7.100,00	11,36	8.400,00	13,4	3.500,00	5,6	310,00	0,50	62.510,00	100,0
Yakasenek	36.300,00	67,59	7.200,00	13,41	6.800,00	12,7	3.200,00	6,0	210,00	0,39	53.710,00	100,0
Dereçine	38.500,00	69,78	6.600,00	11,96	7.200,00	13,1	2.700,00	4,9	170,00	0,31	55.170,00	100,0
Kırca	42.000,00	71,08	7.100,00	12,02	7.200,00	12,2	2.600,00	4,4	190,00	0,32	59.090,00	100,0
Toplam (ortalama)	40.000,00	69,4	7.000,00	12,1	7.400,00	12,8	3.000,00	5,2	220,00	0,4	57.620,00	100,00

İncelenen işletmelerin bitki sermayesine ait bilgiler çizelge 5.10 'da verilmiştir. Bitki sermayesi tarla demirbaşı ve meyve bahçeleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Anket zamanında bölgede tarla üzerinde çok yıllık bitkiler dışında, hasadı yapılmamış ürün bulunmadığı için çok yıllık bitkilerin tesis masraflarının o yıla düşen payları tarla demirbaşı kıymeti olarak kabul edilmiştir (Kızıloğlu 1989).

Meyve bahçelerinin değerinin belirlenmesinde ise tesis dönemi ve üretim dönemi olarak ikiye ayrılarak hesap yapılmıştır. Tesis döneminde olan bahçeler için maliyet kriteri; üretim döneminde olan bahçeler için ise gelir yöntemi dikkate alınarak meyve bahçelerinin değeri belirlenmiştir (Bayramoğlu 2013).

İncelenen işletmelerde ortalama 132.516,75 TL işletme başına bitki sermayesi tespit edilmiş olup, bunun %97,87'sini meyve bahçeleri ve % 2,13'ünü tarla demirbaşı oluşturmaktadır. Organik kiraz yetiştiriciliği üzerine yapılan bu çalışmada meyve bahçesi ağırlık sonuç çıkması ve bölgelere göre rakamların değişiklik göstermesi olması beklenen bir durumdur.

Çizelge 5.10 İşletmelerde Bitki Sermayesi (TL)

Beldeler	Bitki Sermayesi					
	Tarla Demirbaşı		Meyve Bahçesi		Toplam	
	TL	%	TL	%	TL	%
Merkez	1.200,00	2,62	44.600,00	97,38	45.800,00	100,0
Yakasenek	4.125,00	1,84	220.000,00	98,16	224.125,00	100,0
Dereçine	3.126,00	1,94	158.200,00	98,06	161.326,00	100,0
Kırca	2.116,00	2,14	96.700,00	97,86	98.816,00	100,0
Toplam (ortalama)	2.641,75	2,13	129.875,00	97,87	132.516,75	100,00

5.6.2 İşletme sermayesi

İşletme sermayesi, ürünlerin üretilmeye başlamasından gelir sağlayıncaya kadar geçen süre boyunca üretim faktörlerine bağlanan fonlardan oluşmaktadır. İşletme sermayesi, gelirleri elde edilinceye kadar yapılacak masrafların karşılanması için kullanılır. Bir başka deyişle işletme faaliyetlerinin sürdürülmesi amacıyla kullanılan ve kısa sürede paraya dönüşme özelliğine sahip varlıklara işletme sermayesi denilmektedir.(Bayramoğlu 2013)

5.6.2.1 Sabit işletme sermayesi

Sabit işletme sermayesi alet makine sermayesi ve hayvan sermayesinden oluşmaktadır. Alet makine sermayesi hem işgücünün verimliliğini artırma hem işlerin zamanında yapılabilmesi ve üretim maliyetlerinin düşürülebilmesi açısından önemlidir. Alet-makine sermayesinin, sermaye içerisindeki payı dikkat edilmesi gereken bir husustur. Başlıca sebeplerinden biri ihtiyaca yönelik bir harcama yapılmamışsa ve bu yatırımın geri dönüş süresi bir sezondan fazla olursa, maliyetleri arttırır ve üretimi olumsuz yönde etkilemeye kadar gider. Kiraz yetiştiriciliği yapılan işletmelerde meyvecilik tarla bitkileri yetiştiriciliğine göre daha ağırlıklıdır. Bu nedenle işletmelerin alet makine parkı meyve üretim faaliyetlerinin ihtiyaçlarına göre şekillenmiştir. Bölge bu konuda yeterli ekipmana sahip gibi görünse de, çoğunlukla işletmelerde traktör dışında kalan alet ekipmanların sayısı yeterli değildir. Örneğin işletme başına traktör varlığı 1 adet, kazayağı 0,4 adet olarak belirlenmiştir. Bunun yanında meyve yetiştiriciliğinin özel ekipmanı olan çapa motoru işletme başına 0,70 adet belirlenmiştir (Çizelge 5.11).

Bu durum beldelere göre değişiklik göstermekle birlikte, traktör ve römork dışındaki ekipmanlardan işletme başına 1 adet düşmemektedir. Bu durum göstermektedir ki işletmeler mevsimsel üretim yaptıklarından dolayı, tüm yıl boyunca ihtiyaç duymadıkları alet ekipmanları kiralama yöntemine gidip, yatırım maliyetlerine masraf olarak eklememektedir.

Tarımsal alet-makine dendiği zaman akla ilk gelen araç traktördür. Traktör işletme için en maliyetli yatırımlardan biri olmakla beraber, olmazsa olmazlar arasındadır. Devlet her sene, üretilen ürüne veya alana %50 hibe ile alet, makine ve ekipman desteği vermektedir. Her ne kadar yeterli gibi görünse de tarım ile teknoloji arasındaki homojen ilişki ve birbirini takip eden gelişmeler, bir önceki senenin ürünün raf ömrünü kısaltmakta ve bu süreci bir devri daim sokmaktadır. Toplam alet makine sermayesi ortalama 83.306,75 TL olup bunun %81'i traktör sermayesidir (Çizelge 5.12).

Çizelge 5.11 İşletmelerde Alet Makine Varlığı (adet)

Alet Ekipman Varlığı									
Beldeler	Traktör	Römork	Pulluk	Mibzer	Kazayağı	Motopomp	Tırmık	Pülverizatör	Çapa Motoru
	(Adet)	(Adet)	(Adet)	(Adet)	(Adet)	(Adet)	(Adet)	(Adet)	(Adet)
Merkez	1,0	1,0	0,7	0,3	0,5	0,6	1,1	0,5	1,0
Yakasenek	1,2	1,2	0,6	0,2	0,3	0,7	1,0	0,3	0,7
Dereçine	1,1	1,1	0,7	0,4	0,6	0,3	0,8	0,3	0,3
Kırca	0,7	0,7	0,5	0,1	0,3	0,4	0,6	0,2	0,8
Toplam (ortalama)	1,0	1,0	0,6	0,3	0,4	0,5	0,9	0,3	0,7

Çizelge 5.12 İşletmelerde Alet Makine Sermayesi (TL)

Alet Ekipman Varlığı (TL)										
Beldeler	Traktör	Römork	Pulluk	Mibzer	Kazayağı	Motopomp	Tırmık	Pülverizatör	Çapa Motoru	Toplam
	(TL)	(TL)	(TL)	(TL)	(TL)	(TL)	(TL)	(TL)	(TL)	(TL)
Merkez	88.650,00	5.670,00	1.650,00	3.000,00	360,00	7.000,00	110,00	2.200,00	1.780,00	110.420,00
Yakasenek	56.870,00	3.580,00	850,00	1.400,00	140,00	6.500,00	85,00	1.700,00	1.540,00	72.665,00
Dereçine	76.500,00	3.720,00	1.210,00	1.100,00	170,00	4.500,00	46,00	1.650,00	1.090,00	89.986,00
Kırca	48.120,00	2.850,00	940,00	900,00	130,00	4.800,00	76,00	1.480,00	860,00	60.156,00
Toplam (ortalama)	67.535,00	3.955,00	1.162,50	1.600,00	200,00	5.700,00	79,25	1.757,50	1.317,50	83.306,75

Hayvan sermayesi sabit işletme sermayesini oluşturan ikinci unsurdur. İncelenen işletmelerde hayvan sermayesi büyükbaş ve küçükbaş hayvanlardan oluşmaktadır. Hayvan sermayesinin hesaplanmasında pazar fiyat kriteri kullanılmıştır. İşletme başına ortalama hayvan sermayesi 38.922,50 TL olarak belirlenmiş olup, bunun %5,31'ini küçükbaş ve %94,69'unu ise büyükbaş hayvan varlığı oluşturmaktadır. Hayvan sermayesi işletme ekonomisi açısından önemlidir. Nitekim sermayenin ve gelirin çeşitlenmesi işletmenin sürdürülebilirliği açısından önemlidir. Farklı üretim faaliyetlerine işletmede yer verilmesi, gelirin yıl içerisinde dengeli dağılımı, işgücünden optimum düzeyde yararlanma ve risk ve belirsizlikler karşısında işletme gelirini çeşitlendirme açısından önemlidir. Ayrıca hayvan sermayesi likiditesi yüksek olup, işletmenin finansman ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanılabilme özelliği vardır (Bayramoğlu 2013).

Çizelge 5.13 İşletmelerde Hayvan Sermayesi (TL)

Hayvan Varlığı (TL)							
Beldeler	İnek	Düve	Tosun	Buzağı	Koyun	Kuzu	Toplam
	TL	TL	TL	TL	TL	TL	TL
Merkez	25.600,00	13.600,00	4.120,00	3.400,00	1.650,00	560,00	48.930,00
Yakasenek	16.800,00	12.900,00	1.550,00	2.600,00	2.480,00	1.150,00	37.480,00
Dereçine	17.440,00	14.670,00	2.660,00	2.450,00	850,00	440,00	38.510,00
Kırca	12.560,00	9.760,00	4.560,00	2.760,00	870,00	260,00	30.770,00
Toplam (ortalama)	18.100,00	12.732,50	3.222,50	2.802,50	1.462,50	602,50	38.922,50

5.6.2.2 Döner işletme sermayesi

Döner işletme sermayesi üretime bir kez katılan ve kullanılınca şeklini ve fiziksel yapısını kaybetmeyen, aynı zamanda üretilen materyalin yapısına dönüşen maddelerdir(kömür, , nakit, tohumluk, yem, gübre, ilaç vb.). Döner işletme sermayesi işletme sermayesinin ikinci bölümü olup, malzeme ve mühimmat sermayesi ile birlikte para sermayesini içermektedir. Döner işletme sermayesi, malzeme mühimmat sermayesi ve para sermayesi olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Malzeme mühimmat sermayesi belirtilen girdiler dışında pazarda satılabilecek işletmede üretilmiş olan ürünleri kapsamaktadır. Bu ürünlerin en büyük avantajı anlık ihtiyaç halinde paraya çevrilebilme hızlarının yüksek olmasıdır. Bu durum işletme için son derece önemlidir.

Para sermayesi ise işletmenin nakit varlıklarının yanı sıra alacakları ve değerli evraklardan oluşmaktadır. Para sermayesinin miktarı işletme için oldukça önemlidir. Her an kullanılabilecek bir paranın olması, işletmeler için özellikle üretim aşamasında ihtiyaç duyulduğunda oldukça avantajlı bir durumdur.

İşletmelerde ortalama 10.937, 25 TL döner işletme sermayesi belirlenmiş olup, bunun %57,44'ü para sermayesi oluşturmaktadır. Beldelere göre değişmekte olan bu durum döner işletme sermayesi en yüksek olan yer Sultandağı merkezdir (Çizelge 5.14).

Çizelge 5.14 İşletmelerde Döner İşletme Sermayesi (TL)

Alet Ekipman Varlığı			
Beldeler	Malzeme ve Mühimmat Sermayesi	Para Sermayesi	Toplam
Merkez	7.452,00	8.650,00	16.102,00
Yakasenek	3.950,00	6.620,00	10.570,00
Dereçine	4.567,00	4.080,00	8.647,00
Kırca	2.650,00	5.780,00	8.430,00
Toplam (ortalama)	4.654,75	6.282,50	10.937,25

5.6.2.3 Aktif sermaye

Mal ve hizmetleri ortaya koymak veya üretimde bulunmak için kullanılan üretim faktörlerinin parasal değeri aktif sermayeyi oluşturmaktadır. Bu sermaye unsurlarının miktarları ve toplam sermaye içindeki payları, işletmenin mevcut durumunu bize göstermekte ve gelecek üretim dönemleri için bir yol gösterici olmaktadır.

Çalışma kapsamındaki işletmelerin aktif sermayesinin bölgelere göre dağılımı çizelge 5.15'te gösterilmiştir. İşletme başına düşen aktif sermaye miktarı 451.041 TL olarak belirlenmiştir. İşletme ortalamasına göre aktif sermayenin dağılımı incelendiğinde, aktif sermayenin %70,25'ini çiftlik sermayesi ve %29,75'ini işletme sermayesi oluşturduğu görülmektedir. Aktif sermayenin bileşenlerine göre genel dağılımı incelendiğinde arazi sermayesi %26,25, bina sermayesi %13,66, bitki sermayesi %27,55, alet makine sermayesi %18,61, hayvan sermayesi %8,63, malzeme mühimmat sermayesi %1,03, para sermayesi %1,39 olarak belirlenmiştir. Aktif sermayenin oransal dağılımı beldelelere göre önemli bir farklılık göstermektedir.

İşletmelerin şekline ve üretimin ağırlık noktasına göre farklılık gösterebilir de, genel olarak rasyonel çalışan işletmelerde aktif sermayenin yarısını çiftlik sermayesinin, diğer yarısını işletme sermayesinin oluşturması arzu edilmektedir (Ünlüer 2017). İncelenen işletmelerde arazi sermayesi ve bitki sermayesinin aktif sermaye içerisindeki payı oldukça yüksektir. Arazi sermayesinin beklenen değerlerden yüksek olmasının başlıca sebepleri arasında kentleşme gelmektedir. Tarım arazilerinin azlığının yanında tarım dışı kullanılması da tarım arazilerinin değerinin artmasında önemli rol oynamıştır. Bitki sermayesinin payının yüksek olmasının sebebi çalışma alanında bulunan işletmelerin başta organik kiraz yetiştiriciliği yapması ve çok yıllık bitkilerin fazla olmasından kaynaklanmaktadır.

Çizelge 5.15 İşletmelerde Aktif Sermaye

	AKTİF SERMAYE		Merkez	Yakasenek	Derecine	Kırca	Toplam
ÇİFTLİK SERMAYESİ	Arazi Sermayesi	TL	57.000,00	212.400,00	129.000,00	99.100,00	124.375,00
		%	16,60	34,41	26,50	27,50	26,25
	Arazi Islahı Sermayesi	TL	2.565,00	5.088,00	2.897,00	2.901,00	3.362,75
		%	2,74	1,83	1,29	2,12	1,99
	Bina Sermayesi	TL	62.510,00	53.710,00	55.170,00	59.090,00	57.620,00
		%	18,21	8,70	11,34	16,40	13,66
	Bitki Sermayesi	TL	45.800,00	224.125,00	161.326,00	98.816,00	132.516,75
		%	13,34	36,31	33,15	27,42	27,55
	TOPLAM	TL	167.875,00	495.323,00	348.393,00	259.907,00	317.874,50
		%	48,90	80,40	71,75	72,34	70,48
SABİT İŞLETME SERMAYESİ	Alet Makine Sermayesi	TL	110.420,00	72.665,00	89.986,00	60.156,00	83.306,75
		%	32,40	11,89	18,65	16,88	18,61
	Hayvan Sermayesi	TL	48.930,00	37.480,00	38.510,00	30.770,00	38.922,50
		%	14,36	6,14	7,98	8,63	8,63
	TOPLAM	TL	159.350,00	110.145,00	128.496,00	90.926,00	122.229,25
		%	46,76	18,03	26,63	25,51	27,10
DÖNER İŞLETME SERMAYESİ	Malzeme Muh. Sermayesi	TL	7.452,00	3.950,00	4.567,00	2.650,00	4.654,75
		%	2,19	0,65	0,95	0,75	1,03
	Para Sermayesi	TL	8.650,00	6.620,00	4.080,00	5.780,00	6.282,50
		%	2,54	1,08	0,84	1,62	1,39
	TOPLAM	TL	16.102,00	10.570,00	8.647,00	8.430,00	10.937,25
		%	4,73	1,73	1,79	2,37	2,42
	Toplam İşletme Sermayesi	TL	175.452,00	120.715,00	137.143,00	99.356,00	133.166,50
		%	51,10	19,60	28,25	27,66	29,52
	AKTİF SERMAYE	TL	343.327,00	616.038,00	485.536,00	359.263,00	451.041,00
		%	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

5.6.2.4 Pasif sermaye

İşletmenin varlıklarını hangi kaynaklardan finanse ettiğini gösteren, bir yıldan kısa süre içerisinde ödenmesi gereken borçları, bir yıldan uzun vadeli borçları ve ortakların işletmeye koydukları varlıkların bulunduğu kısımdır. Pasif sermaye yabancı borçlar ve öz sermaye olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. İşletmenin vadelerine göre borç durumu çizelge 5.16'da verilmiştir. İncelenen işletmelerde 72.007,5 TL borç belirlenmiştir. Bunun % 13,34'ü kısa vadeli borçlar ve % 86,66'sı ise orta ve uzun vadeli borçlardan oluşmaktadır. Beldelere göre değişiklik gösterse de işletmelerin orta vadeli borçları ağırlıktadır. Bir ile beş yıl arasında geri ödemeli alınan kredi ve ağırlıklı olarak makinelerle yapılan yatırımlar, işletmeler için büyük külfet oluşturmaktadır. Kooperatif borçları çoğunlukla, organik kiraz bahçelerinde DSI'nin yapmış olduğu kanallardan sulama yapan işletmelerin yıllık ödedikleri paydır.

Çizelge 5.16 İşletmelerin Vadelerine Göre Borç Durumları (TL)

	Borçlar		Merkez	Yakasenek	Dereçine	Kırca	Toplam
KISA VADELİ BORÇLAR	Kişiyeye	TL	8.320,00	6.400,00	1.504,00	2.000,00	4.556,00
		%	11,78	47,55	18,55	20,03	24,48
	Bankaya	TL	4.600,00	3.400,00	3.000,00	2.900,00	3.475,00
		%	6,51	25,26	37,00	29,05	24,46
	Kooperatife	TL	1.700,00	1.000,00	1.300,00	2.300,00	1.575,00
		%	2,41	7,43	16,03	23,04	12,23
	Toplam	TL	14.620,00	10.800,00	5.804,00	7.200,00	9.606,00
		%	20,70	18,37	6,36	10,69	13,34
ORTA VADELİ BORÇLAR	Bankaya	TL	56.000,00	48.000,00	85.450,00	60.156,00	62.401,50
		%	79,30	81,63	93,64	89,31	86,66
Toplam Borçlar		TL	70.620,00	58.800,00	91.254,00	67.356,00	72.007,50
		%	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Yabancı sermaye işletme borçları ve indi borçlardan oluşmaktadır. İndi borçlar işletmede üretim amaçlı bulunan ve kira ve ortağına işlenen arazilerinin pasif sermayedeki karşılığıdır. Nitekim kiraya ve ortağına işlenen arazilerin değeri aktif sermayede arazi sermayesi içerisinde yer almıştır. Bunun pasif sermayedeki karşılığı ise indi borçlardır. (Bayramoğlu 2013)

İncelenen işletmelerde yabancı sermayenin %6,02'sini indi borçlar oluşturmaktadır. Bu oran Yakasenek beldesinde daha yüksektir. Bunun başlıca nedenleri arasında bölgedeki meyve bahçelerinin genişlik olarak fazla olması yani ortak olunan veya kiralanan yerlerin büyüklüğü gösterilebilir (Çizelge 5.17).

Çizelge 5.17 İşletmelerde Yabancı Sermaye

Yabancı Sermayesi						
Beldeler	Borçlar		İndi Borçlar		Toplam	
	TL	%	TL	%	TL	%
Merkez	70.620,00	94,4	4.218,00	5,6	74.838,00	100,0
Yakasenek	58.800,00	88,5	7.646,40	11,5	66.446,40	100,0
Dereçine	91.254,00	97,9	1.935,00	2,1	93.189,00	100,0
Kırca	67.356,00	93,5	4.657,70	6,5	72.013,70	100,0
Toplam (ortalama)	72.007,50	93,98	4.614,28	6,02	76.621,78	100,00

Pasif sermaye aktif sermayenin kaynağını açıklamaktadır ve birbirlerine eşit olmalıdırlar. Pasif sermayenin aktif sermaye karşısındaki durumu oldukça önemlidir. İşletmenin finansal yapısı hakkında bilgi vermekle beraber, yabancı sermayelerin veya kiraya/ortağına tutulan arazilerin değerlerinin yüksek olması durumunda işletmelerin, gelirlerinin büyük bir kısmını bu konulara pay etmesi durumunu ortaya çıkarmaktadır.

İncelenen işletmelerde yabancı sermayenin pasif sermaye içerisindeki payı %16,99 olarak belirlenmiştir. Bu rakam beldelere göre değişiklik göstermekte olup, Dereçine bölgesinde yabancı sermaye kullanımı daha yüksektir. Bölgede orta vadeli borçların yüksek olması bunun başlıca sebebidir (Çizelge 5.18).

Çizelge 5.18 İşletmelerde Pasif Sermaye

Beldeler	Pasif sermaye					
	Toplam Yabancı Sermaye		Öz Sermaye		Toplam	
	TL	%	TL	%	TL	%
Merkez	74.838,00	21,8	265.924,00	77,5	343.327,00	100,0
Yakasenek	66.446,40	10,8	544.503,60	88,4	616.038,00	100,0
Dereçine	93.189,00	19,2	389.450,00	80,2	485.536,00	100,0
Kırca	72.013,70	20,0	284.348,30	79,1	359.263,00	100,0
Toplam (ortalama)	76.621,78	16,99	374.419,23	83,01	451.041,00	100,00

5.7 Yıllık Faaliyet Sonuçlarının Analizi

Tarım işletmelerinin yıllık faaliyet sonuçlarını ortaya koymak, analiz etmek ve ileriye dönük planlama yapabilmek için işletmelerden elde edilen verilerin belli bir standarda göre mali tablolarını hazırlamak doğru karar alma ve işletmeler arası karşılaştırmalarda önem arz etmektedir (Çelik 2014).

Üretimden satışa kadar geçen zamanda işletmenin tüm faaliyetlerini kayıt altına alması, işletmenin başarısını değerlendirmede oldukça önemlidir. Sadece işletme açısından değil, işletmecinin ve sermayenin de başarısı bu süreçte incelenmektedir.

İncelenen işletmelerde beldelere göre yıllık faaliyet sonuçlarının ortaya çıkarılması ve bu değerler arasında organik kiraz yetiştiriciliğinin yerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaca yönelik olarak, gayrisafi üretim değeri, gayrisafi hasıla, işletme masrafları, brüt kar, saf hasıla, tarımsal gelir, net kar ve rantabilite oranları hesaplanmıştır.

5.7.1 Gayrisafi üretim değeri

GSÜD tarım işletmelerinde üretilen bitkisel ve hayvansal ürünlerin değerleri ile bu üretim faaliyetlerinde yıl içerisinde meydana gelen prodüktif demirbaş kıymet artışlarından oluşan değere denir. İşletmede üretilen bitkisel ve hayvansal ürünler ya çiftlik avlusu ya da pazar fiyatları ile değerlendirilerek parasal olarak ifade edilir.

Organik kiraz yetiştiriciliği yapan işletmelerin gayrisafi üretim değerleri hesaplanırken, bitkisel üretim çok yıllık ve tek yıllık, hayvansal üretim ise büyükbaş ve küçükbaş üretimi olarak sınıflandırılmıştır.

Tek yıllık bitkilerin üretim değeri çizelge 5.19'da verilmiştir. Tek yıllık bitkilerin toplam üretim değeri işletme başına 3.900,00 TL olarak belirlenmiş olup, bununun %36,09'unu buğday, %32,4'ünü arpa, %17,6'sını yonca, %7,72'sini fiğ, %3,85'ini haşhaş ve %2,84'ünü silajlık mısır oluşturmaktadır.

Çok yıllık bitkilerin üretim değeri ise çizelge 5.20'de verilmiştir. İşletme başına 125.726,65 TL çok yıllık bitkiler üretim geliri hesaplanmıştır. Bunun %90,47'sini kiraz, %7,29'unu vişne, %0,53'ünü elma, %0,57'sini çilek, 0,99'unu armut ve 0,15'ini seftali oluşturmaktadır. Kirazın üretim değerinin bu kadar yüksek olmasının iki sebebi vardır; ilk olarak bahçelerin %53,2'sinde organik kiraz yetiştiriciliği yapılmaktadır. İkinci olarak ise satış ve pazar fiyatından hesaplanan bu değer, kirazın organik olarak yetiştirilmesi ve satılmasından dolayı konvansiyonel tarıma göre getirisinin fazla olduğunu göstermektedir.

Bölgede vişne, yan ürün olarak kabul edilmektedir. Toplaması daha zahmetli ve değeri düşük olduğu için çok tercih edilmeyen vişnenin çoğu kiraz hasadından sonraya kalır ve dalında çürür. O seneki ürün miktarında herhangi bir sebepten dolayı düşüş yaşarsa üreticiler hemen vişne satışına başlarlar. TADİKİ kirazının iklim değişikliğinden fazlasıyla etkilendiğini ve yıllar ilerledikçe veriminde düşüş yaşandığı gözlemlenmektedir.

Organik kiraz yetiştiriciliğinin bitkisel üretim değeri ve işletme alanı içerisindeki payına bakıldığında, bitkisel üretim değeri işletme başına 113.747,15 TL olarak, toplamın %87,75'ini karşılamaktadır. Bunun yanında toplam işletme arazisi içinde üretim alanının %35,5'ini organik kiraz yetiştiriciliğine aittir (Çizelge 5.21).

Bölgede yetişen TADİKİ kirazı kalite ve lezzetinin yanı sıra bölgeye ekonomik olarak önemli katkı sağlamaktadır. Tamamı ihracatta kullanılan bu kirazın, bölge halkına getirisi yüksektir.

Çizelge 5.19 Tek Yıllık Bitkiler Üretim Değeri (TL)

Tek Yıllık GSÜD														
Beldeler	Buğday		Arpa		Yonca		Fiğ		Haşhaş		S.Mısır		Toplam	
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
Merkez	950,00	29,55	1.330,00	41,37	150,00	4,67	785,00	24,42	-	-	-	-	3.215,00	100,00
Yakasenek	1.868,00	37,54	1.412,00	28,38	998,00	20,06	98,00	1,97	600,00	12,06	-	-	4.976,00	100,00
Dereçine	1.640,00	47,30	645,00	18,60	449,00	12,95	321,00	9,26	-	-	412,00	11,88	3.467,00	100,00
Kırca	1.172,00	29,73	1.690,00	42,87	1.080,00	27,40	-	-	-	-	-	-	3.942,00	100,00
Toplam (ortalama)	1.407,50	36,09	1.269,25	32,54	669,25	17,16	301,00	7,72	150,00	3,85	103,00	2,64	3.900,00	100,0

Çizelge 5.20 Çok Yıllık Bitkiler Üretim Değeri

Çok Yıllık Bitkiler GSÜD														
Beldeler	Kiraz		Vişne		Elma		Çilek		Armut		Şeftali		Toplam	
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
Merkez	32.260,00	75,81	8.750,00	20,56	150,00	0,35	-	-	1.300,00	3,05	95,00	0,22	42.555,00	100,00
Yakasenek	249.655,20	93,17	12.500,00	4,66	998,00	0,37	2.200,00	0,82	2.600,00	0,97	-	-	267.953,20	100,00
Dereçine	112.794,99	90,24	10.146,00	8,12	449,00	0,36	-	-	950,00	0,76	660,00	0,53	124.999,99	100,00
Kırca	60.278,40	89,44	5.245,00	7,78	1.080,00	1,60	675,00	1,00	120,00	0,18	-	-	67.398,40	100,00
Toplam (ortalama)	113.747,15	90,47	9.160,25	7,29	669,25	0,53	718,75	0,57	1.242,50	0,99	188,75	0,15	125.726,65	100,0

Çizelge 5.21 Bitkisel Üretim Değeri ve Organik Kirazın payı

Kiraz GSÜD																
Beldeler	Tek Yıllık Bitkiler				Çok Yıllık Bitkiler				Kiraz				Toplam			
	Da	%	TL	%	Da	%	TL	%	Da	%	TL	%	Da	%	TL	%
Merkez	8,65	47,66	3.215,00	7,02	4,00	22,04	10.295,00	22,49	5,50	30,30	32.260,00	70,48	18,15	100,00	45.770,00	100,0
Yakasenek	13,57	26,58	4.976,00	1,82	17,08	33,46	18.298,00	6,70	20,40	39,96	249.655,20	91,47	51,05	100,00	272.929,20	100,0
Dereçine	9,87	30,26	3.467,00	2,70	10,65	32,65	12.205,00	9,50	12,10	37,09	112.794,99	87,80	32,62	100,00	128.466,99	100,0
Kırca	12,03	38,86	3.942,00	5,53	9,73	31,43	7.120,00	9,98	9,20	29,72	60.278,40	84,49	30,96	100,00	71.340,40	100,0
Toplam (ortalama)	11,03	33,23	3.900,00	3,01	10,37	31,22	11.979,50	9,24	11,80	35,55	113.747,15	87,75	33,20	100,0	129.626,65	100,0

Hayvansal üretim değeri, canlı hayvanlar ve hayvansal ürünler üretim değerinden oluşmaktadır. Bölgede hayvancılık önemli bir gelir kaynağı olup, işletmeler bitkisel üretim ile beraber hayvancılık yapmakta ve karma bir işletme oluşturmaktadır. Hayvan sermayesinin en önemli özelliklerinden biri, işletmeler için yıl içerisinde birçok dönemde getiri getirebilmekte ve anlık finansman ihtiyaçlarına daha hızlı cevap verebilmektedir. Bu nedenlerden dolayı işletmelerde hayvansal üretim faaliyetinin yer alması önemlidir. Sultandağı bölgesinde organik kiraz yetiştiriciliği yapan işletmelerin büyükbaş ve küçükbaş hayvansal üretim değerleri çizelge 5.22 -23’de gösterilmiştir. İşletme başına ortalama hayvansal üretim değeri 10.096,25 TL olup, %55,09 ile en fazla payı hayvan satışı artmaktadır. Yakasenek bölgesinde karma ırkların daha yaygın olması beldeler arasındaki büyükbaş hayvancılık GSÜD’ ye ait değişikliğe örnektir.

Bölgede organik kiraz yetiştiriciliği yapan işletmelerde küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin yaygın olmaması sebebi ile işletme başına ortalama 751,98 TL olarak üretim değeri belirlenmiş ve en fazla payı canlı hayvan satışı (% 61,11) almaktadır. Bu durum bu durum beldelere göre değişiklik göstermektedir.

Çizelge 5.22 Büyükbaş Hayvansal Üretim Değeri (TL)

Büyükbaş Hayvancılık GSÜD										
Beldeler	Süt		Hayvan Satışı		PDKA		Gübre		Toplam	
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
Merkez	2.200,00	33,69	3.400,00	52,07	750,00	11,49	180,00	2,76	6.530,00	100,00
Yakasenek	5.480,00	28,12	12.700,00	65,16	1.050,00	5,39	260,00	1,33	19.490,00	100,00
Dereçine	3.670,00	40,07	4.800,00	52,40	540,00	5,90	150,00	1,64	9.160,00	100,00
Kırca	2.450,00	47,07	1.350,00	25,94	1.300,00	24,98	105,00	2,02	5.205,00	100,00
Toplam (ortalama)	3.450,00	34,17	5.562,50	55,09	910,00	9,01	173,75	1,72	10.096,25	100,0

Çizelge 5.23 Küçükbaş Hayvansal Üretim Değeri (TL)

Küçükbaş Hayvancılık GSÜD												
Beldeler	Süt		Hayvan Satışı		Yapağı		PDKA		Gübre		Toplam	
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
Merkez	56,00	17,64	240,00	75,61	2,20	0,69	18,00	5,67	1,20	0,38	317,40	100,00
Yakasenek	420,00	29,85	848,00	60,27	80,00	5,69	55,00	3,91	4,00	0,28	1.407,00	100,00
Dereçine	140,00	28,31	300,00	60,67	22,00	4,45	30,00	6,07	2,50	0,51	494,50	100,00
Kırca	285,00	36,12	450,00	57,03	42,10	5,34	11,30	1,43	0,60	0,08	789,00	100,00
Toplam (ortalama)	225,25	29,95	459,50	61,11	36,58	4,86	28,58	3,80	2,08	0,28	751,98	100,0

5.7.2 Gayrisafi hâsıla

Gayrisafi Hâsıla, işletmenin bir üretim döneminde ürettiği nihai mal ve hizmetlerin piyasa değeri ile parasal ifadesidir. Gayrisafi üretim değerine ek olarak konut kira bedeli, işletme dışı tarımsal gelir ve işletme kullanılan ürünlerin değeri ilave edilmektedir. Çizelge 5.24 'te gösterildiği gibi işletme başına ortalama GSH 144.824,87 TL olarak belirlenmiş olup, bunun %97,00'sini GSÜD, %1,44'ünü konut kira bedeli, %1,82'sini işletme dışı tarımsal gelir ve %0,96'sını ise işletme kullanılan ürünlerin değeri oluşturmaktadır. Bölgelere göre farklılık göstermekte olan bu değerlere bakıldığında, Sultandağı Merkez'de kira değerlerinin yüksek olması konut kira bedelinin gayrisafi hasıla içindeki payını oldukça yükseltmiştir. Merkez bölgesinde organik kiraz yetiştiriciliği yapan işletmeler diğer bölgelere göre, üretime katkı sağlayacak daha fazla yatırım yapmaktadır.

Tarımsal işletmelerde yeterli gelir sağlanamadığı durumlarda, tarım dışı gelire ihtiyaç duyulmaktadır. Merkez bölgesinde hem tarımsal üretim yapıp, hem de başka sektörlerden gelir elde eden üreticilerin sayısı oldukça fazladır. Bu durum bölgedeki tarım dışı istihdamın bu bölgeye yayıldığına da bir göstergesidir.

Çizelge 5.24 GSÜD ve GSH'nın Üretim Faaliyetlerine Göre Dağılımı

Beldeler	Bitkisel Üretim Değeri		Kiraz		Hayvansal Üretim Değeri		GSÜD		Konut Kira Bedeli		İşletme Dışı Tarımsal Gelir		İşletmede Kullanılan Ürünlerin Değeri		Gayrisafi Hasıla	
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
Merkez	13.510,00	25,68	32.260,00	61,31	6.847,40	13,01	52.617,40	84,45	4.600,00	7,38	3.490,00	5,60	1.600,00	2,57	62.307,40	100,00
Yakasenek	23.274,00	7,92	249.655,20	84,97	20.897,00	7,11	293.826,20	99,00	1.870,00	0,63	640,00	0,22	460,00	0,15	296.796,20	100,00
Dereçine	15.672,00	11,35	112.794,99	81,66	9.654,50	6,99	138.121,49	98,12	790,00	0,56	1.200,00	0,85	660,00	0,47	140.771,49	100,00
Kırca	11.062,00	14,30	60.278,40	77,95	5.994,00	7,75	77.334,40	97,37	1.110,00	1,40	480,00	0,60	500,00	0,63	79.424,40	100,00
Toplam (ortalama)	15.879,50	14,81	113.747,15	76,47	10.848,23	8,72	140.474,87	94,73	2.092,50	2,49	1.452,50	1,82	805,00	0,96	144.824,87	100,00

Tarım işletmelerinde elde edilen üretim değerleri en önemli başarı kriteridir. Ancak işletme ölçeklerinin değişmesi başarı kriterinin büyüklüğünü anlamsız kılmaktadır. Bu nedenle üretim değerlerinin üretim faaliyetinin birimi başına düşen miktarının başarı kriteri olarak kullanılması daha anlamlıdır. Bu çalışmada üretim değerlerinin üretim alanının birimi başına düşen miktarları başarı kriteri olarak kullanılmıştır (Bayramoğlu 2013).

Bitkisel üretim değeri işletme başına dekar 1.255,30 TL olarak belirlenmiştir. Yakasenek bölgesinde üretim alanının büyüklüğüne paralel olarak, değerin yüksekliği gözlemlenmektedir. Organik Kiraz üretim değerinin kiraz üretim alanı başına düşen değeri işletme başına 8.494,34 TL/da olarak belirlenmiştir. Beldeler arasında değişimler görülmektedir. Organik kiraz üretim değerinin yüksek çıkmasının başlıca sebebi satış fiyatıdır. Üretim alanı ve miktarı olarak konvansiyonel tarım ile paralel bir yapıda ilerlemekte ancak beklenen verim sağlandığında satış fiyatında ciddi artış yaşanmaktadır. İşletme başına GSÜD 3.846,71 TL/da ve GSH 4.031,91 TL/da olarak hesaplanmış olup, bitkisel ve hayvansal üretimin eş zamanlı yapılması ve bölge işletmelerinin karma bir üretim sistemi izlemeleri, büyük oranda üretim değerini arttırmaktadır (Çizelge 5.25).

Çizelge 5.25 İşletme Başına Üretim Değeri

Beldeler	Bitkisel Üretim Değeri	Kiraz Üretim Değeri	GSÜD	GSH
	TL	TL	TL	TL
Merkez	1.067,98	5.865,45	2.899,03	3.432,91
Yakasenek	1.839,84	12.238,00	5.755,66	5.813,83
Dereçine	1.238,89	9.321,90	4.234,26	4.315,50
Kırca	874,47	6.552,00	2.497,88	2.565,39
Toplam (ortalama)	1.255,30	8.494,34	3.846,71	4.031,91

5.7.3 İşletme masrafları

İşletme masrafları işletmenin gayrisafi hasılasını elde etmek için yapılan masrafların tamamını içermektedir. İşletme masrafları sabit ve değişen masraflar olmak üzere ikiye ayrılarak incelenmektedir. Değişen masraflar ise bu çalışma kapsamında ana faaliyet kolları olan hayvansal üretim ve bitkisel üretim değişen masrafları olarak hesaplanmıştır.

Hayvansal üretim değişen masrafları çizelge 5.26'da verilmiştir. Buna göre toplam hayvansal üretim değişen masrafları işletme başına 3.553,75 TL olarak belirlenmiştir. Hayvansal üretim değişen masraflar içerisinde en fazla payı veteriner ve ilaç (%44,35) masrafları almaktadır. Hayvancılık üretim faaliyetlerinde işgücü ücretleri önemli masraf kalemleri içerisinde yer almaktadır. Ancak incelenen işletmelerde hayvancılık üretim faaliyetinde geçici işgücü tespit edilememiştir. Hayvansal üretim faaliyetinde aile işgücü kullanılmaktadır. Aile işgücü sabit masraf karakterinde olduğundan değişen masraflarda işgücüne yer verilmemiştir.

İncelenen işletmelerin bitkisel üretim değişen masrafları çizelge 5.27'de verilmiştir. İşletme başına bitkisel üretim değeri 26.662,50 TL olarak belirlenmiştir. Bitkisel üretim değişen masraflar içerisinde en fazla payı işçilik (%54,38) almaktadır. İşçilik masraflarının yüksek olmasında kiraz üretim faaliyetinin etkisi yüksektir. Kiraz hasadı yoğun işgücü gerektirmekte olup, kiraz üretim faaliyetinin ve kiraz yetiştiren işletmelerde işletme masraflarının önemli bir kısmını işgücü ücretleri oluşturmaktadır. Bölgede organik üretim yapıldığından konvansiyonel üretime göre ilaç masrafları oldukça düşüktür(%7,13). Kiraz, bu bölgede verimli yetişmesinin yanında, hastalıklar açısından hassas bir bitkidir. O yüzden organik yetiştiricilik zor bir o kadar da emek gerektirir.

Bitkisel ve hayvansal üretimde değişen masraflar beldelere göre değişim göstermektedir. Bu değişimlerin hayvan varlığı, üretim yapılan alan, kullanılan bitki türleri, hayvancılığın yapılış amacı gibi birçok sebebi vardır. Yakasenek bölgesi üretim açısından daha zengin ve hem alan hem hayvan sayısı olarak diğer beldelere oranla daha gelişmiş bir bölgedir. Bu durum da masrafların daha fazla olmasına sebep olmakta ancak satış sırasında bölgeye fayda sağlamamaktadır.

Çizelge 5.26 Hayvansal Üretim Değişen Masrafları

Beldeler	Kesif Yem		Kepek		Buzağı Yemi		Veteriner ve İlaç		Saman		Kuru Ot		Diğer		Toplam	
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
Merkez	650,00	24,67	100,00	3,80	350,00	13,28	1.200,00	45,54	175,00	6,64	50,00	1,90	110,00	4,17	2.635,00	100,00
Yakasenek	1.100,00	18,33	300,00	5,00	900,00	15,00	2.950,00	49,17	330,00	5,50	120,00	2,00	300,00	5,00	6.000,00	100,00
Dereçine	675,00	23,28	150,00	5,17	450,00	15,52	1.175,00	40,52	265,00	9,14	60,00	2,07	125,00	4,31	2.900,00	100,00
Kırca	800,00	29,85	80,00	2,99	400,00	14,93	980,00	36,57	255,00	9,51	45,00	1,68	120,00	4,48	2.680,00	100,00
Toplam (ortalama)	806,25	22,70	157,50	4,43	525,00	14,77	1.576,25	44,35	256,25	7,21	68,75	1,93	163,75	4,61	3.553,75	100,00

Çizelge 5.27 Bitkisel Üretim Değişen Masrafları

Beldeler	Tohum		Gübre		İlaç		İşçilik		Yakıt		Su		Alet Makine Tamir		Toplam	
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
Merkez	330,00	1,67	600,00	3,03	2.250,00	11,36	10.000,00	50,49	3.000,00	15,15	2.500,00	12,62	1.125,00	5,68	19.805,00	100,00
Yakasenek	700,00	1,84	2.000,00	5,25	2.000,00	5,25	22.000,00	57,77	5.500,00	14,44	3.100,00	8,14	2.780,00	7,30	38.080,00	100,00
Dereçine	575,00	2,28	1.300,00	5,15	1.600,00	6,33	12.000,00	47,50	4.750,00	18,80	2.750,00	10,88	2.290,00	9,06	25.265,00	100,00
Kırca	500,00	2,13	1.100,00	4,68	1.750,00	7,45	14.000,00	59,57	3.250,00	13,83	1.600,00	6,81	1.300,00	5,53	23.500,00	100,00
Toplam (ortalama)	526,25	1,97	1.250,00	4,69	1.900,00	7,13	14.500,00	54,38	4.125,00	15,47	2.487,50	9,33	1.873,75	7,03	26.662,50	100,00

İncelenen işletmelere ait sabit masraflar çizelge 5.28’de verilmiştir. Sabit masraflar amortisman masrafları, aile işgücü ücret karşılığı ve tamir bakım masraflarından oluşmaktadır. İşletme başına sabit masraflar 28.851,25 TL olarak belirlenmiştir. Sabit masraflar içerisinde en fazla payı aile işgücü ücret karşılığı (%59,49) almaktadır. Bunu amortisman masrafları (%31,11) ve tamir bakım masrafları (%9,40) oluşturmaktadır. Sabit masrafların dağılımı beldelere göre değişmekte olup, makinalı tarımın ağırlıklı olduğu Yakasenek bölgesinde oldukça yüksektir. Bunun yanında yapılan saha çalışması sonucunda her işletmenin sabit masraflarının geçmiş yıllara göre oldukça yüksek olduğu belirlenmiştir.

Çizelge 5.28 Sabit Masrafları

Beldeler	Amortisman Masrafları		Aile İş Gücü Ücret Karşılığı		Tamir Bakım Masrafları		Toplam	
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
Merkez	6.700,00	31,97	12.500,00	59,64	1.760,00	8,40	20.960,00	100,00
Yakasenek	12.000,00	28,62	25.600,00	61,06	4.325,00	10,32	41.925,00	100,00
Dereçine	9.700,00	34,08	16.000,00	56,22	2.760,00	9,70	28.460,00	100,00
Kırca	7.500,00	31,17	14.560,00	60,52	2.000,00	8,31	24.060,00	100,00
Toplam (ortalama)	8.975,00	31,11	17.165,00	59,49	2.711,25	9,40	28.851,25	100,0

Sabit masraflar ve değişen masrafların toplamı işletme masraflarını vermektedir. İncelenen işletmelere ait işletme masrafları çizelge 5.29’da verilmiştir. Buna göre işletme başına ortalama işletme masrafı 59.067,5 TL olarak belirlenmiştir. Bunun %51,16’sını değişen masraflar ve %48,84’ünü sabit masraflar oluşturmaktadır. İşletme masrafları işletmelerin başarılarının karşılaştırmalarında birime düşen miktarı dikkate alınmaktadır.

Buna göre incelenen işletmelerde dekara işletme masrafı 10.062,07 TL/da olarak belirlenmiştir. Bu rakamlardan da görüldüğü üzere dekara düşen işletme masrafları oldukça yüksektir. Son yıllara bakıldığında masrafların neredeyse 10 kat daha fazla olduğunu söylemek mümkün. Bu masraflarla bir işletmenin kar etmesi hatta kendini geçindirmesi oldukça zordur.

Sabit masraflar birim alana 4.915,03 TL/da olarak belirlenmiş olup, işletmenin üretiminde herhangi bir sorun çıktığında, kontrol edilemeyen sebeplerden dolayı zarar gördüğünde veya satışında sorun yaşadığında yıllık masrafı olarak düşünülebilir. Sabit masraflar üretim alanının büyüklüğü veya üretim hacmi ile alakalı değildir. Bunlar göz önüne alındığında organik kiraz yetiştiriciliği masraflı bir üretimdir.

Çizelge 5.29 İşletme Masrafları

Beldeler	Değişen masraflar			Sabit Masraflar			Toplam		
	TL	%	TL/DA	TL	%	TL/DA	TL	%	TL/DA
Merkez	22.440,00	51,71	3.822,83	20.960,00	48,29	3.570,70	43.400,0	100,00	7.393,53
Yakasenek	44.080,00	51,25	7.509,37	41.925,00	48,75	7.142,25	86.005,0	100,00	14.651,62
Dereçine	28.165,00	49,74	4.798,13	28.460,00	50,26	4.848,38	56.625,0	100,00	9.646,51
Kırca	26.180,00	52,11	4.459,97	24.060,00	47,89	4.098,81	50.240,0	100,00	8.558,77
Toplam (ortalama)	30.216,25	51,16	5.147,57	28.851,25	48,84	4.915,03	59.067,5	100,0	10.062,61

5.7.4 Brüt kâr

İncelenen işletmelerin brüt kârı çizelge 5.30'da verilmiştir. Brüt kâr işletmelerin gayrisafi üretim değeri ile değişen masraflar arasındaki farkı vermektedir. Brüt kâr bir işletme için ya da bir üretim faaliyeti için hesaplanmakta olup, işletme faaliyetinin

başarı kriteri için kullanılmaktadır. Brüt kâr incelenen işletmeler başına 110.258,62 TL olarak belirlenmiştir. Brüt kârın işletme başarısı olarak kullanılmasında birim alana düşen kıymeti dikkate alınmaktadır. Birim alana düşen kıymet ise 18.783,41 TL olarak hesaplanmıştır.

5.7.5 Saf hâsıla

Saf hâsıla işletme masrafları ile gayrisafi hâsıla arasındaki farkı vermekte olup, aktif sermayenin rantı olarak kabul edilmektedir. Bir işletmenin gayrisafi hasılayı elde etmek için işletmesinde bulundurduğu toplam sermaye varlığı aktif sermaye olarak adlandırılmaktadır. Saf hasılanın hesaplanmasında ve değerlendirilmesinde aktif sermayenin kaynağına bakılmaksızın, tamamı işletmeye aitmiş gibi değerlendirme yapılmaktadır. Diğer bir ifade ile işletmeler borçsuz ve kirasız kabul edilmektedir. Bu varsayımlar işletmelerin bir üretim döneminde ortaya koydukları gayrisafi hasılanın objektif olarak ölçülmesine olanak sağlamaktadır. Diğer bir ifade ile saf hâsıla bir üretim döneminde üretime dâhil olan sermayenin başarısını değerlendirmektedir. Nitekim gerek tarım işletmeleri gerekse tarım dışı sektörlerde faaliyet gösteren işletmelerin bünyesinde yabancı sermaye bulunabilmektedir. İşletmeler öz sermayenin yetersiz olduğu durumlarda gerek işletme giderlerinin karşılanması ve gerekse yatırım harcamalarının karşılanması için yabancı sermaye kullanmaktadırlar. Ancak kullanılan yabancı sermayenin miktarına bağlı olarak işletmelerin ödedikleri kira ya da borç faizleri değişebilmekte ve bu durum daha başarılı işletmeleri başarısız gibi gösterebilmektedir. Bu sakıncayı ortadan kaldırabilmek için işletme sermayesinin tamamını gösteren aktif sermayenin başarısı, işletmeciye ait olan öz sermayenin başarısı ve işletmecinin başarısı ayrı ayrı analiz edilmektedir. (Bayramoğlu 2013)

Saf hâsıla borçsuz ve kiraya arazi işlemeyen bir işletmeye ait aktif sermayenin başarısının değerlendirilmesinde kullanılmaktadır. İncelenen işletmelerde saf hâsıla işletme başına 85.757,37 TL olarak belirlenmiş olup, işletme gruplarının büyümesiyle artmaktadır. Beldelere göre değişiklik göstermekte olup, işletme genişliklerine göre değişiklik göstermektedir. İncelenen işletmeler için birim alana düşen saf hâsıla

belirlenmiş ve çizelge 5.30'da verilmiştir. Buna göre birim alana düşen saf hâsıla miktarı işletme ortalamasında 14.609,43 TL olarak belirlenmiştir.

Saf hâsıla borçsuz ve kirasız bir işletmeye ait bir başarı kriteri olarak değerlendirilmekte olup, yüksek bir saf hâsıla işletmeci açısından yeterli olmayabilir. Nitekim yüksek saf hasılanın belirlendiği bir işletmede yabancı sermayenin de yüksek olması işletmecinin başarısını gösteren tarımsal gelirin düşük olmasına neden olabilir. Aksine düşük bir saf hâsıla elde edilmişken tamamı işletmeciye kalabilir. Bu nedenle saf hâsıla tek başına işletme başarı kriteri olarak kullanılmamaktadır.

5.7.6 Tarımsal gelir

Tarımsal gelir işletmeci ve ailesinin üretim faaliyetinden elde ettiği geliri ifade etmektedir. Tarımsal gelir saf hasıladan borç faizleri ve kiraların çıkartılarak aile işgücü ücret karşılığının hesaplanması ile elde edilmektedir. İncelenen işletmeler için tarımsal gelir çizelge 5.30'da verilmiştir. Buna göre işletme başına tarımsal gelir 90.637,37 TL olarak belirlenmiştir. Bu kıymet, beldelere ve işletme büyüklüklerine göre değişmektedir.

Çizelge 5.30 İşletmelerin Brüt Kârı, Saf Hâsıla ve Tarımsal Geliri

	Brüt Kar				Saf Hasıla				Tarımsal Gelir				
Beldeler	Gayri Safi Üretim Değeri	Değişen Masraflar	Brüt Kar		Gayri Safi Hasıla	İşletme Masrafları	Saf Hasıla		Borç Faizleri	Kiralar	Aile İşgücü Ücret Karşılığı	Tarımsal Gelir	
	TL	%	TL	TL/DA	TL	%	TL	TL/DA	TL	%	%	TL	TL/DA
Merkez	52.617,40	22.440,00	30.177,40	5.140,95	62.307,40	43.400,00	18.907,40	3.221,02	4.000,00	1.000,00	12.500,00	26.407,40	4.498,71
Yakasenek	293.826,20	44.080,00	249.746,20	42.546,20	296.796,20	86.005,00	210.791,20	35.909,91	14.000,00	3.000,00	25.600,00	219.391,20	37.374,99
Dereçine	138.121,49	28.165,00	109.956,49	18.731,94	140.771,49	56.625,00	84.146,49	14.335,01	12.500,00	2.400,00	16.000,00	85.246,49	14.522,40
Kırca	77.334,40	26.180,00	51.154,40	8.714,55	79.424,40	50.240,00	29.184,40	4.971,79	10.000,00	2.000,00	14.560,00	31.744,40	5.407,90
Toplam (ortalama)	140.474,87	30.216,25	110.258,62	18.783,41	144.824,87	59.067,50	85.757,37	14.609,43	10.125,00	2.100,00	17.165,00	90.697,37	15.451,00

5.7.7 İşletme net kârı

Başarı göstergelerinden biri olan net kâr, çizelge 5.31’de verilmiştir. Net kâr hesaplanmasında üretim masrafları kullanılmaktadır. Üretim masrafları işletme masrafları ile aktif sermayenin toplamına eşittir. Aktif sermayenin faizi işletmecinin üretime yatırdığı sermayenin fırsat maliyeti olarak üretim masraflarına dâhil edilmektedir. Bu durumda üretim masrafları, işletmecinin gayrisafi hasılayı elde etmek için katlanmak zorunda olduğu masraflar olarak tanımlanmakta olup, bütün masraf kalemlerini içermektedir. Aktif sermayenin faizinin hesaplanmasında reel faiz (%14) dikkate alınmıştır. Gayrisafi hâsıla ile üretim masrafları arasındaki fark net kârı vermektedir. İncelenen işletmeler için ortalama net kâr 22.611,63 TL olarak hesaplanmıştır. Bu değer beldelere göre farklılık göstermektedir. Yakasenek bölgesinin diğer beldelere göre konum olarak daha avantajlı olmasından dolayı üretim miktarı oldukça yüksektir. Net kar olarak da bu avantaj çizelge 5.31’de görülmektedir. Organik üretim yapan küçük ölçekli işletmelerin bulunduğu Merkez ve Kırca beldelerinde net kar negatif görülmektedir. Gayrisafi hasılayı belirleyen sabit ve değişen masraflar sermayeye etkileri bakımından tarım sektöründe, diğer sektörlerle göre değişiklik göstermektedir. Üretimi ilgilendiren değişen masraflar, organik kiraz üretimi yapan üreticilerin hasat dönemine kadar minimum kazanması gereken miktarı gösterir. Sabit masraflar üretimden bağımsızdır ve bölge şartları göz önüne alınırsa tarım üreticileri için yaşam biçimidir ve kültürel bir özellik taşır. Üreticinin de sektör değiştirmesi çok mümkün görünmediğinden, net kar değerinin negatif olmasına rağmen üretime devam etmektedir.

Çizelge 5.31 İşletmelerin Net Kârı

Beldeler	Üretim Masrafları			GSH	Net Kar
	İşletme Masrafları	Aktif Sermayenin Faizi	Üretim Masrafları		
Merkez	43.400,00	48.065,78	91.465,78	62.307,40	- 29.158,38
Yakasenek	86.005,00	86.245,32	172.250,32	296.796,20	124.545,88
Dereçine	56.625,00	67.975,04	124.600,04	140.771,49	16.171,45
Kırca	50.240,00	50.296,82	100.536,82	79.424,40	- 21.112,42
Toplam (ortalama)	59.067,50	63.145,74	122.213,24	144.824,87	22.611,63

5.7.8 İşletme rantabilitesi

Rantabilite, sermayenin parasal olarak verimliliğini ifade eder. Diğer bir deyişle karlılıktır. Üretim döneminin sonunda yapılan hesaplamalar her ne kadar pozitif yönde bir sonuç ortaya çıkarsa da, işletmeler açısından bu pozitif bir sonuç olmayabilir. İşletmelerin mevcut yapı içerisindeki kârlılığını analiz edebilmek için rantabiliteleri hesaplanmaktadır. Rantabilite mali ve ekonomik rantabilite olarak iki şekilde hesaplanmaktadır. Mali rantabilite işletmeciye ait öz sermayenin kârlılığını, ekonomik rantabilite ise işletmenin sahip olduğu toplam sermayenin kârlılığını veya ekonomiye katkısını açıklamaktadır (Çizelge 5.32)

Mali rantabilite işletmelerin üretim için sağladıkları kaynağın, bir birime düşen karını göstermektedir. Net kârın öz sermayeye oranlanması mali rantabiliteyi vermektedir. İşletmelerde mali rantabilite % 2,16 olarak belirlenmiştir. Mali rantabilite Sultandağı Merkez ve Kırca ilçelerinde negatif belirlenmiş olup, karlılık düzeylerinin yeterli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Dereçine ve Yakasenek beldelerinde bu rakam sırasıyla %4,15 ve %22,87 olarak bulunmuştur. Pozitif olarak belirlenen bu rantabilitenin yeterliliğine, piyasada geçerli olan nominal faiz oranları ile karşılaştırılarak karar verilmektedir. Bu değerlerin nominal faizden yukarıda olması, işletmenin karlı olduğunu göstermektedir. Aksi durumda uzun dönemde düşük kârlılık oranları aktif

sermayenin ve beraberinde işletmenin sahip olduğu öz sermayenin değerinin azalmasına neden olacaktır.

Bankaların nominal faiz oranı % 21 olarak alınmıştır. Sonuç olarak bölgedeki işletmelerin yeterli karlılık düzeyinde olmadığı görülmektedir. Bu durum üreticileri ek gelir getirecek sektörlere itebilmekte ve belli bir süre sonra bunu zorunlu hale getirmektedir.

Ekonomik rantabilite saf hasılanın aktif sermayeye oranı olarak açıklanabilir. Bu oran nominal faiz oranları ile karşılaştırılmakta olup, işletmenin toplam sermesinin kârlılığını açıklamaktadır. Bölgedeki işletmelerde ekonomik rantabilite %29,36 olarak belirlenmiştir. Bu oran bölgelere göre değişiklik göstermekte olup, Merkez ilçede 18,15 ile yine nominal faiz değerinin altında kalıp, işletmelerin karlılığının yeterli olmadığını ortaya çıkarmıştır. Diğer beldelerde bu oranın yukarısında bulunan ekonomik rantabilite bölge işletmelerin yeterli karlılık düzeyinde olduğunu göstermiştir.

Ekonomik rantabilitenin yeterli olduğu bir işletmede mali rantabilitenin yetersiz olması saf hasıladan kaynaklanmaktadır. Nitekim saf hâsıla işletmeleri borçsuz ve kirasız kabul etmekte olup, bünyesinde aile işgücü ücretlerini barındırmaktadır. (Bayramoğlu 2013)

Çizelge 5.32 İşletmelerin Rantabilitesi

Beldeler	Aktif Sermaye	Öz Sermaye	Saf Hasıla	Net Kar	Mali Rantabilite (%)	Ekonomik Rantabilite (%)
Merkez	343.327,00	265.924,00	62.307,40	- 29.158,4	- 10,96	18,15
Yakasenek	616.038,00	544.503,60	296.796,20	124.545,88	22,87	48,18
Dereçine	485.536,00	389.450,00	140.771,49	16.171,45	4,15	28,99
Kırca	359.263,00	284.348,30	79.424,40	- 21.112,4	- 7,42	22,11
Toplam (ortalama)	451.041,00	371.056,48	144.824,87	22.611,63	2,16	29,36

5.8 Organik Kiraz Üretiminde Tesis Döneminde Aylara Göre Nakit Akışı

Bu çalışmada kiraz fidanlarının 4 yılda verime geldiği dikkate alınarak hesaplamalar yapılmıştır. Üretime başlangıcı için mayıs ayında derin sürüm yapılarak toprak hazırlanır. Yaz aylarına doğru çapa ile temizliği yapılır ve 4x4 şeklinde dikilecek olan ‘‘Royal King’’ yarı bodur kiraz dikim yerleri belirlenir. İp çekme işlemi, 3-4-5 üçgeni açlarına göre yapılır ve araziden min. alan kaybı ile belirlenir. Ekim – Kasım aylarında fidan dikimi başlar ve can suyu verilir. Arazi değeri burada hesaba katılmamıştır. Kurulum maliyeti diyebileceğimiz bu tabloda tarla hazırlık sürecinden sonra ekim ayında ortalama dekara maliyetin % 47,6’ ı yapılmaktadır. Kasım ayında ise toplam maliyetin %40 ‘ını dikim ve sulama oluşturmaktadır (Çizelge 5.33).

Çizelge 5.33 Kiraz üretiminde tesis döneminde aylara göre nakit çıkış (0-1 yıl)

TOPRAK HAZIRLIĞI (0 - 1.yıl)	Aylar	Dekara İş Gücü (TL /da)	Dekara iş Gücü (TL/da)	Fidan Ücreti (TL/adet)	Fidan Ücreti (TL/da)	Sulama Ücreti (TL/da)	TOPLAM (TL / da)
Derin sürüm	Mayıs	40	80	-	-	-	120
Çapa	Temmuz	50	-	-	-	-	50
Dikim yeri işaretleme	Ağustos	45	-	-	-	-	45
İp Çekme	Eylül	45	-	-	-	-	45
Dikim	Ekim	100	40	30	1500	-	1640
Sulama	Kasım	-	-	-	-	200	200
TOPLAM		280	120	-	1500	200	2100

Nisan – Mayıs Aylarından itibaren yağışların azalması ve havanın ısınması ile çöğür de en çok görülen hastalık mantardır. Bunun için Bakır kullanılmalıdır. 1 tona 1 torba oranı ile kullanılan bakır, günlük 8m3 sulama yapıldığı düşünüldüğünde, ortalama toplam maliyetin % 18,5 ‘ini kapsamaktadır. Göz taşı denilen bulamacın kaldırılması sonucu bakır kullanımı önemi miktarda artış göstermiştir. Bununla beraber fidan gelişimi için haziran ayında krizma işlemi uygulanır. Hayvan gübresinin, fidan diplerinde 70 – 80 cm açılan boşluklara doldurulup kapatılması işlemidir. Yaş gübre daha verimli olup, zararlı böcek oluşumunu da arttırmaktadır. Organik kiraz yetiştiriciliği yapan her işletmenin bir

gübreleme tankı bulundurması gereklidir. Bu dönemde kök salınımı gelişim süreci açısından en gerekli unsur olduğu için, magnezyum ve çinko sülfat karışımları kullanılmaktadır. Damlamalardan Haziran – ağustos ayları arasında verilen bu mineraller sezonda tek sefer kullanılır. Toplam maliyetin % 24,9’una magzenyum çinko sülfat neden olmaktadır. Bitkinin gelişimi üretici için en önemli unsur olarak kabul gördüğü düşünüldüğünde, hasat olmayan birinci yıl içerisinde temmuz ve ağustos ayları en maliyetli dönemdir. Eylül ayında geçen seneden tutmayan fidanlar yenilenir. Nisan ayından itibaren sulama başlar ve ekim ayında son bulur. Düzeli olarak dekara aylık 200 lira sulama ücreti ödenmektedir. Nisan ayında kurulum maliyeti olarak damlama sulama malzemeleri de alındığından 460 TL masraf meydana gelmiştir (Çizelge 5.34).

Bir önceki dönem ile aynı olarak bakır atma işlemi mantar hastalığı için devam etmektedir. Fidan gelişimine göre hayvan gübresi desteği verilmekte ve damlamalardan yaprak ve dal boyu gelişimi için organik gübre kullanılmaktadır. Organik gübre maliyeti, toplam maliyetin %8,2’sini karşılamaktadır. Magnezyum – Çinko sülfatların maliyetin % 30’unu oluşturduğu görülmektedir. İki kere ot ile mücadele yapılan bu dönemde, toplam maliyetin %3,9’unu oluşturduğu görülmektedir. Özellikle gelişmekte olan fidanın gövdesini farelerden korumak için ot ile mücadele işlemi mutlaka yapılmalıdır. Önceki dönemlerden farklı olarak artık dal sayısında gözle görülür bir artış ve gelişim görüldüğünden budama işlemidir. Bu işlem toplam maliyetin % 5,2’sini oluşturmaktadır. Bu yıldan itibaren her sene kiraza şekil verilir. Uç bırakılır, lider dal belirlenir ve taç bırakılır. Üretim dönemi boyunca bu işleme göre hareket edecek olan fidanlar için budama en önemli işlemler arasında gelmektedir. Bu işlem için yaprak dökümü beklenir ve kış döneminde yapılır (Çizelge 5.35).

Artık hasadın yavaş yavaş başladığı bu dönemde, meyve gelişimi için çalışmalar başlamaktadır. Bu döneme kadar zararlılar ile mücadele de bitki gelişimi ön plandayken artık meyve gelişimi ve pazara hazır olması en önemli unsurdur. Yaprak gübresi hem yaprak gelişimini hem de meyveyi korumak için yapılan en önemli girdi kaynağıdır. Toplam maliyetin %11 ini oluşturan gübre, yaz aylarında verilir. Normalde hasat dönemine denk gelen bu tarih ilerleyen yıllarda bahara çekilir (Çizelge 5.36).

Çizelge 5.34 Kiraz üretiminde tesis döneminde aylara göre nakit çıkış (0-1 yıl)

TOPRAK HAZIRLIĞI (1 - 2 yıl)	Aylar	Dekara İş Gücü (TL /da)	Malzeme Fiyatı (TL / Paket)	Malzeme Kullanımı (TL / da)	Dekara Çeki Gücü (TL/da)	Fidan Ücreti (TL/adet)	Fidan Ücreti (TL/da)	Sulama Malzemesi Ücreti (TL/da)	Sulama Ücreti (TL/da)	TOPLAM (TL / da)
Bakır	Nisan	40	125	1000	-	-	-	-	-	1040
Krizma	Haziran	100	100 (römork)	800	-	-	-	-	-	900
Gübreleme Tankı	Temmuz	45	500	-	-	-	-	-	-	545
Magnezyum - Çinko Sülfat	Ağustos	45	190	1520	-	-	-	-	-	1565
Fire Doldurma	Eylül	100	-	-	-	30	150	-	-	250
Sulama	Nisan - Ekim	-	-	-	-	-	-	260	1400	1660
TOPLAM		330	500	3320	0	0	150	260	1400	5960

Çizelge 5.35 Kiraz üretiminde tesis döneminde aylara göre nakit çıkış (2-3 yıl)

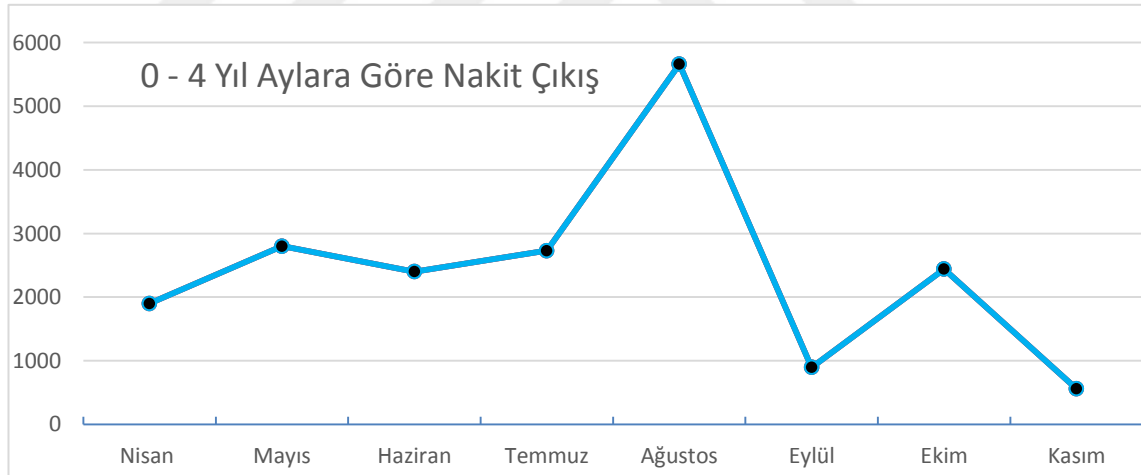
TOPRAK HAZIRLIĞI (2 - 3 yıl)	Aylar	Dekara İş Gücü (TL /da)	Malzeme Fiyatı (TL / Paket)	Malzeme Kullanımı (TL / da)	Dekara Çeki Gücü (TL/da)	Sulama Ücreti (TL/da)	TOPLAM (TL /da)
Bakır	Mayıs	40	125	1000	-	-	1040
Krizma	Haziran	50	100	400	-	-	450
Damlamadan Gübre	Temmuz	45	150	400	-	-	445
Ot ile Mücadele	Haziran	70	-	-	35	-	105
Ot ile Mücadele	Ağustos	70	-	-	35	-	105
Magnezyum - Çinko Sülfat	Ağustos	100	190	1520	-	-	1620
Sulama	Nisan - Ekim	-	-	-	-	1400	1400
Budama	Ekim - Kasım	100	180	-	-	-	280
TOPLAM		475	180	3320	70	1400	5375

Çizelge 5.36 Kiraz üretiminde tesis döneminde aylara göre nakit çıkış (3-4 yıl)

TOPRAK HAZIRLIĞI (3 - 4 yıl)	Aylar	Dekara İş Gücü (TL /da)	Malzeme Fiyatı (TL / Paket)	Malzeme Kullanımı (TL / da)	Dekara Çeki Gücü (TL/da)	Sulama Ücreti (TL/da)	TOPLAM (TL / da)
Bakır	Mayıs	40	125	1000	-	-	1040
Krizma	Haziran	50	100	400	-	-	450
Yaprak Gübresi	Temmuz	45	220	600	-	-	645
Damlamadan Gübre	Temmuz	45	150	400	-	-	445
Ot ile Mücadele	Haziran	70	-	-	35	-	105
Ot ile Mücadele	Ağustos	70	-	-	35	-	105
Magnezyum - Çinko Sülfat	Ağustos	100	190	1520	-	-	1620
Sulama	Ekim	-	-	-	-	1400	1400
Budama	Ekim - Kasım	100	180				280
TOPLAM		520		3920	70	1400	5840

İlk 4 yıl için yapılan debara maliyet hesabında toplam değer 19.275 TL. Kullanılan gübre ve organik minerallerin ciddi bir orana sahip olduğunu söyleyebiliriz. (% 36,2) Rantabl olması için min. 10 dekar araziye ihtiyaç duyulmakta ve bu rakamlar 10 ile çarpıldığında ilk kurulum maliyetlerinin yüksek olduğu gözlemlenmektedir.

Dekara 0 – 4 yıl içerisinde düşen toplam maliyet 19.385 TL olarak hesaplanmıştır. Bu süre içerisinde en fazla harcama yapılan dönem Şekil 4.1’de görüldüğü gibi yaz ayları olarak görülmektedir(%55,7) . Toplam tesis maliyetinin aylara göre oranlarına bakacak olursak Nisan ayı % 9,8, Mayıs % 14,4, Haziran %12,4, Temmuz %14,1, Ağustos %29,2, Eylül %4,6, Ekim %12,6, Kasım % 2,9 olarak ortaya çıkmıştır. Kiraz hasat dönemi haziran ortasından sonra başlayıp temmuz sonuna kadar devam eder. Hasat yapılmayan tesis döneminde, bakımların bu tarihte yapılmasının en önemli sebebi hava koşullarının yanında bitkinin bu aylarda gelişim göstermesidir. Çiçeklenme, yaprak genişliğini artırma ve dallanma için en uygun zamandır.

Şekil 5.1 Aylara göre nakit akışı (0-4 yıl)

5.9 Kiraz Üretiminde Üretim Döneminde Aylara Göre Nakit Çıkış Ve Girişleri

Organik Kiraz Yetiştiriciliğinde 4. sene sonu hasat dönemi başlangıcı olarak kabul edilir ve ortalama 30 yıla kadar verim vermeye devam eden kiraz ağaçları, bu dönemden sonra verimde düşüşe geçmeye devam eder. Net nakit akışı hesaplanırken 0-30 yıl arası verim dikkate alınmıştır (Çizelge 5.37)

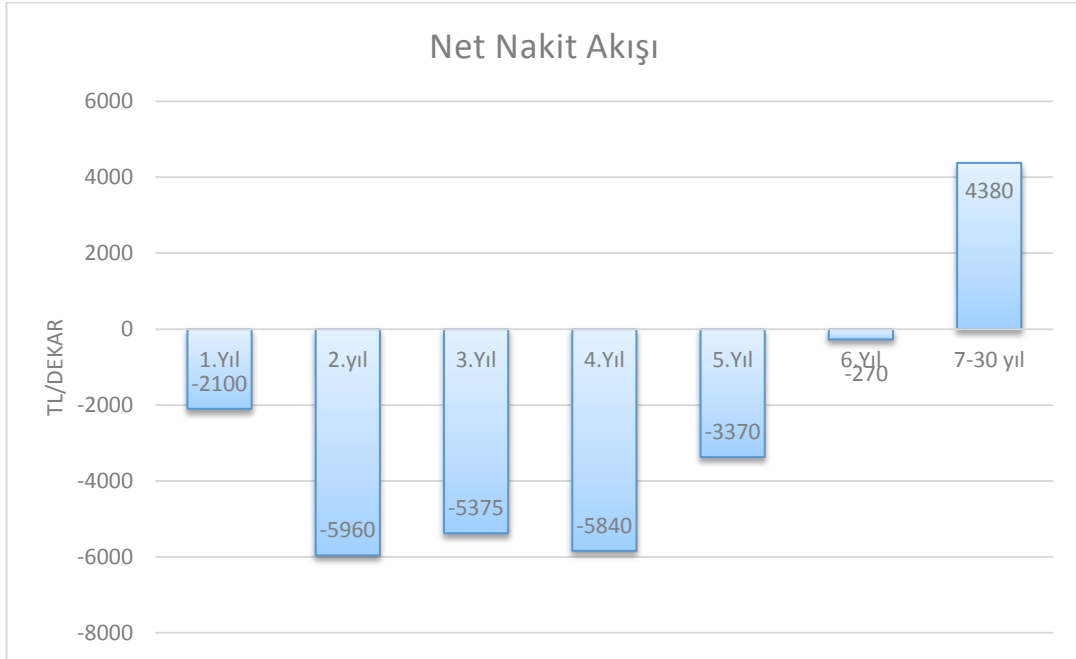
Çizelge 5.37 Kiraz üretiminde tesis döneminde aylara göre nakit çıkış

TOPRAK HAZIRLIĞI (5. yıl)	Aylar	Dekara İş Gücü (TL /da)	Malzeme Fiyatı (TL / Paket)	Malzeme Kullanımı (TL / da)	Dekara Çeki Gücü (TL/da)	Hasat Miktarı (kg/da)	Hasat Miktarı (TL /da)	Sulama Ücreti (TL/da)	TOPLAM (TL / da)
Bakır	Mayıs	40	125	1000	-	-	-	-	1040
Yaprak Gübresi	Temmuz	45	220	600	-	-	-	-	645
Damlamadan Gübre	Temmuz	45	150	400	-	-	-	-	445
Ot ile Mücadele	Haziran	70	-	-	35	-	-	-	105
Ot ile Mücadele	Ağustos	70	-	-	35	-	-	-	105
Magnezyum - Çinko Sülfat	Ağustos	100	190	1520	-	-	-	-	1620
Sulama	Nisan - Ekim	-	-	-	-	-	-	1400	1400
Budama	Ekim - Kasım	100	180	-	-	-	-	-	280
Hasat	Haziran - Temmuz	830	-	-	-	500	-3100	-	-2270
TOPLAM		1300	180	3520	70	0	-3100	1400	3370
TOPRAK HAZIRLIĞI (6. yıl)	Aylar	Dekara İş Gücü (TL /da)	Malzeme Fiyatı (TL / Paket)	Malzeme Kullanımı	Dekara Çeki Gücü	Hasat Miktarı (kg/da)	Hasat Miktarı	Sulama Ücreti (TL/da)	TOPLAM (TL / da)
Bakır	Mayıs	40	125	1000	-	-	-	-	1040
Yaprak Gübresi	Temmuz	45	220	600	-	-	-	-	645
Damlamadan Gübre	Temmuz	45	150	400	-	-	-	-	445
Ot ile Mücadele	Haziran	70	-	-	35	-	-	-	105
Ot ile Mücadele	Ağustos	70	-	-	35	-	-	-	105
Magnezyum - Çinko Sülfat	Ağustos	100	190	1520	-	-	-	-	1620
Sulama	Nisan - Ekim	-	-	-	-	-	-	1400	1400
Budama	Ekim - Kasım	100	180	-	-	-	-	-	280
Hasat	Haziran - Temmuz	830	-	-	-	1000	-6200	-	-5370
TOPLAM		1300	180	3520	70	0	-6200	1400	270
TOPRAK HAZIRLIĞI (7-30 yıl)	Aylar	Dekara İş Gücü (TL /da)	Malzeme Fiyatı (TL / Paket)	Malzeme Kullanımı	Dekara Çeki Gücü	Hasat Miktarı (kg/da)	Hasat Miktarı	Sulama Ücreti (TL/da)	TOPLAM (TL / da)
Bakır	Mayıs	40	125	1000	-	-	-	-	1040
Yaprak Gübresi	Temmuz	45	220	600	-	-	-	-	645
Damlamadan Gübre	Temmuz	45	150	400	-	-	-	-	445
Ot ile Mücadele	Haziran	70	-	-	35	-	-	-	105
Ot ile Mücadele	Ağustos	70	-	-	35	-	-	-	105
Magnezyum - Çinko Sülfat	Ağustos	100	190	1520	-	-	-	-	1620
Sulama	Nisan - Ekim	-	-	-	-	-	-	1400	1400
Budama	Ekim - Kasım	100	180	-	-	-	-	-	280
Hasat	Haziran - Temmuz	830	-	-	-	1750	-10850	-	830
TOPLAM		1300	180	3520	70	0	-10850	1400	-4380

5.yıldan itibaren üretim tesisine nakit girişler başlamaktadır. İlk yıl ortalama ağaç başına verim 10 kg hesaplanmış olup, satış fiyatı 6,2 TL'dir. Yapılan diğer işlemler her sene tekrarlanmaktadır. Bodur cinsi ‘‘Royal King’’ kiraz ağaçlarında verime erken başlanır ancak düşüktür. Bu fark ilerleyen yıllarda ortalamanın üzerine çıkmaktadır. 7.yıldan itibaren verimin ağaç başına ortalama 35 kg rakamlarına gelmesi ile beraber işletme nakit girişi, nakit çıkışa göre pozitif bir seviyeye gelmiştir (Çizelge 5.38). İşletme bu tarihten itibaren karlılığa geçmiştir. Dekara nakit akışı ortalama 4380 TL olarak hesaplanmıştır (Şekil 5.2).

Çizelge 5.38 Kiraz üretiminde tesis döneminde yıllara göre nakit çıkış

TL/da	1.Yıl	2.yıl	3.Yıl	4.Yıl	5.Yıl	6.Yıl	7-30 yıl
Net Nakit Çıkışı	-2100,00	-5960,00	-5375,00	-5840,00	-6470,00	-6470,00	-6470,00
Net Nakit Girişi	-	-	-	-	3100,00	6200,00	10850,00
Net Nakit Akışı	-2100,00	-5960,00	-5375,00	-5840,00	-3370,00	-270,00	4380,00

Şekil 5.2 Yıllara göre nakit akışı

5.10 Kiraz Üretim Faaliyetinin Maliyet Analizi

Çok yıllık bitkilerde olduğu gibi, organik kiraz yetiştiriciliğinde de verim başlangıcı belli bir dönem sonra olduğundan, geçen süre zarfında birçok masraf yapılmakta bunun karşılığında bir gelir elde edilmemektedir. Bu dönemde yapılan masraflar normal üretim döneminde tesis masrafları amortismanı ve tesis masrafları faizi olarak üretim masraflarına dâhil edilmektedir.

Kiraz üretim faaliyetinin maliyet analizinde kısmi bütçeleme yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem sabit masrafları hesaplarken kiraz üretim faaliyetini direkt etkileyen masrafları dikkate almaktadır. Bu çalışma kapsamında kısmi bütçe analizine göre sabit masraflar tesis masrafları amortismanını, tesis masrafları amortisman faizini, çıplak arazi faizini, genel idare giderlerini kapsamaktadır. (Bayramoğlu 2013)

Yapılan maliyet analizi sonucunda kiraz üretim alanının birimi başına 2.720,40 TL/da üretim masrafı belirlenmiştir (Çizelge 4.39). Üretim masraflarının %87,7'sini değişen masraflar ve %12,2'sini de sabit masraflar oluşturmaktadır. Sabit ve değişen masrafların dağılımı beldelere göre farklılık göstermemektedir.

Çizelge 5.39 İncelenen İşletmelerde Kiraz Üretim Masrafları

MASRAFLAR	Ortalama	
	Değer (TL/da)	Oran
İşgücü Masrafları	1507	55,4
Makine Çekigücü Masrafları	67,5	2,5
Materyal Masrafları	560,2	20,6
Değişen Masraflar Faizi	254,8	9,4
Değişen Masraflar Toplamı	2.389,50	87,8
Tesis Masrafları Amortisman Payı	49,8	1,8
Tesis Masrafları Amortisman Faizi	74,2	2,7
Çıplak Arazi Faizi	150	5,5
Genel İdare Giderleri	56,9	2,1
Sabit Masraflar Toplamı	330,9	12,2
Üretim Masrafları Toplamı	2.720,40	100

Kiraz yetiştiriciliği meşakkatli bir süreç olup, değişen masrafların ise %55,4 'ünü işgücü masrafları oluşturmaktadır. Bunu materyal masrafları (%20,6), değişen masraflar faizi (%9,4) ve makine çeki gücü masrafları (%2,5) takip etmektedir. Masraf kalemlerinin oransal dağılımı işletmelere ve beldelere göre değişiklik göstermemektedir. Birim alana masraf bakımından bir karşılaştırma yapacak olursak işletme büyüklüğüne göre farklılıklar gözlemlenmiştir. İşletme büyüklüklerinin artması ile kaynak kullanım etkinliği artmaktadır.

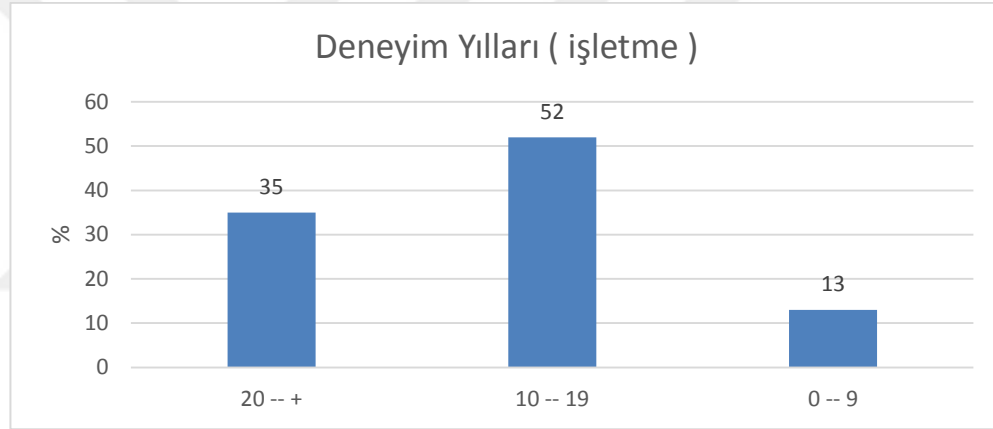
İncelenen işletmelerin kiraz üretim faaliyetlerinin ekonomik performansı Çizelge 5.40'da verilmiştir. Kiraz üretim faaliyetinin ekonomik performansı kiraz üretim faaliyetinin birimi başına düşen GSÜD, net kâr, brüt kâr ve 1 kg ürün maliyeti ile geliri dikkate alınarak analiz edilmiştir. Buna göre incelenen işletmelerde kiraz üretim faaliyetinin GSÜD'si 23.930,98 TL/da, değişen masraflar 5.147,47 TL/da, toplam üretim masrafları 2.720,40 TL/da, brüt kâr 18.783,41 TL/da, net kâr 1.536,31TL/da ve dekara üretim miktarı 1696,7 kg/da olarak belirlenmiş olup, bu ekonomik kriterlerin tamamında yakasenek bölgesi açık ara öndedir. Birim ürün maliyet analizinde ise 1 kg ürün maliyeti 2,97 TL/kg, 1 kg ürün fiyatı 4,23 TL/kg ve 1 kg ürünün net kârı 1,26 TL/kg olarak belirlenmiştir.

Çizelge 5.40 İncelenen İşletmelerde Kiraz Üretiminin Ekonomik Performansı

Masraflar ve Gelirler					
	Merkez	Yakasenek	Dereçine	Kırca	Ortalama
Gayrisafi Üretim Değeri (TL/da)	8.963,8	50.055,6	23.530,1	13.174,5	23.930,98
Değişen Masraflar (TL/da)	3.822,8	7.509,4	4.798,1	4.460,0	5.147,57
Toplam Üretim Masrafları (TL/da)	2.540,20	3.279,20	2.952,10	2.110,10	2.720,40
Brüt Kâr (TL/da)	5.141,0	42.546,2	18.731,9	8.714,5	18.783,41
Net Kâr (TL/da)	4.967,36	21.217,36	2.754,93	3.596,66	8.134,08
Üretim Miktarı (Kg/da)	1.169,7	2.445,9	1.861,5	1.306,7	1.695,94
1 Kg Ürün Maliyeti (TL/Kg)	2,98	3,10	3,00	2,79	2,97
1 Kg Ürün Fiyatı (TL/Kg)	5,70	7,00	6,70	5,40	6,20
1 Kg Ürün Net Kârı (TL/Kg)	2,72	3,90	3,70	2,61	3,23

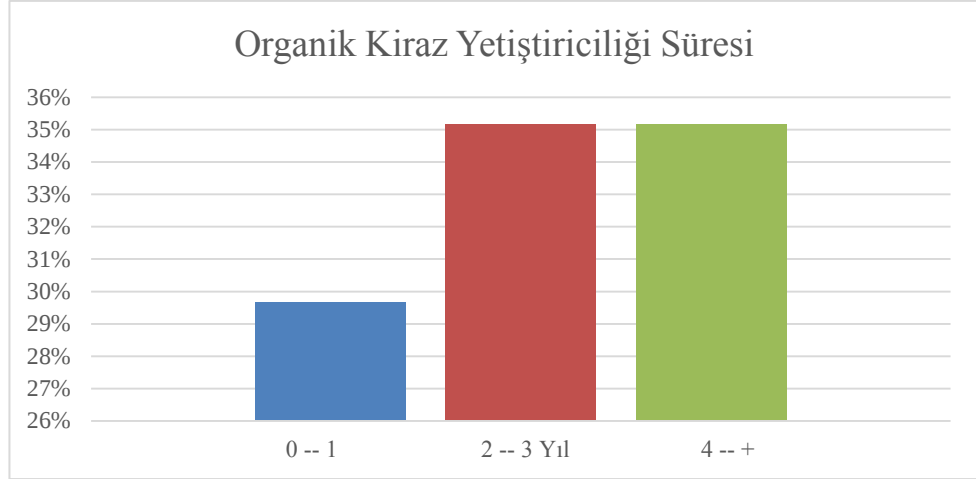
5.11 Organik Kiraz Yetiştiriciliği Yapan İşletmelerde Finansman Gereksinimi

Bölgede üretim yapan işletmelere, kaç yıldır faaliyet gösterdiği ve bu sürecin ne kadarının organik üretime ait olduğuna dair sorular yöneltilmiştir. Verilen cevaplar yüzde oranlar yöntemi ile analiz edilip, grafik halinde gösterilmiştir. Üreticilerin % 35' i 20 yılı aşkın süredir bölgede kiraz yetiştiriciliği yapmaktadır. %52'si 10 – 19 yıl arası, %13'ü 0-9 yıldır kiraz yetiştiriciliği yapmaktadır (Şekil 5.3). Kiraz yetiştiriciliği çok yıllık bir bitki olup, bölge halkının da hayvancılıkla beraber en önemli geçim kaynaklarından biri olduğu göz önüne alındığında, ortaya çıkan sonuçlar tarımın bölge halkı için önemini göstermektedir.

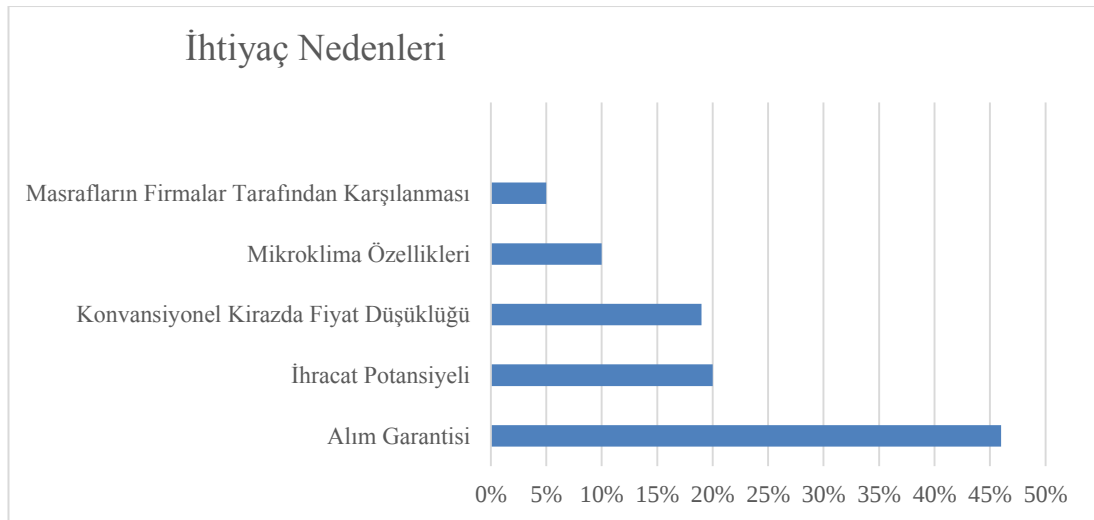
Şekil 5.3 İşletme Deneyim Yılları

Organik kiraz yetiştiriciliğine başlangıç tarihleri bölgenin, organik tarım ile tanışmasının yeni olduğunu göstermektedir. Yurtdışı kiraz talebinin yükselmesi ve bölgenin üretim potansiyelinin yüksek olması son yıllardaki artışın en önemli sebepleridir. Bu sene üretime başlayan üreticiler %30, 2-3 yıldır üretim yapan üreticiler %35 ve 4 yılı aşkın süredir üretim yapan üreticilerde %35'lik kısmı oluşturmaktadır (Şekil 5.4). 2015 – 2016 senelerinde organik tarıma sağlanan devlet desteklerinin artması üretimin yaygınlaşmasında önemli rol oynamıştır.

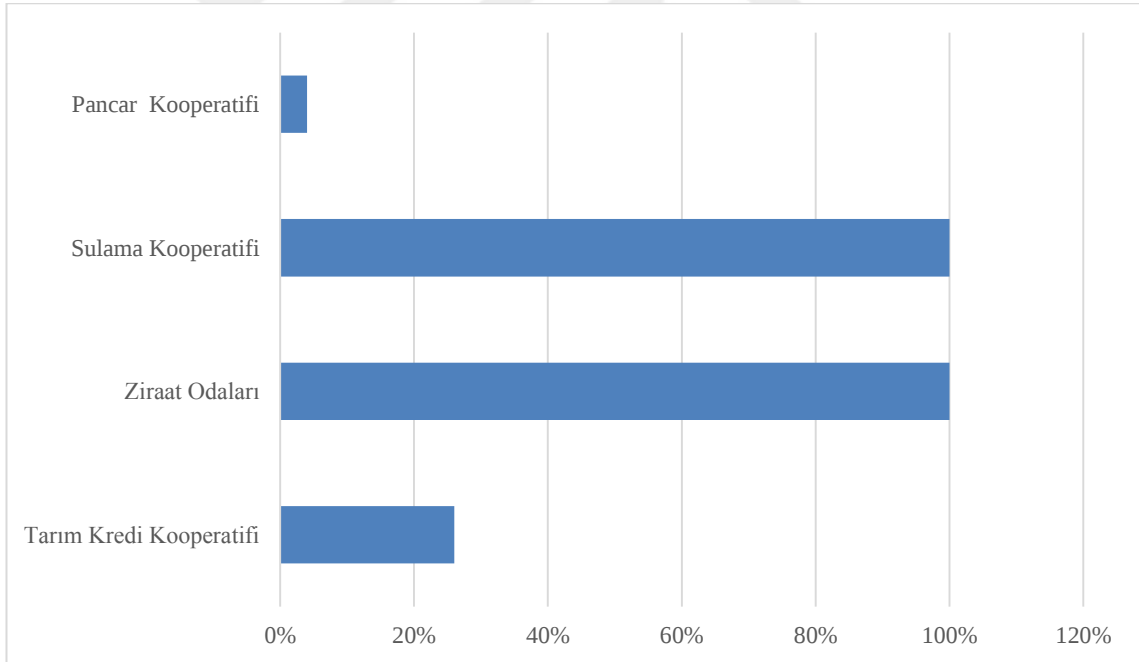
Şekil 5.4 Organik Kiraz Yetiştiriciliği Süresi

İşletmelerin organik kiraz yetiştiriciliği yapmasındaki en önemli etmen alım garantisi (%46). Bununla beraber ihracat potansiyeli (%20) olması ve yurtiçi piyasada kiraz fiyatlarının düşük tutulması (%19) üreticilerin organik üretimi tercih etme sebeplerindendir. Bölgenin iklim özellikleri de tercih sebepleri arasında yer almaktadır (%10). İhracatçı firmaların tüm bakım masraflarını karşılaması da organik üretimi tercih etmek için geçerli nedenlerden biridir (%5). Üreticinin en önemli sorunu pazar bulma konusunda yaşadığı ve ürettiği ürünün maliyetlerin belli oranda üstünde bir fiyattan garanti alıcıya ulaşması hem üreticiyi maddi hem de psikolojik açıdan olumlu yönde etkilediği gözlemlenmektedir (Şekil 5.5).

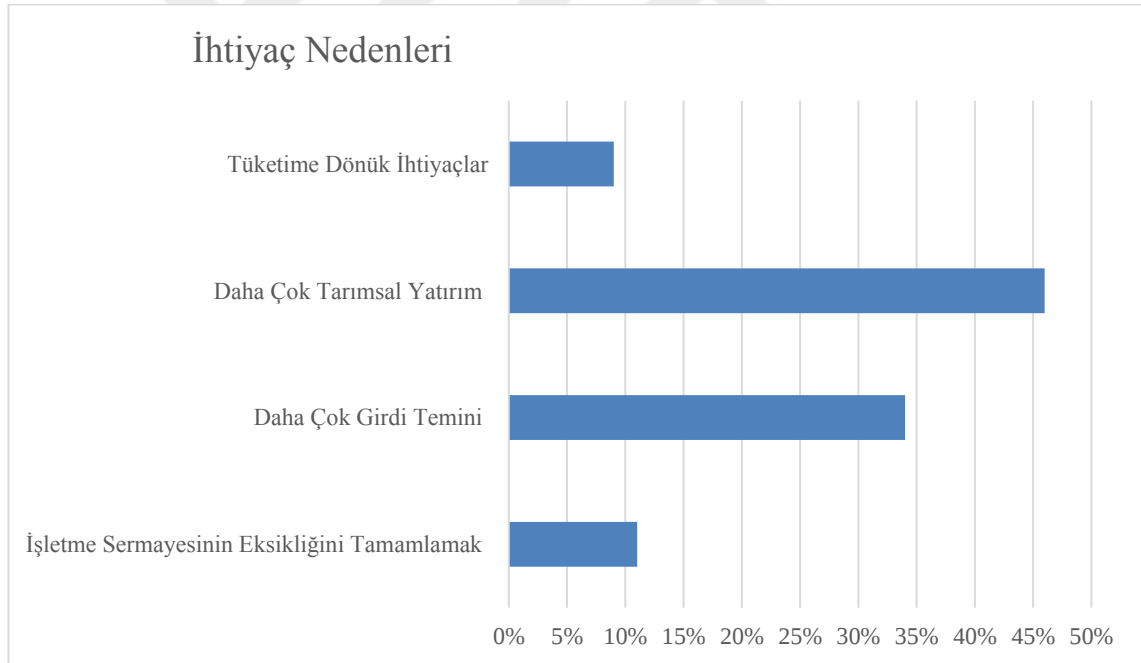
Şekil 5.5 İşletmelerin Krediye İhtiyaç Duyma Nedenleri

Bölge üreticileri zorunlu olarak sulama kooperatiflerine üyedir. DSI'nin sağladığı sulama kuyularının kullanım hakkı, kooperatife üye olup dekar başına yapılan ödemeden geçmektedir. Bunun yanında ÇKS' ne kayıt olmak için Ziraat Odası'ndan işlem yapmak gerekmektedir. Bölge halkının tarım ile ilgili desteklemelerden ve mevzuat değişikliklerinden haberdar olmak için odaları tercih ettiği görülmektedir. Tarım Kredi Kooperatiflerine %26'lık bir kesim üye olmaktadır. Özellikle faizlerin yüksek olması, çiftçilerin kredi kullanırken hep bankaya hem tarım kredi kooperatiflerine faiz ödemek istememeleri bu oranın düşük olmasının başlıca sebebidir. Genellikle Mazot ve gübre temini için kullanılan bu kurum, sigorta yaptırma şartı nedeni ile de tercih edilmemektedir. Pancar Kooperatifi, girdi temini konusunda önemli rol oynamaktadır. Afyonkarahisar ilinde bulunan Şeker Fabrikasının geçen yıl ki satışından sonra üretim azalsa da, her yıl toptan alım yapması üretici için ek gelir kaynağı oluşturmaktadır (Şekil 5.6).

Şekil 5.6 Tarımsal Kuruluşlara Üyelik Durumları

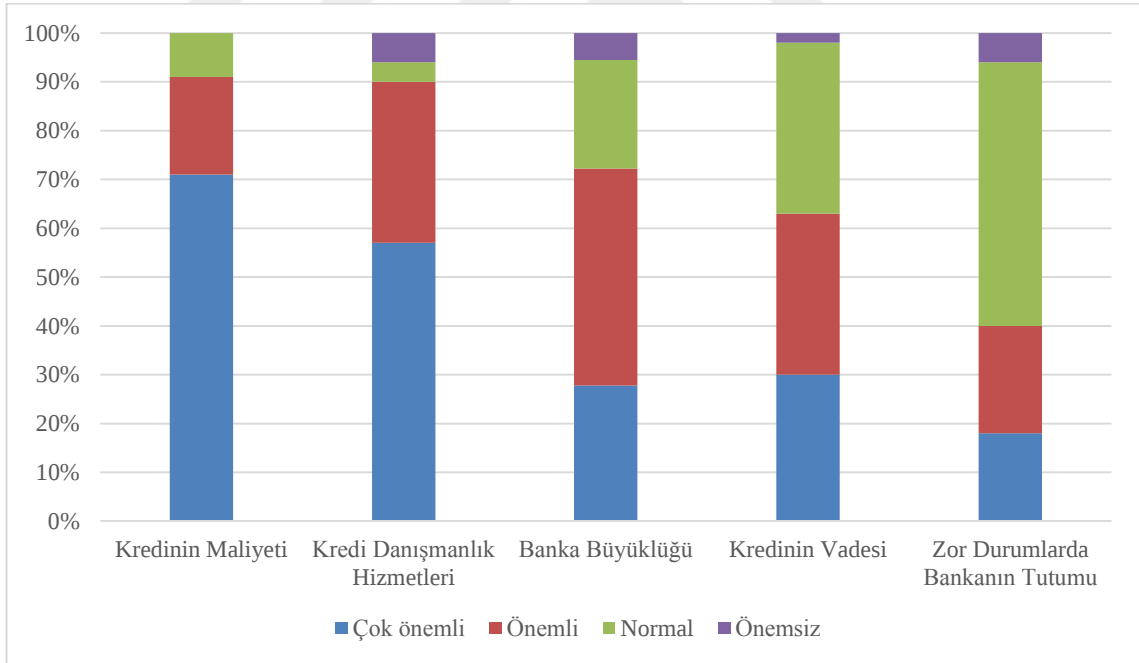
Bölge üreticilerinin tamamı farklı sebeplerden dolayı kredi kullanımına ihtiyaç duymaktadır (Şekil 5.7). Hayvancılığın sezonluk bir üretim olarak yapıldığı ve çiftçinin de ödemelerini hasat döneminden sonra yaptığı göz önüne alınırsa büyükbaş hayvan alımı için nakit ihtiyacı genellikle kredilerden karşılanmaktadır. Çizelge de görüldüğü gibi girdi temini kredileri ağırlıklı olarak hayvan alımında kullanılmaktadır. (% 34) Kullanılan kredilerin büyük çoğunluğu yatırım kredileridir (%46). Mevcut işletmelerin köklü olması ve organik kiraz yetiştiriciliğinin yaygınlaşması, çoğu üreticinin arazilerini kiraz yetiştiriciliğine çevirmesi sonucunu ortaya çıkarmaktadır. İşletme sermayesinin eksikliğini tamamlamak için kullanılan krediler (%11) özellikle kış aylarında, hasattan önce, yani para hareketlerinin min. düzeyde olduğu zamanlarda kullanılmaktadır. Aile işletmelerinin yaygın olduğu bölgede tüketime dönük ihtiyaçlar kredisi bir nevi üretim alanına harcanan kredilerdir (%9).

Şekil 5.7 İşletmelerin Krediyeye İhtiyaç Duyma Nedenleri

Organik kiraz yetiştiriciliği yapan işletmelerin %89 u Ziraat Bankasından kredi kullanmaktadır. Tabloda yer alan faktörler, bu bankanın tercih edilmesindeki etkenlerdir. Kredinin maliyeti, üretici için çok önemli banka seçim etkenidir (%71). Faiz

oranları en düşük banka tercih edilmektedir. Kredi danışmanlık hizmetleri de çiftçiler için çok önemli bir banka tercih sebebidir. (%57) Çiftçi bankada tek kişi ile görüşüp, doğru bilgiler almak ve evrak işleriyle uğraşmamak ister. Bu sebeplerden dolayı, çiftçi ile iletişimi iyi olan çalışanlara sahip bankalar daha güvenilir gelmektedir. Bankanın büyüklüğü kredi kullanacak çiftçi için önemlidir. (%40) Genelde devletle çalışmaya daha alışık olan bölge üreticileri, özel bankalara yeterince güvenmemektedir. Kredinin vadesi üreticiler için normal seviyede önemlidir. (%35) Sebebi kredi kullanma zorunluluğudur. Vadenin öneminin farkında olan üretici, hasat dönemlerinden sonra, genellikle ekim ayından sonra ödeme yapmak ister. Zor durumlarda bankanın tutumu da yine normal seviyede önemlidir. (%54) Başlıca sebepleri, tüm gelirini o üretimin döneminin verimine bağlamış olması, ödemelerini hasat döneminden sonraya ayarlaması ve bununla beraber teminat gösterdiği toprağını gözden çıkarabilme potansiyelidir (Şekil 5.8).

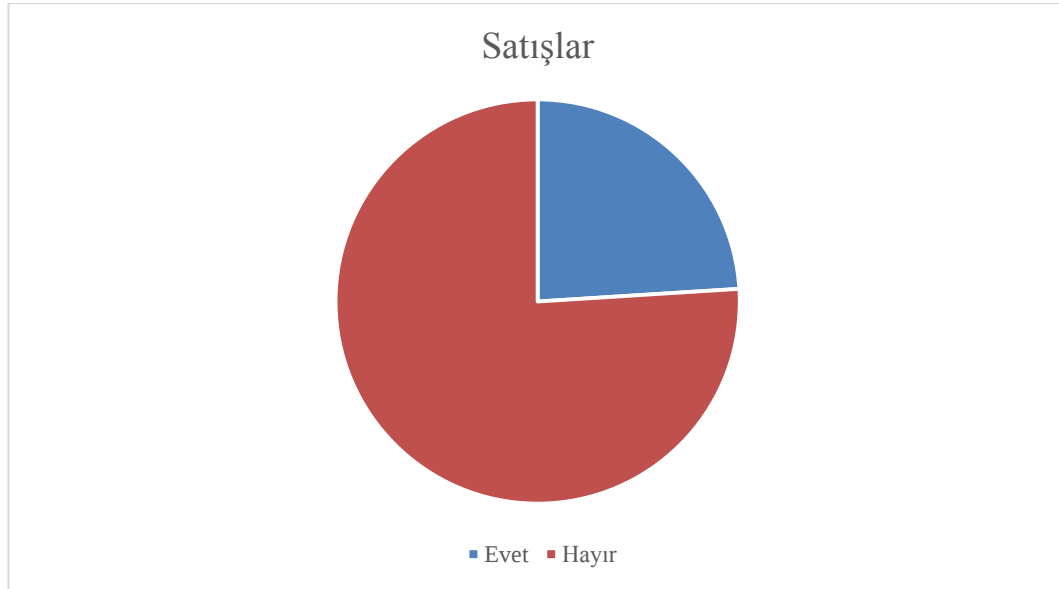

Şekil 5.8 Kredi Kullanılan Banka Seçimini Etkileyen Faktörler

Üreticilerin tarım sigortası yaptırmama nedenleri şekil 5.9’da verilmiştir. Buna göre üreticilerin % 76’sı sigorta yaptırmadıklarını söylemiştir. Sigorta şirketlerinin

güvenilirliklerinin düşük olması ve gerçek hasarı ödememeleri başlıca sebep olarak gösterilmiştir.

Sigortanın önemi sürdürülebilirlik açısından oldukça önemlidir. Dünyada Sigortacılıkla ilgili yasal düzenlemelerin ülkemizden çok daha eskiye dayandığı bugün sigortacılıkla ilgilenen her araştırmacı için bilinen önemli bir gerçektir. Avrupalı ve Amerikalı çiftçilerin tarım sigortalarına olan ilgi ve talepleri ile Türk Çiftçisinin Tarım Sigortalarına olan taleplerinden çok daha fazladır. Çünkü ülkemizde, Sigortacılık Kanunu, Tarım Kanunu, Tarım Sigortaları Kanunu ve bunlara bağlı çıkartılan yönetmeliklerin yayınlanması ve yürürlüğe girmesi henüz son on yılda mümkün olmuştur. Tarım Sigortalarının bilinebilirliğini ve faydalarını Türk çiftçisine anlatmak başta devlet, sigorta şirketleri, eğitim kurumları, ilgili birlik ve kooperatifler olmak üzere toplumdaki ilgili tarafların en önemli sorumluluklarından biridir. TARSİM tarafından sunulan Tarım Sigorta Ürünlerine yapılacak her fazla talep ve buna bağlı havuzda toplanacak kaynaklar, ülkemizde ne zaman ve ne şekilde gerçekleşeceği belli olmayan tarımsal alandaki katastrofik hasarların ekonomik kayıplarının önlenmesinde ve ülke ekonomisine önemli katkılar sağlayacağı önemli bir gerçektir. (Cesur 2008)

Şekil 5.9 İncelenen İşletmelerde Tarım Sigortası Yapılma Durumu

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma Bölgesinde işletmelerde yapılan anket çalışmalarının sonucunda faaliyet başarı kriterleri olarak elde edilen sonuçlara ilişkin açıklamalar burada ifade edilmiştir. Buna göre arazi sermayesi işletme başına 124.375,00 TL olarak belirlenmiştir. Arazi büyüklüğü organik kiraz yetiştiriciliğinde gelir arttırıcı bir unsur olarak kabul edilebilmektedir. Yakasenek ve Dereçine beldelerinde üretim yapılan arazilerin tek parça ve büyük olması, ortalamanın üstünde arazi sermayesi değerine sahip olmalarına sebep olmuştur.

Arazi ıslah sermayesi, bölgede üretimi destekleyici yatırımlar olarak görülmekte, ortalama işletme başına 358,75 TL duvar masrafı, 570,00 TL çit masrafı ve 2.434,00 TL DSİ kuyularının bakım masrafı belirlenmiştir.

Bina sermayesi içinde konut, amortisman, faiz ve tamir bakım gibi sabit masraflara sahip olduğu için değerlendirmeye dahil edilmiştir (%69,42). Bölgede hayvancılık üretimi oldukça yaygındır. Konuttan sonra kapalı besihane, ahır ve samanlık %30,15 ile en fazla paya sahip sermayedir.

İşletmelerin bitki sermayeleri ortalama 132.516,75 TL olarak hesaplanmıştır. Kiraz üretiminin yanında vişne, erik ve elma üretimi de oldukça yaygındır. Bitki sermayesinin %97,87'sini meyve bahçesi kapsamaktadır.

İşletmelerde üretim faktörlerinin parasal değeri aktif sermayeyi oluşturmaktadır. Bölgede bu değer ortalaması 451.041,00 TL'dir. En yüksek payı %29,52 ile işletme sermayesi alırken, en düşük payı %1,03 ile malzeme ve mühimmat sermayesi almıştır. İşletmelerde arazi sermayesi (%26,25) ve bitki sermayesinin (27,55) aktif sermaye içindeki payı yüksektir. Kentleşme ve tarım arazilerinin tarım dışı kullanımı buna en büyük nedendir.

Bölgede işletme başına kısa ve uzun vadeli borçlar 72.007,50 TL olarak hesaplanmıştır. Bu borçların %86,66'sı orta vadeli, %13,34'ü ise kısa vadeli borçlardır. Orta vadeli borçların yaygın olarak görüldüğü Dereçine beldesinde yabancı sermaye kullanımının diğerlerinden daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir.

Tek yıllık bitkilerde gayrisafi üretim değeri, 3.900,00 TL olarak belirlenmiş olup, bu değerin %36,09'unu buğday oluşturmaktadır. Çok yıllık bitkilerde ise 125.726,65 TL olarak hesaplanan gayrisafi üretim değerinin %90,47'sini kiraz yetiştiriciliği kapsamaktadır. Toplam bitkisel üretim değeri 113.747,15 TL'dir ve organik kiraz değeri %87,75 ile en fazla paya sahip üründür.

Organik Kiraz üretimine başlayacak bir üreticinin, tesis dönemi olarak kabul etmesi gereken süre 4 yıldır. İlk dört yıl hasat yapılmadan ortalama 19,385 TL/da olarak hesaplanmıştır. Organik kiraz yetiştiriciliğine bakır oldukça önemli bir elementtir ve yıllık 1040 TL/da olarak hesaplanmıştır. Bu süreçte masrafların %55,7'si yaz aylarında yapılmaktadır. Hasat döneminin başladığı 5. yıldan itibaren, ilk yıl dekara 3.100,00 TL, ikinci yıl 6.200,00 TL ve sonraki 30 yıl için dekara 10.850,00 TL olarak hesaplanmıştır. 1 kg üretim ürün maliyeti ortalama 2,97 TL/kg olarak belirlenmiş olup, 1 kg ürün fiyat çiftlik avlusunda 6,20 TL/kg'dır.

Sultandağı bölgesinde organik kiraz yetiştiriciliğinde, çevre faktörlerinin önemi ve kiraz çapının 26mm'den büyük olması ihracatı arttıran en önemli unsurlardır. Ağaç başına %80-90 arasında bu büyüklüğe sahip kiraz oluşumu da bölge için ekonomik bir gelişim potansiyelidir. Hayvancılığın ve bununla beraber tek yıllık bitkilerin de bölge ekonomisine katkısı oldukça yüksektir. Bir ihracat kalemi olarak kabul edilmese dahi, hayvan yeminin işletmenin kendi bünyesinden temin edilmesi, işletme ekonomisine olumlu yönde katkı sağlamaktadır.

Tarımsal üretimde girdi masrafları, satış fiyatını etkileyen etmenlerden biridir. İhracatçı firmaların bölge halkına organik kiraz üretiminden, pazarlanmasına kadar birçok kolaylık sağladığı gözlemlenmiştir. Kiraz dayanımı düşük mallar arasında yer almaktadır. Hasattan sonra saklanması, paketlenip gönderilmesine kadar geçen

sürenin oldukça iyi planlanması gerekmektedir. Ancak soğuk hava depolarında 6-8 ay tazeliğini kaybetmeden saklanabilen bu ürün, yine frigorofik araçlarla uzun yollara dayanabilmektedir. İşletmelerin bir bakıma satış garantili üretim yapması, ileriki yatırımları için planlı bir sezon geçirmesi açısından oldukça önemlidir. Organik üretimin bölgede ortalama 4-5 yıldır var olduğunu kabul edildiğinde, bu zaman zarfı içerisinde üretimdeki ciddi artış, talebinde aynı doğrultuda artmasından kaynaklanmaktadır. Dış pazara yetebilen ve iç piyasaya neredeyse hiç sunulmayan ‘‘TAD İKİ’’ kirazı, Avrupa ülkelerinin neredeyse tamamına pazarlanmaktadır.

Satış fiyatının belirlenmesinde en önemli unsur ülke parasının dolar karşındaki değeridir. Yurt dışına ihraç edilen ürünlerde firmalar arasında satışlar ve ödemeler dolar üzerinden, Çiftçiye ise TL cinsinden ödeme yapılmaktadır. Bu durum organik kiraz içinde geçerlidir. Dolar’ın TL karşındaki değeri göz önüne alındığında, iç piyasa fiyatlarının yarısına bile pazarlandığında organik kiraz yine para kazandırmaktadır.

Tarımsal üretimde masraflar yıllık ama gelirler dönemsel olarak elde edilir. Çiftçinin yıllık maaşını hasat dönemindeki verim ve satış belirlediğinden, hasat öncesi dönemde giderler için işletmeler hasadı veya toprağı teminat gösterip, vadesi uzun yabancı sermaye kullanımını tercih etmektedir. Çalışma bölgesinde işletmelerin sermaye kullanımı ve gereksinimleri göz önüne alındığında işletme sermayesinin %17’si yabancı sermayelerden karşılanmaktadır. Çok yıllık bir üretim olduğundan, ilk yatırım maliyeti sonrasında bakım masrafları büyük bir yer kaplamaktadır. Üretim alanında bir değişiklik olmadığı sürece, sabit masraflar dışında işletmeyi zorlayacak bir durum meydana gelmemektedir. Sadece bitkisel üretim için değil, işletmenin hayvansal üretim ve diğer yatırım faaliyetleri için de yabancı sermayeye ihtiyaç duyması, tarımsal üretimdeki para akış hızının düşük olmasından kaynaklanmaktadır.

Bölgede zorunlu sulama kooperatifi üyeliğinin yanında Tarım Kredi Kooperatifi, Ziraat Odaları ve Pancar Birliği kooperatifi kayıtları mevcuttur. Kredi faiz oranları bankalara göre daha yüksek olmakla beraber, girdi temini konusunda kolaylıklar sağlamaktadır. Hayvansal yem, bitkisel üretim için tohum ve satış garantili üretim bu girdilerin bir kaçıdır. Üreticilerin yabancı sermaye temini için tercih ettikleri ilk kurum bankalardır.

Ziraat bankası en çok tercih edilen ve güvenilen bankadır. (%89) Çiftçi ile iletişim, teminat gösterme kolaylığı ve kredi kullanım sonrasında ödeme ile ilgili yaşanan sıkıntılarda gösterdikleri tutum açısından oldukça avantajlıdır.

Üreticilere 15 TL/da mazot ve 4 TL/da gübre desteği dışında organik tarımda 1.kategori ürünlere giren kiraz için dekar başı üretime 100 TL destek verilecektir. Yeni yasaya göre 2017 ve 2018 yıllarında destek kullanan çiftçilere 2019 yılında dekara destek verilmeyecektir. Bu da gönüllük esaslı olan bir üretimin, daha da zorlaşacağı anlamına gelmektedir. Çiftçilerin bu yeterli olmayan desteklerden yararlanması hem maddi destek hem de üretime teşvik olarak kabul edilebilir (Anonim 2016d).

Bölge halkının tarımla bütünleşmiş olduğu ve yıllardır üretim yaptığı bilinmektedir. Bununla beraber gelirinin %84,45'i bitkisel ve hayvansal üretimden gelmektedir. Çiftçilerle yapılan anket sonuçları üretimdeki sorunların, gelecek dönemleri de olumsuz etkilediğini göstermektedir.

Kiraz hasadında ayıklama işlemi yapılmalıdır. Bölgede "Gilli" diye adlandırılan kalibresi düşük kirazların toplanması ve ayıklanması zahmetli ve uzun zaman harcanan bir işlemdir. Bunun için ağırlıklı olarak kadın işçi çalıştırılması gerekmektedir. Maalesef bölgede hasat için çalışacak kadın işçi bulmak güçtür.

Organik tarım doğa ile mücadele içerisinde yapılan bir üretimdir. Doğanın dengesini bozmadan yapılmaya çalışılan ve kimyasal girdileri sıfıra indirerek ekolojik dengeyi korumayı hedefleyen bir felsefedir. Bu bakış açısı ile ilerlendiği zaman, mücadele kısmı için organik yöntemler çoğu zaman yetersiz kalmaktadır. Sebebi ise yıllardır toprağın bonkör bir şekilde harcanması ve kimyasalların ülkemizde rahatça kullanılmasıdır." Her ne kadar zararın neresinden dönersek kardır" mantalitesiyle ilerlense de yeterli olmamaktadır.

Nakit para akışı yine tarımsal üretimin en önemli sorunları arasında yer almaktadır. Satış garantili bir üretim olmasının yanında ödemelerin yine sezon sonrasında yapılması

ve TL ile satın alınan kirazın dolar ile satılması aracılarn kazandığının bir göstergesidir. Bu teknoloji çağında, ülkemizde üreticiye ulaşmak hala zor görölmektedir. Üretici pazarlarının yetersizliği yine göz önüne çıkmakta ve üretici yine araçlara mahkum olmaktadır.

Bölge halkının ihtiyacı, her insanın ihtiyacı ile aynıdır. Para. Birçok destekleme modeli denenmiş ancak başarılı olunamamıştır. Doğrudan gelir desteği, arazi büyüklüğüne göre ödemeler, ürün çeşitliliğine göre ödemeler, faizsiz krediler vb... Ancak asıl sorun paranın üreticinin eline nasıl geldiği ile ilgilidir. Emek yoğun bir iş olduğunu göz önüne alırsak çiftçi her koşulda üretime devam etmek zorundadır ve destekleri belirleyen kurumların bunun bilincinde olup çiftçiye daha çok destek vermek yerine, minimum düzeyde yardım edebilecek imtiyaza sahip oldukları düşüncesine kapılmaktadırlar. Çiftçinin emeğinin karşılığının verilmesi için ürettiği malın hak ettiği fiyata satılması ve bu süreçte tüketiciye rahatça ulaşması gerekmektedir. Devletin destek vermesi gereken konu, çiftçinin üretimini kolaylaştırmak adı altında verilen dekara ödemelerden ziyade ürünün marka değerini arttırmak ve satış masraflarını minimum seviyeye indirip yerel tüketiciye sunmaktır.

KAYNAKLAR

Anonim 2016a. Web Sitesi: <http://www.tadiki.com.tr> Erişim Tarihi: 20.06.2017

Anonim 2018b. Web Sitesi: <https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Bitkisel-Uretim/Organik-Tarim/Istatistikler> Erişim Tarihi: 03.08.2017

Anonim. 2016c. Türkiye İstatistik Enstitüsü Bitkisel Üretim Raporu. Ankara. Erişim Tarihi: 03.06.2017

Anonim. 2016d. Web Sitesi: <http://www.tarim.gov.tr/Konular/Tarimsal-Destekler/Alan-Bazli-Destekler/Organik-Tarim-Destegi> Erişim Tarihi: 18.02.2018

Anonim. 2016. ORSER El Kitabı, Sertifikasyon Uygulama Rehberi. Erişim Tarihi: 03.06.2017

Anonim. 2017. 13.Öğrenci Kongresi ‘’ Genç Kuşak Tarım’’. Ankara Üniversitesi Z.F. Yayını 72 Tasarım Yayın, No:20127, 435s, Ankara. Erişim Tarihi: 03.06.2017

Akbay, C. – Candemir, S. – Orhan, E. 2005.Türkiye’de Yaş Meyve ve Sebze Ürünleri Üretim ve Pazarlaması. KSÜ. Fen ve Mühendislik Dergisi, 8(2)

Aras, A. 1956. Güneydoğu Anadolu’da Arazi Mülkiyeti ve İşletme Şekilleri. A.Ü Ziraat Fakültesi yayınları, Yayın No: 400, Ankara.

Aslan A. , Atay, S. , Demirtaş, N. 2014. Kiraz Yetiştiriciliğinde Organik ve Konvansiyonel Üretimin Karşılaştırmalı Ekonomik Analizi. Meyvecilik Araştırma İstasyonu Müdürlüğü.

Ataseven, Y. – Güneş, E. 2008. Türkiye’de İşlenmiş Organik Tarım Ürünleri Üretimi ve Ticaretindeki Gelişmeler.

Balaban, Y. 2014. Hayaller Serisi Organik Tarım. Elma yayınevi,148, Ankara

Bayramoğlu, Z. 2013. Kiraz Yetiştiriciliği Yapan Üreticilerin Riske Karşı Davranışlarının İşletme Geliri Üzerine Etkileri Akşehir İlçesi Örneği

Bolsu, A. 2007. Bazı Kiraz Çeşitlerinin Farklı Anaçlar Üzerindeki Verim ve Kalite Özellikleri. Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Tokat.

Boran, Ş. 2015. Organik Tarımda Öncü Kent İzmir. İzmir Ticaret Odası, AR&GE Bülten, Kasım- Aralık- Sektörel.

Bülbül, M. 1979. Bafra İlçesi Tütün İşletmelerinin Ekonomik Yapısı Yatırım ve Cari Harcamaların Dağılımı ve Bunların Gelir Üzerine Etkisi. Ankara

Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları:710, Bilimsel Araştırma ve
İncelemeler:416, Ankara.

Cesur, E. 2008. Tarım Sigortalarının Önemi ve Tarsim

Çelik, .Y. 2014. Türkiye’de Tarım İşletmelerinde Farklı Muhasebe Sistemlerine Göre
Masraf Ve Gelir Hesaplama Yöntemleri

Er, C. -- Başalma, D. 2013. Organik Tarımdaki Gelişmeler. Nobel yayıncılık, 310,
Ankara

Erkuş, A ve Demirci, R. 1985. Tarımsal İşletmecilik ve Planlama. A.Ü Ziraat Fakültesi
Yayınları, Yayın No: 709, Ankara.

Demirci, R. 1978.Kırşehir Merkez İlçesi Hububat İşletmelerinde Optimal İşletme
Organizasyonları ve Yeter gelirli İşletme Büyüklüklerinin Saptanması
Üzerine Bir Araştırma (Doçentlik Tezi), Ankara.

İpek, S. – ÇİL, G. 2010. Uluslararası Ticari Boyutuyla Organik Tarım ve Devlet
Destekleri. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi (5:1)

Kan, M. 2011. Yerel Düzeyde Ekonomik Kalkınmada Coğrafi İşaretlerin Kullanımı Ve
Etkisi: Akşehir Kirazı Araştırması. Ankara Üniversitesi, Tarım Ekonomisi
Bölümü, Doktora Tezi.

Kıral, T. 1993.Ankara İlinde Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş Besi Bölge Şefliği
Tarafından Desteklenen Sığır Besiciliği İşletmelerinin Ekonomik Analizi.
Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları:1289, Bilimsel Araştırmalar
ve İncelemeler:715, Ankara.

Kıral, T. 1995. Tarım Muhasebesi 1 (Basılmamış Ders Notları). Ankara Üniversitesi
Ziraat Fakültesi tarım Ekonomisi Bölümü, Ankara.

Kıral, T. 1997. Maliyet Muhasebesi Ders Notları, Ankara.

Kızıloğlu, S. , 1989. Oltu ilçesi Tarım İşletmelerinde Münavebe-İşletme Faaliyeti
İlişkileri ve en Karlı üretim Planının Belirlenmesi. Doktora Tezi Fen
Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Kızılaslan, H. – Olgun, A. 2012. Türkiye’de Organik Tarım ve Organik Tarıma Verilen
Destekler. GOÜ,Ziraat Fakültesi Dergisi, 29 (1), 1-12

Marangoz, M. 2008. Organik Ürünlerin Pazarlanması. Ekin yayınevi, 193, Ankara.

Rehber, E. 2011. Organik Tarım Ekonomisi. Ekin yayınevi, 264, Bursa.

U. Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi, Cilt 22, Sayı 2, 25-33

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Kemal Mirzat ÜNAL

Doğum Yeri : Ankara

Doğum Tarihi : 20 - 11 - 1993

Medeni Hali : Bekar

Yabancı Dili : İngilizce

Eğitim Durumu (Kurum ve Yıl)

Lise: Gazi Koleji (2011)

Lisans: Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü (2015)

Yüksek Lisans: Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı
(Haziran 2020)

Çalıştığı Kurum/Kurumlar ve Yıl

Başak Su Mühendislik 2015 - 2016

Kule Kurumsal Hizmetler 2017 - 2018

Mir Fidecilik – Mir Organik 2016 -

Uluslararası Kongre Sunum

“Türkiye’de Organik Tarım ve Finansmanı “

Uluslararası Öğrenci Multidisipliner Akademik Çalışmaları Kongresi 06-07 Ekim 2018